

Tartalom

CENTRUM – Király László

KIRÁLY LÁSZLÓ: Az ember álma; Integető	5
MARIN SORESCU: Öregek árnyékban (<i>Király László fordítása</i>)	7
EUGEN JEBELEANU: Csöndesen (<i>Király László fordítása</i>)	8
„Erdélyi vagyok, mint a hű kutyák” – a költővel DEMETER ZSUZSA beszélget	9
FILEP TAMÁS GUSZTÁV: „Valahol magasan, ahonnan bölcs rálátás nyílik a szétzavart utakra”	19
LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: Ködök	23
LÁSZLÓ NOÉMI: Keleti szél	24
PÉCSI GYÖRGYI: Fény hull arcodra, édesem (<i>esszé</i>)	27
FARKAS WELLMANN ÉVA: Egy nagy költészet dallamai (<i>esszé</i>)	29
KENÉZ FERENC: Átutazóban a japán tanítónő... ..	31
GÁLFALMI GYÖRGY: Féleleműző ének	33
KIRÁLY ZOLTÁN: Csatatér	41
KIRÁLY FARKAS: Levél Dúnán	42

REDIVIVUS – Lászlóffy Aladár

LÁSZLÓFFY ALADÁR: Mekkora ország: te meg én; Provincializmus;	45
VISSZHANG: „Esőben fénylik a diófák bőre...” – sajtószemle	47
SZÓCS GÉZA: Lászlóffy Aladár, különvéleménnyel	57
BŐSZÖRMÉNYI ZOLTÁN: A történelem folyosóján	59
POMOGÁTS BÉLA: Erdélyben és Európában (<i>tanulmány</i>)	61
BÁCYONI SZABÓ ISTVÁN: Szent László palástja (<i>esszé</i>)	69
KABDEBÓ LÓRÁNT: Lászlóffy Aladár Szabó Lőrinc-monográfiájáról	71

ÁJTJÁRÁS – Ion Mureșan

FARKAS JENŐ: Ion Mureșan (<i>esszé</i>)	76
ION MUREȘAN: Vers a költeményről; Költemény; Az alkoholisták dala; Hideg; Költemény; Költemény; Teremtéstörténet; A tékozló fiú visszatérése (<i>részlet</i>); Minden olyan szép; Rotterdam (<i>Zalán Tibor és Farkas Jenő fordításai</i>)	78

LYRA HUNGARICA

KISS ANNA: Holdak, havak, mappák; Lepkék, árnyak, utak	88
GYÓRI LÁSZLÓ: A molnár összesöpri a lisztet	93

G. ISTVÁN LÁSZLÓ: Nekem van jegyem	96
FECSEKÉ CSABA: Akit haláلودig szeretél; Rossz csók	97
FILIP TAMÁS: Nem számít; [Tüskés fákat perzsel a nyár]	99
BENÓ ATTILA: Haikuk	101
ORAVECZ PÉTER: Kávészünet; Eurynomé tánca	103
RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN: Kászida	106
CZAPÁRY VERONIKA: A zene; Van időm	108
BENDE TAMÁS: Lövésnyomok; Napfogyatkozás	109
JASSÓ JUDIT: Hüllőagy; Dolgok, amik	111

*

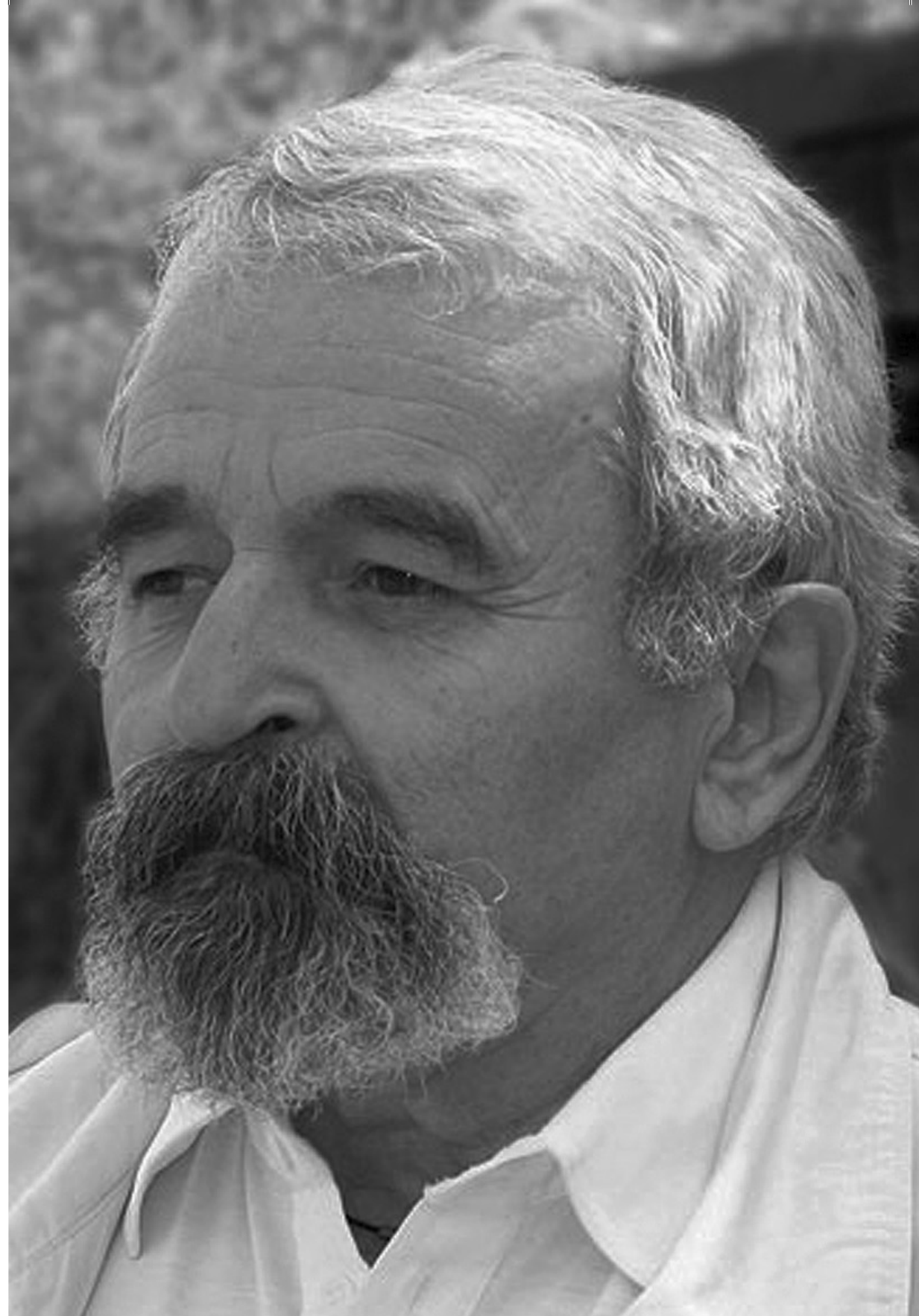
E lapszámot Árkossy Istvánnak az egykori Utunk számára készült tusrajzaival illusztráltuk:

- B2: A Múza karmai (1981)
- B3: Taurománia (1977)
- 16.: Forgószél (1980)
- 46.: Égi kikötő (1977)
- 54.: Mérge gomba (1980)
- 58.: Rém kép (1980)
- 68.: Szemenszedett rajz (1985)
- 72.: Időtaposó (1976)
- 87.: Tarka egyéniség (1983)

KÖVETKEZŐ SZÁMUNKBÓL:

Centrumban a gyermekvers

CENTRUM – Király László

KIRÁLY LÁSZLÓ

1943. november 19-én született a romániai, maroszéki Sóváradon, édesapja tanító, a család, az édesapa áthelyezései miatt gyakorta költözik. Elemi iskoláit Nyárádgálfalván, Csíkfalván, Sóváradon végezte, majd a szovétai liceumban érettségizett. 1961-ben iratkozott be a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetem orosz–magyar szakára. 1966-ban, végzés után rövid ideig Felsőbányán tanított. 1968-ban az Előre című lap kolozsvári tudósítója, de már az év karácsonyától az Utunk szerkesztője lett. 1990. január 1-jétől a Helikon szerkesztőségi titkára, az 1990/12. számtól nyugdíjazásáig főszerkesztő-helyettese.

1963-ban jelent meg első verse a kolozsvári Utunk című irodalmi lapban. 1967-ben szerepel a *Vitorla-ének* című antológiában. 1967-ben jelent meg első verseskötete, *Vadásztánc* címmel. *Fény hull arcodra, édesem* című novellája alapján film készült Gulyás Gyula rendezésében.

Kötetek:

Vadásztánc (versek), 1967
 Rendhagyó délután (versek), 1968
 Ballada a fáradt asszonyokról (versek), 1970
 A Santa Maria makettje (elbeszélések), 1970
 Kék farkasok (regény), 1972
 Sétalovaglás (válogatott versek), 1976
 Az elfelejtett hadsereg (versek), 1978
 Fény hull arcodra, édesem (elbeszélések), 1981
 Amikor pipacsok voltatok (versek), 1982
 Janicsártemető (válogatott versek), 1983
 Téli tábor (versek), 1984
 A költő égő asztala (versek), 1986
 A föld körüli pálya (versek), 1988
 Skorpió (versek), 1993
 Beütetés (versek), 1995
 Azték imádság (versek), 1998
 Éjféle esők (válogatott versek), 1995
 Kék farkasok (regény), 2000
 A Csomolungma bár (versek), 2001
 A szibárdok története (versek), 2002
 Madarak árnyéka (próza), 2003
 Szentivánéji álom (válogatott szerelmes versek), 2005
 Míg gyönyörű késemet fenem (versek), 2007
 Bóják. Kalandozás a modern költészet tájain, 2008
 A nyitott könyv (versek), 2008
 Akasztóhegy. Száz vers a szülőföldről, 2010

A Kövadások Klubja (versek), 2011

Válogatott versek, 2013.

Készülődés Pazsgába (versek), 2013

Nap Hold kék mezőben (válogatott versek), 2013

A Bethlen bástya dallama (versek), 2015

Díjak:

Romániai Írók Szövetsége díja, 1970, 1976, 1981, 2003

Kolozsvári Írói Egyesület díja, 1975, 2000, 2003

Romániai magyar kritikusok „Pezsgő”-díja, 1983

Román Akadémia díja, 1982

József Attila-díj, 1997

Látó-nívódíj, 1997

Déry Tibor-díj, 1998

Soros-ösztöndíj, 1999

Székelyföld-díj, 2000

Románia Hűséges Szolgálat Rend Lovagi Fokozata, 2000

Erdélyi Magyar Írók Ligájának Méhes György-díja, 2003

Magyar Művészetért díj, 2004.

A Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje, 2011

Szépirodalmi Figyelő-díj, 2012

Arany János-díj, 2013

Magyarország Babérkoszorúja, 2016

KIRÁLY LÁSZLÓ

Az ember álma

Az ember álma: egy ló. Egy patak.
 Ezeréves cseresznyefák
 a szentkorona formájú dombon,
 kinek lábánál
 vaddisznó-különítmények kukoricáznak
 hajnali ezüst félhomályban.
 Hörögve–röfögve. Hadakozva.
 Velünk, az álmainkkal.
 Csemegéző betolakodóim – ízlelgeti
 ötletét a csósz: a kölyök-poéta.
 Bátrak bátra a dombon –
 zsenge még, és nem tanult félni.
 Hörögő gyáva had! – alakul a vers,
 míg kunyhót épít (a költő),
 engedelmes mogyoróágból,
 büröklevél-tetővel, látod-e, martilapuval,
 Kibéd s Várad között, a hegyek árnyékában.
 Ez az ember álma.
 Az ember álma: önmaga.
 A halálig hű németjuhász nevét, persze,
 elfűjták közben istenek szelei,
 ezer-kétezer nap után – mint testvérünk nevét,
 ki már a Holdban lakik, ott.
 És a gyermek a minden hajnali úton
 megnevezi – félelmet űzve, és külön-külön –
 az útmenti fákat, bokrot, fűvet,
 és a part éles köveit,
 és a hízengő vasúti sínpárt... –
 s amikor feltűnnek az őrház fényei,
 tudod, ott a Kacsauosztatonál,
 szorongva veszi birtokba az napi életét.
 A költő – ki majd lesz belőle...
 Az ember álma, minden hajnalon,
 a Tízestendős Öreg,
 szívében a Nemfélek, nemrettegek dallal,
 huszáros füttyszóval.
 Nem félek, nem rettegek. És
 nem állíthat meg semmi sötét!
 Nem állít meg engem semmi más!
 S minden léptemmel egyre közelebb
 a Gácsér Fasza nevű – bocsásd meg, Úristen! –
 lélekmentő vasútállomás.

Integető

(Könyomat)

Segített
Mindenben
Tehetsége szerint

Verset
nem írt helyettem
még csak nem is sugallt

Lassan
beszélt
mint régi vízimalmok

Miként
állhatnál
– dohogta –
a szíнем
elé
majdan

ha
ezek
tudva tudnák
versedet én sugalltam

Árkossy István
rajza

MARIN SORESCU

Öregek árnyékban

Túl gyorsan fáradsz, könnyen felejtesz.
Kezdesz magadban beszélni.
Vagyishát mozgatod az ajkad.
A tükör döbrent rá motyogó ajkaidra.

Tudom én, kábé milyen leszek vénen.
Minden nyáron van egy-két öreg napom.
Hetem.
Ráncos vagyok s száraz, mint barackmag
a nedvdús meleg napok burkában.

Egy Odüsszeusz, kinek
Alig van esélye csókkal üdvözölni
A Haza kéményeiből szálló füstöket.

Tétovázol, hogy csupán igazíts a nyakkendőddön,
vagy meg is fojtsd magad vele.

40 °C napon. Bekotródok a házba,
S egy végső erőfeszítéssel eszembe juttatom,
Hogyan is hívnak.
A dögmegleg vészesen hasonlít a vénségre.
A benyomások ugyanazok.

Lábad össze-vissza gyúri a szőnyeget,
Megbotlasz saját papucsodban,
S úgy kezdenek még a körmeid is „kotyogni”,
Ahogyan a fogaink szoktak.

De nyáron mindnyájan testvérek vagyunk.
Öregek.
Még az anyaméhben búvó magzat is.

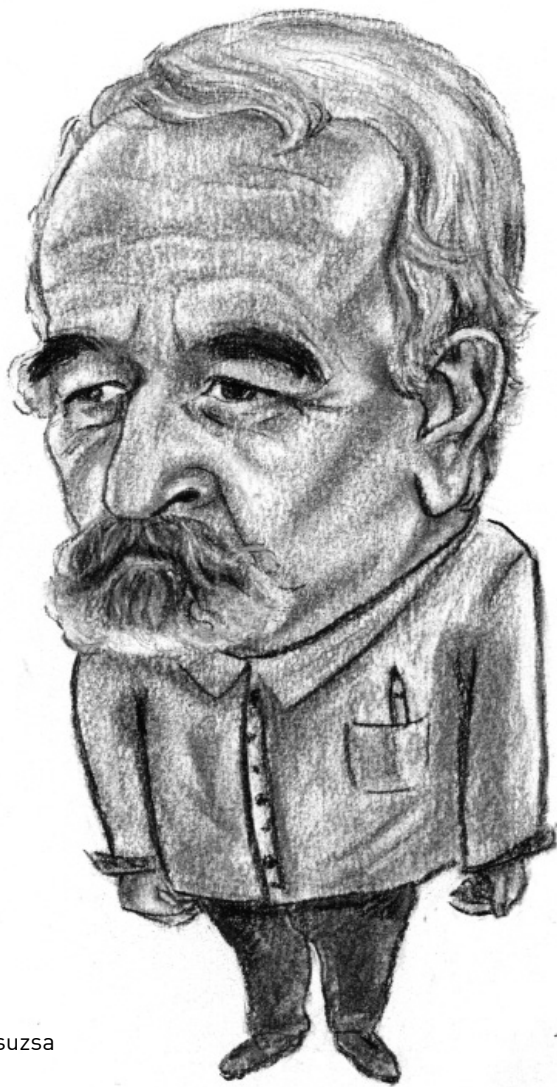
Király László fordítása

EUGEN JEBELEANU

Csöndesen

Azt álmodtam, hogy meghaltam – mondta,
és zokogástól elgyötörten ágyamba kuporodott,
és két szemében ragyogott az éjsötét iszony,
és én csak simogattam csupafény haját,
s nyugtattam őt suttogva: – Álom volt, aludj...
És elaludt.
És nem mertem többé felébreszteni.

Király László fordítása

Deák Zsuzsa
rajza

DEMETER ZSUZSA

„Erdélyi vagyok, mint a hű kutyák”

Beszélgetés Király László költővel

– *Kedves Laci bácsi, többé-kevésbé rendszeresen felkeresed a Helikon szerkesztőségét – mindig a régi, kék, ütött-kopott csuprodba kéred a kávé, mint aki hazajön, ahol megszokott dolgok várják. Hiányzik a szerkesztőségi élet?*

– A *Helikon*ból s úgy általában a mostani világból a *Helikon* hiányzik, a régi helikoni szellem. Amikor az *Utunk*ből *Helikon* lett, egy ideig még élt az *Utunk* szellemisége, amikor mindenkinek megvolt a maga szerzői köre, akik állandó vendégeink voltak, s ahol viszonylag szabadszárjában lehet beszélni, ahol nem volt rideg a hangulat. Pedig ugyanannyi beszámoló érkezett a szolgálatos szervekhez az *Utunk*ról is, mint más-honnan – de mintha ez a társaságot kevésbé érdekelte volna. Irodalmi lapot nem is lehetett másként szerkeszteni. Időnként az volt az érzésem, szabad világban élünk. Az 1990 januárjában indult *Helikon*hoz is kötődöm, hiszen a nevét is közösen találtuk ki Szilágyi Pistáékkal, a születésénél is bábáskodtam. A mostani szerkesztőséghez inkább azok kötnek, akiket még ismerek. Sem az *Utunk*nál, sem a *Helikon*nál nem voltak erős fűrészek, nem ellenségeskedtünk egymással, nem voltak összetűzések. Igaz, mindenki más-más területen dolgozott, nem is lehetett vére menő vitát folytatni, s az sem volt kérdéses, mit képvisel a lap.

– *Vannak még a régi szerkesztőségből olyanok, akikkel találkozol?*

– Régi kollégák nem szaladgálnak már a városban. Akikkel igen jóban voltam, azok sajnos vagy nincsenek már velünk, vagy egy határral arrébb léptek. Csiki Laci, Kenéz Ferenc, Köntös Szabó Zoltán, Molnos Lajos, K. Jakab Antal, Vásárhelyi Géza, Lászlóffy Aladár. Ez a kör ugyanazt a hangulatot képviselte, ha nem is ugyanazt az ügyet, bár nem szeretem ezt a szót. Nemrégiben egy felolvasáson, amikor kezdeni kellett volna, vártam az öregeket. Kiket? – kérdezték –, mi vagyunk az öregek, nincs kire várni.

– *Legendás az Utunk műhelyjellege. A Helikon fiatal szerkesztőinek az úgynevezett beavatása azzal is járt, hogy elmeséltétek a régi, számunkra már csak történelemként ismert történeteket, anekdotákat. Nem gondoltál arra, hogy megírd az utunkos éveket?*

– Gondolkodtam rajta, de arra a következtetésre jutottam, hogy ha tisztességesen akarnám megírni, időnként át kellene lépniem a fal másik oldalára. Hogy ismerjem azoknak a nézőpontját is, akiről írok, hogy megértsem: hogy kerültek oda. Ez igen bonyolult munka, s nem lehet bizonyos dolgokat szépíteni: vére menő helyzetek is voltak. Dokumentumértéke akkor lenne, ha a már hozzáférhető vonatkozó anyagokat is átnézném. De hát a saját dossziém igen tetemes anyag, hát még a többié...

– *Kikérted Bukarestben a Szekuritáté-dossziéd?*

– Annyit meséltem az ifjúkori dolgokról a gyerekeimnek, arra gondoltam, esetleg azt gondolják, dicsekszem vagy legendákat gyártok nekik. Így beleegyeztem, hogy Zoltán fiam kikérje a dossziémat, amikor erre lehetőség nyílt. Mindent megkaptam, ahol előfordul a nevem. Van, ahol valamilyen felsorolás végén szerepelek, de nem rólam szól, hanem pl. a magyar katedráról, az egyetemről. Körülbelül 400 oldalnyi anyagot küldtek el...

– *S ami rólad szól?*

– Meg kell mondanom, nem olyan érdekes, mint gondoltam. Talán te vagy az első, akinek elmondom, az iratcsomó végén 1978 júniusából van egy jelentés, amellyel lezárták a dossziémat, 1965-től pazarolták rám a figyelmüket.

– *Gondolom, te tudtad, hogy megfigyelnek...*

– Persze, a megnyilvánulásaik, beszélgetéseik, a „meghívásaik” mindig jelezték, hogy figyelnek rám. De csak most, 70 éves korom után tudtam meg, hogy tizenkét évet arra szántak, hogy beszervezzenek, hogy közreműködjek. Most immár pecsétes írásom is van arról, hogy be akartak szervezni. „Igazolják”, hogy nem sikerült.

– *Ez nem volt számodra akkor egyértelmű?*

– Nem, ez nem volt ennyire nyilvánvaló. Persze, megkerestek, kértek, írtam le a véleményem egy adott rendezvényről, nem írtam le soha semmit másokról. A legutolsó próbálkozásuk 1977-ben volt, Ady születésének 100. évfordulóján. A *Magyar Nemzet* karácsonyi számában megjelent Illyés Gyula tollából egy megemlékezés, amelyben Ady kapcsán először vetette fel a nemzetiségi kérdést olyan hangon, hogy az arra szakosodott felügyelők felkapták a fejüket. Akkor megkeresett egy kedves őrnagy, s fölkért, írjak rövid ismertetőt erről a cikkről. Hiába mondtam, még nem olvastam a szöveget, felajánlották, hogy adnak egy példányt. Amikor találkoztunk egy hét múlva, hogy átadja a lapot, akkor már tudtam, nem fogom átvenni, tanút is vittem, a feleségemet, Katona Évát. Mindig értésükre adtam, nem félek tőlük. Az őrnagy azonban nem hozta az újságot, találtak közben másvalakit, aki megírja a recenziót. Ez volt az utolsó találkozásunk. Néhány hónap múlva megírta a jelentést, hogy hiába próbált beszervegni, nem voltam hajlandó jelenteni semmiről és senkiről. De hát akkoriban ilyen volt az egész világ, a szerkesztőségbe is be-bejöttek olyanok, akik kedvesen állodgáltak, hallgatóztak. S mint később kiderült, néhányuk, köztük jó barátom is, bevallotta, jelentett rólunk, a dossziémban fel is ismertem a kézírásukat.

– *Számodra terhelő nyilatkozatokkal is találkozótál?*

– Nem, senki nem írt terhelő nyilatkozatot rólam. Igaz, nem is lett volna mit írni, annyira balga azért nem voltam. Ha rendszerkritikus dolgokról beszélgettünk szerkesztőkkel, barátokkal, biztosak voltunk benne, nem jut vissza az illetékes szervek fülébe, erre is megvoltak a technikák.

– *Ez ennyire egyértelmű volt? Hiszen Szilágyi Domokosról sem gondoltuk volna...*

– Időnként megdöbbentő dolgok derülnek ki, s persze érzékenyen érintenek. Néha revidéálnom kell a viszonyom. De hogy kit mivel zsaroltak, ki hogyan került bele egy ilyen gépezetbe, nehéz megítélni...

– *Megráltozik a viszonyod ezekhez a személyekhez, vagy az a fontos, hogy utána-járj a történeteiknek?*

– Nem, nem változik meg. Egy részük már nem is él, ugyanakkor tudom, velem mint „gyerekekkel”, mint egyetemistával hogyan bántak. Mi egy padlásszobában laktunk Farkas Árpáddal két évig – az ajtó mindig mindenki számára nyitva állt. Amikor házkutatást tartottak, nem volt félnivalónk. A hajnali házkutatás során ott találták a legendás Lazicsot, Lázár Lászlót, az *Ifjúmunkás* szerkesztőjét is, s rettenetesen idegesek lettek, mert nem számítottak arra, hogy tanúja is lesz a látogatásuknak. Lazics közölte a verseinket a lapban, ami az Ifjúmunkás Szövetségnek volt a folyóirata. S ha ott megjelentünk, utána már máshol is publikálhattunk, tehát jó belépőjegy volt. Persze ezt akkor mi még nem tudtuk, s nem is nagyon érdekelt. A hajnali házkutatáskor Lazics volt a tanúnk. De számtalan ilyen történet van. Velem szelíden bántak, nem fenyegettek, egy kis ordibálás volt talán az első nap, hogy lássák, megjedek-e. Közöltem velük, ha ordítoznak, többet egy szót sem szólok. Soha többet a hangjukat sem emelték fel. Ezzel azt értem el, hogy attól kezdve magyarul folyt a kivizsgálás: a jegyzőkönyvet nem

én írtam, nem is tudtam jól románul, Székelyföldön a román emberek is magyarul beszéltek akkoriban. Én, miután felolvasták, csak aláírtam a román nyelvű vallomásaim. Szilágyi Domokos esetében is távol áll tőlem a megbélyegzés, de persze nem értek egyet azzal, ami kiderült róla. Olyan helyről jöttem, olyan emberekről vettem példát, ahol ilyesmi nehezen fordulhatott elő. Nagyapámat a Duna-csatornához vitték, mert nem volt hajlandó beállni a kollektív gazdaságba. Néhai községi bíróként fontos lett volna, ha elsőként lép be, de ő csak 1962-ben lépett be, amikor már mindegy volt. El tudom képzelni, milyen fondorlatos módon húzták be az ördögi körbe Sziszt is. Persze az is igaz, kényszeríteni csak azt lehet, aki maga is beleegyezik a kényszerítésbe. Nem egy bordában szöttek minket; kit mivel lehet megijeszteni, – ez sok mindentől függ. És ez csak egy adott pontig jellem kérdése. Azon felül hagyomány, nevelés és hát idegrendszert és állóképesség kérdése is. Szisz élete erre ment rá, költészete, attól kezdve, hogy berántották, jeremiád, siralom. De ha megnézzük a családi levelezését, derűs, kedves, humortól szétrepedő embert látunk benne – és a halálba vitték. Távol álljon tőlem, hogy őt ítéljem el, s ne a rendszert.

– *Nem Szisz az egyetlen, akiről kiderült...*

– Persze, Lászlóffy Aladáról szintén ilyesmit terjesztettek. Őt az 1956-os forradalom épp Budapesten érte, akkor „kapták el”. Nem tudom, mit írt alá, de pecsétes papírral tudom igazolni a dossziémból, hogy Aladár nem volt besúgó. A jelentésben, ami Aladár öccséről, Csabáról készült, az szerepel, hogy „annak a Tamás fedőnevű ügynökünknek az öccse, akinek egyetlen jelentését sem tudtuk használni semmire”.

– *Van olyan nézőpont is, miszerint nincsenek ártatlan besúgók...*

– Azt a szemüveget, ami visszanevelésből ítéli meg a rendszert, le kell tenni. Ha mi akkor előre néztünk, élő embert nem találtunk, aki azt gondolta volna, hogy még életében megéri ennek a rendszernek a bukását. Inkább az volt a kérdés, milyen módon tudjuk – természetünkéből, művészeti ágból, hagyományainkból fakadóan – azt a világot „tágítani”. És ehhez jó apropó volt például az egyetem, a világirodalom, hiszen magyarul olvashattuk a nagyobb nemzetek „világirodalmát”. Ellentétben román kollégámmal, hiszen nekik jóval szegényesebb a fordításirodalmuk.

– *Ha már egyetemi évek: az Utunkhoz nem rögtön az egyetem után kerültél...*

– Nem, előbb Felsőbányára kerültem tanárnak, utána katonáskodtam. 1967-ben jelent meg az első kötetem, a *Vadásztánc*, az Ifjúsági Kiadónál, a Forrás-sorozatban, amelyért akkora honoráriumot kaptam, hogy nyolc hónapig éledegéltem belőle Kolozsváron. Sőt, az *Utunk* nem is közölte a verseinket, csak a *Korunk* – belső utasítás volt, hogy tőlünk (Farkas Árpádtól, Magyarai Lajostól, Molnos Lajostól stb.) nem kellene közölni. Kolozsváron egy ideig „mezeiztem” a *Korunk*-nál, remélve, hogy majd felvesznek. Most, a dossziémből derült ki számomra, micsoda viták folytak a háttérben. Balogh Edgár, az akkori főszerkesztő-helyettes hívott a laphoz mesterséget tanulni, jártam az egyetemen a sajtószemináriumára is. A jelentésből kiderül, Balogh Edgár azt szerette volna, ha nyugdíjazása után én követném a *Korunk*-nál mint főszerkesztő-helyettes.

– *Aztán következett az Előre...*

– 1968 áprilisában, még a meggyesítés előtt, Hajdu Győző Marosvásárhelyre hívott: Hajdu mindig tudta, mit kell csinálni, így '68-ban *Fiatal írók a békéért* címmel összehívott bennünket Vásárhelyen: írjuk alá, akarjuk a békét, szeretjük a szülőföldet. Persze, hogy aláírtuk, ki nem akarna békét, ki ne szeretné a szülőföldjét. Ezt a két szót én akkor és ma is vállalom és leírom. Ezután vett fel Domokos Géza az *Előre* kolozsvári tudósítójának, ahová röviden utánam Szócs Istvánt is felvették. Ő is jelentett rólam, bár nincs benne semmi terhelő, igaz, nem is haragudott rám. Én tanultam valamit a meghurcolt, két világháborút megjárt nagyapámtól: hogy a magam által megteremtett egyensúlyt megtartsam, s akkor megmaradok.

– A vállalható szavakról jut eszembe: ötven éve Kolozsváron élsz, de az otthon, a szülőföld számodra mégis Sóvárád, tavasztól őszig ott lehet téged megtalálni. De jellemzően nem hazamentél tanítani, hanem Felsőbányára, majd Kolozsváron vállaltad a bizonytalanságot...

– Azért mentem Felsőbányára, mert tudtam, ha hazamegyek, örökre otthon maradok. Otthon elkényelmesedik az ember. S bár ötven éve élek Kolozsváron, soha nem lettem urbánus lélek. És nem is lettem kolozsvári. Kolozsvári az, aki tudja, hogy a Fellegvárnak melyik zugában mikor teremnek a különféle bogycok, mert ott játszott gyerekkorában. Aki tudja, hogy a Bükkben melyik kő alá kell nyúlni a patakban, hogy aranypénzt találjon. Ettől lesz valami otthonná. Sok versem témája a hazatérés, mert ötéves korom óta soha nem laktam otthon. Sóvárádon születtem abban a házban, ahol nagyapám is született. Az apámnak, aki református kántortanító volt, Enyeden végzett, mindig az volt a vágya, hogy Sóváradra kerüljön. Naplót vezetett, mindent

VI. osztályban

tudok az életéről. S miután teljesült a vágya, még köszönni sem tudott mindenkinek a faluban. jött a tanügyi reform, államosították az egyházi iskolákat, apámat elhelyezték Sóváradról. Ötéves voltam akkor, egy lovas szekérral költöztünk húsz kilométerrel odébb, Nyárádgálfalvára, majd két év után Csíkfalvára, ahol hat évet laktunk, igen szerény körülmények között. De folyamatosan tudtuk: megyünk haza Sóváradra. A nyarakat persze otthon töltöttük. Ma is megvan a sóváradai ház udvarán a nagyapám ültette diófa, s igen sokszor a diófa alatt talál a Mezőhavas felől felkelő nap. Hát ezért megyek állandóan haza. És hatvanegy éves koromban megörökölttem nagyapám házát, s fiammal, Zoltánnal felújítottuk. Zoltán úr, aki egyébként a nyarait sem töltötte mindig ott, és soha nem adta jelét, hogy érdekelné a ház, egyszer csak elkezdett érdeklődni, s valósággal „újjaépíttette” az örökséget. A hazatérésnek, azt hiszem, ez a lényege – amikor ilyen-olyan csábításoknak voltam kitéve, mindig eszembe jutott: ha engedek ezeknek, hogy fogok bemenni a sóváradai kapun? Mikor a rokonaim, felmenőim megjárták az orosz fogságot, a Duna-csatornát. Láttam gyerekként, amikor nagyapám lovait elvették, egy szál tehenet hagytak, ne haljanak éhen. Elég korán megtanultam, mit jelent elmenni otthonról, nem otthon lakni. De mégis mindent ott tanultam, ezért ragaszkodom ahhoz a földhöz. S ha eddig megúsztam, azt csak a szülőföldemnek s az őseimnek köszönhetem.

– *A Készülődés Pazsgába című köteted sűrítí számomra leginkább ezt a hazatérést, amelyben a gazda bekeríti a házát, kijelöli a szülőföldjének határait. Ilyen értelemben egyfajta közéleti éle is van a szövegeidnek. Van ma tétje a közéleti költészetnek, amikor már nem kell a sorok között olvasni?*

– Számomra ez nem ilyen egyszerű. Én akármilyen korban és rendszerben írt verset olvasok, azokat szeretem közülük, amelyekben a sorok mögött fellelhető egy történet, egy másik világ. A szekusok is azt mondták, kétértelműek a szövegeim, sok benne az **allúzió**, az utalás. De hát nem az a jó költészet, amelyik tele van **allúzióval**? Nézzék meg Eminescut, Arghezit! Természetesen több rétege van minden költészetnek: a harcidal-költészetet vagy a békedal-költészetet nem tartom sokra, de tudom, a költészetnek ilyen kívülről jött feladatokat időnként el kell látnia, fel kell vállalnia. Én nem értek ehhez, s ezért nem is művelem az aktivista költészetet. Nálunk a családban nem illett olyasmiről beszélni, amihez nem értünk. Legalábbis nyilatkozni, ítélni semmiképp sem. Nem volt dicsőség, ha nem tudtunk valamit. De a fegyelmezetlenséget különben sem tartom érdekes dolognak, nem ez az élet lényege, költészetben sem. Vagy vegyük például az *Utunkban* megjelent világirodalmi sorozatomat, a *Bóják*at, amelyeket valamilyen furcsa ötlet folytán kezdtem el írni, valamilyen formában az is közéleti cselekedet volt. Ha egy költő semmi egyebet nem csinál, csak ír, akkor az **már** közéleti cselekedet. A *Bóják* praktikus megfontolásból született: az akkori fiatal nemzedék tagjai modernebbnél modernebb verseket írtak, az olvasó egy kukkot sem értett belőlük, hiszen nem ismerték a világirodalmat. Az iskolában Majtényi Eriket, Horváth Imrét és Létay Lajost tanítottak. A *Bóják*-sorozattal közelebb hoztam az olvasókat nemcsak a nyugat-európai irodalomhoz, hanem a saját költészetünkhöz is. Mi ez, ha nem közéleti cselekvés? S tágabb értelemben véve önmagában az a tény, hogy magyarul szólalok meg és írok, már közéleti költészet, cselekedet. Amit a *Készülődés Pazsgába* című kötetemről mondasz, a ház, a kert bekerítése elsősorban a koromból kifolyólag következik. Amennyiben azt gondolom, hogy valamiféle álló dolgot érvényesnek mondhatok, akkor azt bekerítem, befödöm a házam tetejét, ne csorogjon be a víz. Egy életmű soha nem teljes. Ami megvan, nem árt, ha – az én lelkemben legalábbis – rendben van. Tudni kell: mi az, amit érdemes bekeríteni.

– *Ha már a Bóják szóba kerültek – ha felkérnénk, folytasd a sorozatot a mai Heli-
konban, vállalnád? Ki kerülne bele?*

– Most már nem volna hozzá indíttatásom. Említettem, a sorozat elindítása afféle népszolgálati céllal történt, a *Bóják*ban megjelenő szerzőkről az *Utunk*-olvasók nagy többségének (és nem voltak kevesen, fénykorában a lap 18 ezer példányszámban kelt el) nem volt tudomása. Véletlenül lett belőle sorozat: egy nyáron, a budapesti könyvhéten az Európa Könyvkiadó vendége voltam, Katona Tamás kísért Miskolcra, Debrecenbe, mindenhová. Amikor megkérdezték, mit kérnék ajándékba, akkor találtam ki, jó lenne egy ilyen sorozatot indítani az *Utunk*ban, így az Európa Kiadónál megjelent versesköteteket kértem, küldjék el az *Utunk*nak. Mintegy 250 kötetet küldtek el, ennek egyötödét kilopták valahol, s utána kézbesítették a többi. De visszatérve a kérdésre: ma már nincs szükség a *Bóják*ra olyan értelemben, mint a kommunizmus idején. Másrészt már nem is olvasok annyit, nem vagyok olyan helyzetben, hogy annyi időm legyen: ne lennének fontosabb megírni valóim. Persze az is elképzelhető, hogy ha hatalmi szóval le nem állítják, a mai napig írnám. Ezért nincs vége, hiányzanak belőle még olyan szerzők, akikről mindenképp szót kellett volna ejteni.

– *Miért szüntették meg?*

– Túlságosan nagy népszerűségnek örvendett, s az illetékesek félték, nehogy „személyi kultusz” alakuljon ki. Ugyanakkor, ha egy sorozatból véletlenül kimarad egy rész, kezdődik a pusmogás, vajon letiltották-e? Egy diktatúrában mindig mindenki mindentől fél.

– *Egy veled készült interjúban azt mondtad Lőrétéi Lászlár Lászlónak, hogy te soha nem féltél, mert a régi mesterek mindig melletted voltak: Petőfivel reggelizel, Arannyal ebédelsz és Adyval vacsorázol. Illetve hát Kós Károlyal...*

– Kós Károlyt személyesen ismertem. Már nagyon öreg volt, a Széchenyi téri lakásába rendszeresen vittem fel neki a különféle lapokat. Várt az ablakban, mindig volt nálam cigaretta, s rá kellett gyújtanom, hogy ő is „dohányozzon”. A legnagyobb hatással rám Ady volt, apámnak is ő volt a kedvence. Petőfit inkább kisgyerekként ismertem meg és olvastam. A nagy piros vászonkötésű Ady-kötet kamaszkorom után állandó olvasmányom volt, nagyon erős hatással volt rám.

– *Azért Arany és Ady között mind költészetben, mind habitusban óriási a különbség...*

– Aranyhoz meg kell érni. Adyban a pofázás, a lázadás, a kivagyiság fogott meg, nyilvánvalóan egy kamasznak ez tetszik. Ady ébresztett rá arra, hogy talán érdemes verset írni továbbra is. S fontos volt a kálvinizmusa, a hangvétele...

– *Ha Király László-versek, akkor késő őszi, télies hangulat, havas tájak. De nemcsak a te szövegeid állandó motívuma a hó, a havazás, hanem mintha az erdélyi irodalomban, ha van ilyen egyáltalán, többet hullna a hó. Gondolok Farkas Árpád vagy Kinde Annamária költészetére...*

– Nézz ide, könnyű volna ezt megmagyarázni: egy behavazott táj nyugalmat sugall, biztonságot. Mint már említettem, mi állandóan idegen házban laktunk, soha nem otthon. Az apám ágya mellett mindig ott állt a kis balta. Kiköltöztetett kulákok házában laktunk, s hiába mondtuk, nem önszántukból költöztünk be, állandó fenyegetettség-érzés vett körül minket. Gyerekként ez úgy csapódott le bennem, hogy mindig legyek óvatos, nehogy megverjenek. Meg hát az állandó készülődés, hogy egyszer úgyszólamint hazamegyünk. A szülőföldre való ragaszkodás valahonnan innen ered. A tél meg onnan jön talán, hogy falusi gyerekként a mezőn, a hegyen nőttünk fel, hóban, fagyban kint voltunk. És azt se felejtsem el, hogy ha hó, akkor ez kapcsolódik az oroszokhoz is. A családjában minden valamire való férfi három-négy évet töltött orosz fogságban. A reggeli és az esti imánál mindig el kellett mondani, hogy Istenem, hozd haza Kari bátyát Oroszországból. Nagypapám községi bíró volt, három évet töltött Oroszországban. '44-ben mikor az oroszok átvonultak a falun, összesen két napot töltöttek a házunkban,

A sóvárad i iskola diákjai körében

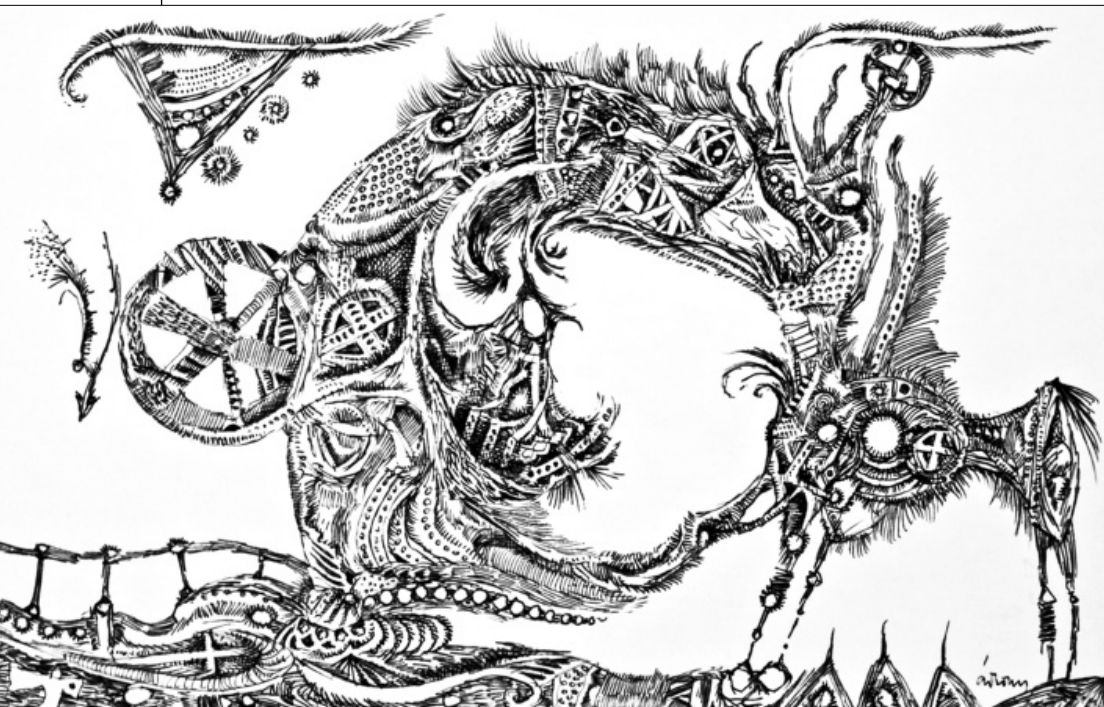
nagyapám jól beszélt oroszul. Volt ideje megtanulni. Előtte mentek el a németek, a dédanyám által nekik sült almástésztát már nem volt idejük megenni, megették hát az oroszok. És hát persze Kari bátyám hazajött Oroszországból.

– *Az, hogy orosz szakot végeztél, szintén ennek köszönhető?*

– Nem, ez pusztán véletlen, mint sok minden, ami a mai napig történt velem. A középiskolát még Szovátán, a reál középiskolában kénytelen voltam végig, pedig volt humán szakirány Erdőszentgyörgyön, de hát akkor nekünk fogalmunk sem volt, mi ez az egész, nem is gondolkodtunk rajta. Kiváló orosz tanárom volt, ő javasolta, egyetemen válasszam az orosz szakot. Első éven megkérdezték, ki miért jött erre a szakra. Mindenki Leninnel, a Nagy-Szovjetunióval jött. Én mondtam, azért, mert meg akarok tanulni oroszul. De azt hiszem, szerencsém is volt, amikor Kolozsvárra kerültem egyetemre. Hetente kétszer letoltak, mert nem olvastunk elég sok szovjet költőt. Mire befejeztem az egyetemet, már nem volt érdem az orosz költészet olvasgatása. Letoltak, hogy túl sok szovjet költőt olvasok. Jevtusenkóékat. Az orosz irodalomban is megjelent az újhullám...

– *Ezek szerint Pazsga valahol Sóvárad mellett található?*

– Nem, Pazsga létező hely, a térképen van: Pazseg. A Pazsga – birtokeset az oroszban. Természetesen az olvasó úgy értelmesebb, ahogy akar. 1992-ben a Finnugor Népek Második Világkongresszusán én is részt vehettem. Oroszországban rendezték, a Komi Köztársaság Sziktivkar nevű fővárosában, novemberben, amikor egész nap sötét van, s az átlaghőmérséklet –38 fok körüli. Amikor megérkeztünk, megkértek, ne hagyjuk el a szálloda területét, de mi persze Szabó Zsolttal, a *Művelődés* volt főszerkesztőjével, Hegedűs Jánossal, aki Bécsből jött, rögvest kimentünk szétnézni. Döbbenetes volt, a városnak egy főutcáján a sarki éjszakában nyitva álltak a boltok, az ablakokban ott

üldögéltek a kiszolgálók, de élő ember nem ment ilyenkor vásárolni. Az utca végén állt a vasútállomás épülete, csodálatos múmvárány épület, arany betűkkel a háborús hősök nevei. Egyszer megjelent két fickó, **románul** szóltak hozzánk, Moszkvától 1400 kilométerre északra. A szovjet őrszolgálat emberei voltak, vigyáztak ránk, nehogy valami bajunk legyen, hihetetlen élmény volt. Ekkor vittek el a legszebb komi emberhez, aki ágszobrokat készített – Pazsegbe. Az öregúrnak egyébként épp olyan szerszámai voltak, mint a székely fafaragóknak, s félelmetesen hasonlított nagyapámra.

– A Fény hull arcodra, édesem *novelládban, amelyből film is készült, valami ehhez hasonló módon bukkan fel a múlt, illetve a Kék farkasok című regényedben is az emlékek, a múlt elmesélhetősége fontos mozzanat. Mint írod, „Azok a dolgok visznek a sírba, amelyeket nem mondhatunk el valamilyen formában”. Nem bocsátasz és nem felejtesz, hiszen ez óv attól, hogy ugyanabba a csapdába ess...*

– Mint mondtam, azokat a költeményeket szeretem, amelyek mögött történet sejlik. Amelyek mögött távolságot érzek, ahol hátországa van a versnek. A történeteim mindig visszavezetnek a múltba, hiszen csak azokról a történetekről szeretek írni, amelyek ilyenné formáltak, amelyek a családomhoz kötődnek valamilyen formában, amelyekből kiderül, hogy mitől olyan a világunk, amilyen. Az apám történelemtanár volt, őelőtte nem illett nem történelemben lakni, élni, tudni. És ez nem lenézettség volt a részéről, egyszerűen tudta ezeket a dolgokat. A történelemből lehet igazán tanulságokat levonni, hiszen ami itt és most van, abból nehéz, főként, hogy ennyire felgyorsult minden. És hogy visszakerüljek a beszélgetés elejére: látjuk, hányan vontak le ilyen-olyan tanulságokat, s hogy mibe került nekik és nekünk.

– *Mégis néha prózában mondod el ezeket, még ha novelláid tele is vannak tüzzelve metaforákkal, erős lírai betétekkel...*

– Nem vagyok prózaíró, a szemléletem sem prózai; s nem is szeretek a saját írásaimról beszélni. A történet fontos, van, ami prózába kívánkozik, de nem az igazi nagyprózába. Novelláimból, s a regénynek nevezett *Kék farkasokból* is hiányzik a prózaíró nyugalma. A *Kék farkasokat* a kiadó nevezte regénynek, miután megjelent, akkor szembeütem ezzel én is.

– *A műfajok közti váltás kiegyesül alteregókkal is: te azért sem félsz s azért nem vagy soha egyedül, mert veled van például Al. Nyezvanov figurája? Általa más szövegből láttatod ugyanazokat a történeteket?*

– Bizonyára. Balgaság volna részemről, hogy ha kedvem telik abban, hogy megszorozzam magam, hogy kívülről lássak valakit, aki hasonlít hozzám vagy én lehetnék, ne használjam ki. Van, akinek ez működik, van, akinél nem megy, alkati dolog. Mindig érdekelt a távolság, hogy mi van azon túl, amit látok. Al. Nyezvanov megszületése szintén a véletlen műve, 1975-ben találtuk ki Csiki Lászlóval. A hetvenes évek derekára a romániai cenzúra nagyon erős lett. Csiki szerkesztette az Eugen Jebeleanu-fordításkötetemet – Bukarestben néztük át a szerkesztett változatot, éjt nappallá téve dolgoztunk. Egy idő után szükségét éreztük, hogy legyen mellettünk valaki, hátha valami másról is tudnánk beszélni, mint a fordításokról. Ekkor találtam ki Al. Nyezvanovot – beszélő név, hiszen azt jelenti, nevenincs. Amúgy imádom az orosz költészetet, s mindig az volt az érzésem, hogy a húszas évek orosz irodalmából hiányzik egy költő. Ő lett Nyezvanov. Csiki amerikai költőt választott, Al New névvel írt két-három verset. Amikor elkezdtem írni a Nyezvanov-verseket, senkinek sem szóltam, hogy ezek nem műfordítások. Mindkettőnk neve szerepelt a szöveg fölött, a cenzorok meg nem mindenhatók, nem jöttek rá, hogy nincs ilyen nevű költő. Talán még élvezték is, miket ír le a Szovjetunió ellen ez a Nyezvanov. Kettős játék is volt, olyan hangulatot kellett teremtsék a szövegben, mintha valóban orosz költő írta volna, magyarul. A kedvenc orosz tanárnóm egyszer megkeresett a szerkesztőségben, mondva, a férjével végignézték az összes lexikont, de sehol nem szerepel Nyezvanov. A nagy avantgárd robbanás után nem volt ritka az ilyen név az orosz irodalomban, nem rítt ki olyan nagyon az én Nyezvanovom. A legszebben a feleségem, aki minden versemet elolvasta, fogalmazta meg Nyezvanov figuráját: azért szereti ezt a figurát, mert tudja, hogy nem létezik, de ha szembejönne az utcán, megismerné.

– *A magyar irodalomban nem ritkaság az orosz alteregó, Erdélyből Bogdán László jut hirtelen eszembe...*

– Szerettem Bogdánt – ő utánam kezdte, de Vaszilij Bogdanov figurája nem ugyanaz. Bogdán mindent megírt, a figura élettörténetét, a levelezését. De Baka István is kísérletezett orosz alteregóval. Nyezvanovom sok mindent el tudott mondani, amit én nem tehettem, a neves cenzorok meg röstellték megkérdezni, mi ez; féltek, kitudódik a butaságuk. A két- és ötértelműségek szerepeltetése azért volt jó dolog, mert ott ült a cenzor a pártbizottságnál, s láttam rajta, nincs tisztában, mit is olvas. Visszautasítani nem akart, mert nem tudott volna magyarázatot adni, miért nem közli a verset, s félt, nehogy nevetségessé váljék. Persze ehhez kellett az is, hogy szakmailag a szemében valamiféle tekintély legyen: mint szerkesztő, mint utunkos, aki írja a népszerű *Bójákat*. A cenzor soha nem volt szakember, talán Rácz Győző volt a legműveltebb közülük, s ő volt a legnagyobb kínban, amikor ki kellett volna vennie a verset.

– *Mind a két fiad költő lett – szoktatok erről beszélgetni, megmutatjátok egymásnak a verseket?*

– Nem szoktuk egymás szövegeit megbeszélni, nem is nagyon mutogatjuk egymásnak a verseket ha kell, ha nem. Nem vagyunk irodalmi társaság. Szót ejtünk róla, ha kell, mint akármí egyébről. Soha nem mondtam nekik, hogy írjanak verset, s azt sem kértem, hogy mutassák meg, nem is szóltam bele, mit, hogyan írjanak. Engem sem **tanítottak**. A nagyapám készítettett egy gyerekaszát, három mozdulattal megmutatta, hogy kell kaszálni, s berakott maga mögé, kövessem. A fiaimat sem kellett buzdítanom, a mi házunk az átkosban is átjáróház volt, pedig nem volt szabad külföldi vendégeket fogadni, könyveket behozni. Kenéz Feri meg is írta, hogyan tartottuk a frontot. Nem voltam hajlandó elfogadni a tiltást, ugyanígy könyveket is hozattam. Nem lehet mindent elfogadni, mert ha mindent eltűrsz, mindenbe beleegyezel, akkor megszűnsz létezni.

– *A rendszerváltás után szórványosan jelent csak meg köteted magyarországi kiadóknál, nem lettél magyarországi szerző. Nem is vágytál erre?*

– Soha. Amikor kérték, odaadtam a kéziratot, Magyarországon jelent meg a *Skorpió* című könyvem 1993-ban, de már '89 előtt érdeklődtek, lenne-e számukra kéziratom. Így odaadtam. Vagy amit pályázatra írtam, s jelezték, mint az Orpheusz, hogy kiadnák. De hogy önmagam idézzem, „erdélyi vagyok, mint a hú kutyák”. Amíg itt kiadják, nem megyek Magyarországra. Nem vágyom se dicsőségre, se világhírségre, csak arra, hogy tisztességesen és hazugság nélkül elmondjam, amit el akarok mondani, ha érdeklő pillanatnyilag az embereket az, amit mondok, ha nem, hiszen egyszer úgyis fogja érdekelni. Egy dolog vezérelt mindig: utalásokban maradjon meg legalább, milyen hangulatban élünk. Hogy miért féltünk, úgy, hogy közben meg is írtuk félelmeinket. A diktatúra, amely nem elégszik meg azzal, hogy a fizikai létedet kordában tartsa, hanem a gondolkodásodra is rá akar telepedni – ostoba, hiszen mindig az ellenkezőjét váltja ki annak, amit el akar érni. S közben úgy tűnik, sikerült megvalósítani a dolgokat.

Szüleivel és testvéröccsével Sóváradon

– *Kedvenc századod a 16. és a 19. A kettő között azért elég nagy különbség van...*

– Ezek szintén gyerekkoromból származnak – a magyar művelődéstörténet harmadik kötetét, a metszeteket sokat nézegettem, a török–magyar világ, az *Egri csillagok* mozgatta a fantáziámat. A 19. századot az utolsó tisztességes századnak tartom, amikor még volt esély arra, hogy az győzzön a csatában, aki arra méltó. A lovagias kor, a tisztességes harc lehetősége akkor veszett el, amikor az első világháborúban először elindultak az angol tankok. Gazemberség volt védtelen emberek közé tankkal bemenni, ez a lovagiasság vége. S ilyenek voltak az ismétlő fegyverek is, amelyekkel találmányra gyilkolsz. A mai háborúnak semmi köze az emberhez. De amikor a kardot nem dísznek használtad, még volt módod védekezni. A harci technika elgépiesedésével, azaz az első világháborúval ér véget a 19. század, s az úgymond békeszerződésekkel világos lett, a háborúnak sem az erőhöz, sem a tisztességhez, sem a becsülethez nem volt köze. S nem utolsósorban ez volt az utolsó század, amikor leélhetted esetleg úgy az életed, hogy a végén tiszta lélekkel álltál a „tükör” elé.

FILEP TAMÁS GUSZTÁV

Valahol magasan, ahonnan bölc s rálátás nyílik a szétzavart utakra¹

Talán azzal is megpróbálkozhatnék, hogy nem mondom el, kicsoda és miért fontos nekünk Király László, hanem végiglapozom önök előtt néhány kötetét; nem egészen taláalomra, de különösebb fölkészülés nélkül fölolvassom az élém villanó sorok némelyikét, főleg azokat, amelyekről mindig is úgy gondoltam, hogy rólam szólnak, amelyek ott álltak ifjúkorom mezsgyekövei között; némelyikük súlyát együtt is latolgattuk a költővel a budapesti Ferencváros vendéglátó-üzemegységeiben, talán egy Borsod megyei református parókián is, aztán egy sóvidéki kertben, esetleg Kolozsváron. S amelyekről azt hiszem ma már, hogy nem egyszerűen rólam szólnak, hanem a jelenlévők mindegyikéről. Ezeket a passzusokat például: „egy éjszakán / szíved köré gyűlnek a fák / megbocsátani / a levelek pusztulását” (*Szobrászarc*); „nem akarjuk sérteni az emlékedet, de van ki szerint hős voltál, mások szerint meg trágyahordó szekér” (*Egy regényhős halála*); „És voltak, akik nagyon messze mentek. / Hosszú hajuk lengett a tengeri szélben. / Most és mindörökké ámen” (*Ámen*); vagy azt, amelyik bizonyosan mindannyiunkat érint most vagy majd egyszer: „Tartsa fel kezét, aki már árva”. Ott volna a felolvasandó passzusok között az is, amely nemzedéktársáról, a szintén sóvidéki származású Nagy Kálmánról, a Kalevala-fordítóról szól, aki harminckét évesen választotta a halált: „hol jártunk azóta, milyen temetéseken / miféle utak porát nem mosták le sarunkról miféle lányok / van aki elment, azt se mondhatta: egyétek meg a zoknim / nagy hajútak szava szól a lélekben olykor / elment Vajnemöjnen halált kutatni, alszik a Házsongárdban / nem szabad, nem szabad, nem szabad útját felejteni / eltemettük düh-fagyban, bort ittunk emlékezetére / de elmulasztottuk földhöz vágni az átkozott poharakat” (*Erőltetett menet*); vagy például ez, amelynek az eredetét, a költői kép születésének pillanatát is ismerem, bár értelmezéséhez nincs szükség erre az ismeretre: „Gyönyörű kőarcod az ablakon betekint, / Járkálok föl-le a borzongó házban. / Félelem-nyomok se bent, se kint. / Minden csendes és logikátlan”. S Király regényéből, a *Kék farkasokból* is könnyen idétevédhetne néhány citátum, például az, amelyik az életmű egyik kulcsa lehet: „Azok a dolgok visznek a sírba, amelyeket nem mondhatunk el valamilyen oknál fogva.”

Talán napokig tudnám folytatni az idézetvadászatot, egy darabig akár fejből, segédeszközök nélkül; s nem is kellene hozzá Király László mindegyik könyve. Nemrég még nem is nagyon tudtam, mennyi van belőlük. Amióta kitört a szabadság, s nem kell kéziratokat átcsempészniünk a határon – a magyar irodalom sokat hangoztatott egysége mintha a népmesékből integetne vissza, negyedszázaddal előtti életünk értelmét elrágta a markoláb, ismereteink szűkültek, kevésbé tartjuk számon egymást. Végigböngésztem tehát a magyar nemzeti könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár katalógusát, mit tud Király László életművéről. Számptalan antológia mellett, amelyekben verse, novellája olvasható, éppen 35 Király-könyv szerepel ebben a katalógusban: 19 verses- és 5 prózakötet, román költőkből

1 Körülbelül ezt mondtam el 2014. március 19-én a Király László 70 című, filmvetítéssel egybekötött irodalmi szalon bevezetőjeként a Balassi Intézet Bukaresti magyar Intézetében – F. T. G.

készített 6 fordításkötet, egy Lucian Blaga-válogatás, 3 románra fordított munka és a Bóják című irodalomtörténeti szörfőzés – s emellett még annak a filmnek a forgatókönyve, amelyet ma láthatunk,² s amelynek egyik írója Csiki László, a ma már szintén halott barát és pályatárs, Király nem egy hajdani versének hőse.

Nos, ezeket a könyveket nem kellene mind föllapoznom itt, ha akár órákig akarnék emlékezetes mozzanatokot idézni.

Az alkalom azonban másra szólít föl. Annak szemérmes és vázlatos számbavételére, hogy ki is ő, és annak indoklására, hogy mit szeretünk benne.

Az első kérdésre talán már vannak válaszelemek az eddig mondottakban; álljanak itt azért a fontosabb adatok:

Király László Sóváradon született, 1943. november 19-én, Király László tanító és Király Irma gyermekeként. Szülőföldje a Sóvidék, iskolába Nyáradgálfalván, Csíkfalván, Sóváradon, Szovátán járt. Ott érettségizett 1961-ben, azután orosz–magyar szakos tanárként végzett 1966-ban a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, közben részt vett a Gaál Gábor Kör irodalmi vitáiban, s ekkor kezdett publikálni is. Fél évig tanított Felsőbányán, majd 1968-ban az Előre című lap kolozsvári tudósítója. Az év végétől az Utunk munkatársa lett, szerkesztője – vagy negyven évvel később a Helikon című irodalmi laptól ment nyugdíjba; de minthogy az utóbbi orgánium az előbbinek a jogutódja – 1989 legvégén, a harcok után változtatott nevet –, ez arra utal, hogy negyven éven át tudott szolgálni egyazon gazdát. Ami persze csak szófűzés, hiszen ezekben az évtizedekben – előbb személyes felelősségtudatánál, utóbb a beosztásánál fogva – maga is a „gazdák” közé tartozott, s ennek következményei közé tartozik az, hogy az erdélyi líra új, a „C-korszak” utáni nemzedékeiből sokan mesterükként tisztelik és atyai barátjukként szeretik őt. 1990. január 1-jétől a Helikon szerkesztőségi titkára, majd főszerkesztő-helyettese, 2007-től főmunkatársa. A nemzedékét színre léptető antológia, mely 1967-ben jelent meg, az ő verscímét viselte kötetcímként: Vitorla-ének. Többször megkapta a Román Írószövetség díját – 1970-ben, 1976-ban, 1981-ben –, 1982-ben pedig a Román Tudományos Akadémiáét, 1997-ben aztán a magyarországi József Attila-díjat is. Tavaly óta az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány díjának és a Magyar Írószövetség Arany János-díjának birtokosa; s ebben az egészben az a szép, hogy életében egyetlen lépést sem tett a meglévő kánon fölbolygatásáért pusztán azért, hogy belekerüljön. Nem nyomta óvatlan pillanatokban műtészek kezébe újonnan megjelent könyveit; ehelyett – nem szó szerint idézve egyik verséből – „ültünk a kávéházakban és beszélgettünk”. Nyilván ez a fő oka annak, hogy legutóbb, a Kossuth-díj kisorsolásánál esztétikával össze nem függő okból kihúzták a nevét a várományosok közül; így menekült meg attól a helyzettől, amelyet előre leírt rémálomként ugyan, de ironikus ellenfénybe állított derűs székepszissel:

„Óriásköltő lesz belőlem.
Ha meghalok itt. S ha nem – azért.
Vadat terelnek elém, hogy lelőjem.
Gyűjteni óriás óriásbabért.”
(Óriásmagyaróra)

Király szemlélete a pályakezdet óta ebben a kérdésben is változatlan. Lassan negyven éve már, hogy egy interjúkérdésre: „Mit jelent számodra az, hogy romániai magyar költő vagy?” – ennyit válaszolt: „Az, hogy romániai magyar költő vagyok, számomra azt jelenti, hogy verseket írok Romániában magyarul.”

² Az est befejezéseképpen levetítették Gulyás Gyula *Fény hull arcodra* című, Király László *Fény hull arcodra, édesem* című novellájából készült filmjét.

A ház, amiben született, „a Vass utcában található, Sóváraddon, a Sóvidéken, Erdélyben, Romániában...”, írta akkoriban. A topográfiát nem bővíti tovább, minthogy egyelőre nem tudatosíthatta a más bolygókról „idesütő érdeklődő tekinteteket”. Olyan helyet választott a szemlélődésre, ahonnan messzire lehet látni; ott ült,

„Valahol magasan,
ahonnan bölc
s rálátás nyílik a
szétzavart utakra”.

A személyek, akikre innen rálát, nemcsak azok a falubeliek, akik emlékezetében sorba állnak, elvonulnak előtte, epikájában és lírájában – epikus és drámai lírájában is –, hanem azok is, akik a nagyszülők emlékeiből köszönnek rá: a kazanyi kormányzóság csisztopoli járásának „lógó bajuszú, szapora beszédű tatár búzakereskedő”-i, Gestapo-tisztek, amerikai légerőőrök, de azok a római cohorskatonák is, akik hajdan szülőfaluja porában, kövein masíroztak, s az erdélyi fejedelemség katonái, eltemetett és elfelejtett hadseregek, költőből lett, hősi halált halt ezeres kapitányok, meg a régi mesterek, Heltai Gáspártól, Tinódi Lantos Sebestyéntől kezdődően. Ezért írhatta le annak idején – ifjan, de a szó „megbocsátó értelmében” már nem „fiatal költőként”: „[...] szívélyes üdvözltem küldöm a népieseknek s a kozmopolitáknak egyaránt. Békesség nekünk s toll, tinta, papiros.”

A társadalomtörténetbe oltott irodalomtörténet-írás valószínűleg beszámol majd a pályakezdő Király László kettős fogadtatásáról. Ahhoz a költőcsoporthoz tartozott – a Forrás sorozat úgynevezett második nemzedékéhez –, amelyik a romániai magyar irodalomban a második világháború és a sztálinizmus után felszabadította a tartalmat – a formával részben megtette ugyanezt a Forrás első nemzedéke –, s amellett, hogy megalkotta a korhoz illő, ún. „modern” nyelvezetet, az ötvenes évek emlékeinek idézésével-közvetítésével az előzményekre is reflektált. Király első versesköteteiben is ott volt már a távlat a korszak ábrázolásához, és első novelláskötetéből, a *Santa Maria makettjéből* egyértelművé válik a korszakhoz való viszony erkölcsi tartalma is. A kritika egy része valamiféle nyelvi forradalomként érzékelte Királyék jelentkezését – voltak viszont mások, akik talán a verseket is, a kolozsvári magyar bölcsész egyetemisták életét is – ellenforradalomként.

„azok a férfiak
ócska trükkjeikkel
itt lakik n. n.?
n. n. nem lakik itt
ki lakik itt akkor?
neved dadogod
nahát ez nagyon jó
épp magát keressük

Ez a történet természetesen játszódhatna 1945-ben, a hátszágban, ahogyan a cím is mutatja. Valójában a boldog diákevek emléke.

Ennek a harmincöt kötetnek jelentős része egy meglehetősen barátságatlan világ ellenében jött létre – itt nem pusztán az 1989-ben részlegesen lezárult világra gondolok – és ez már *akkor sem volt félreérthető*. Amikor vagy harminc éve a proletkultról és társirányzatairól beszélgettünk Királlyal, s én talán némi melegséért kutattam azon írók számára, akik ezekhez csatlakoztak, ő ennyit fűzött hozzá a történethez: „Senkit sem lehet arra kényszeríteni, hogy könyvet írjon”. Őt viszont arra nem lehetett rákényszeríteni, hogy ne írjon.

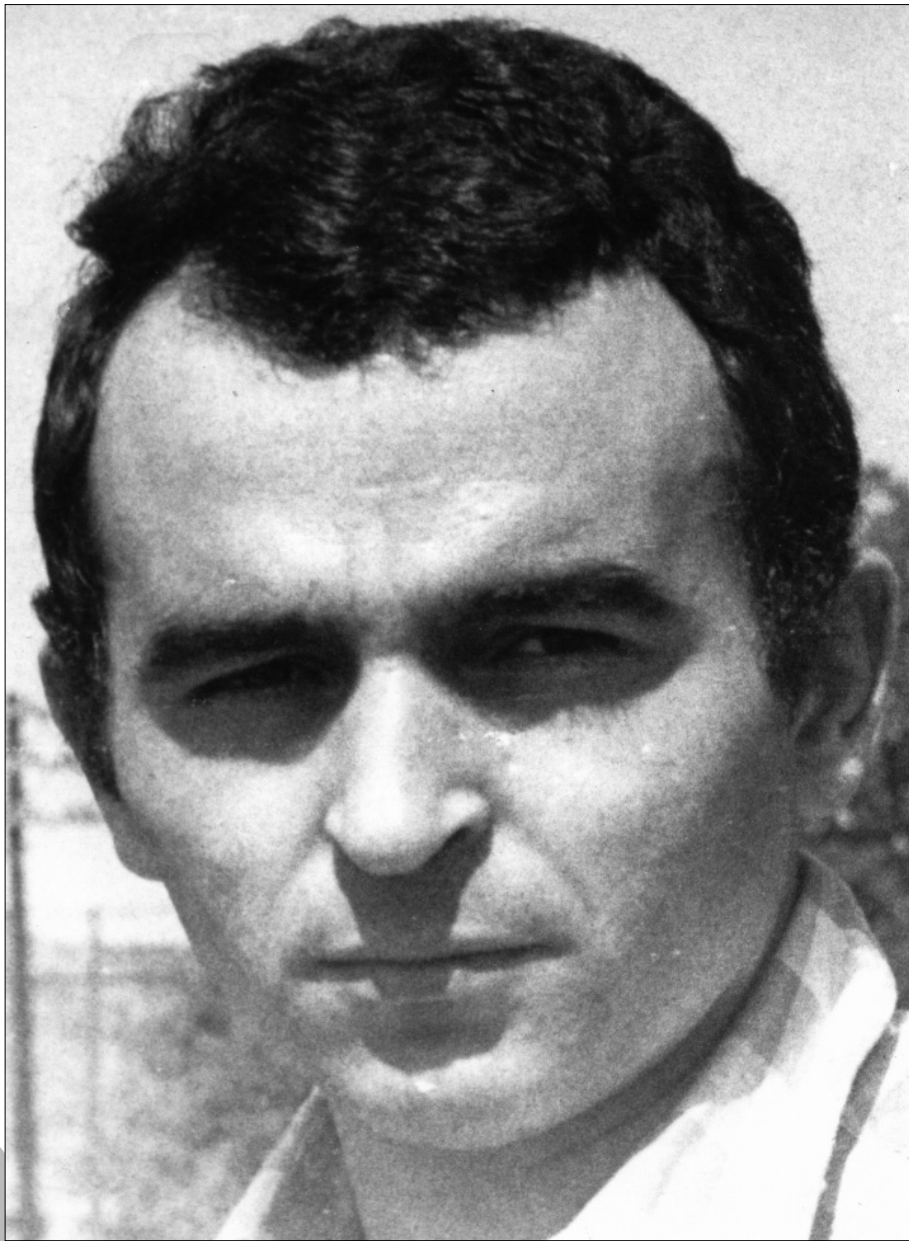
Nemzedéktársai közül Király teremtette meg azt a hiteles nyelvezetet, amellyel az „égő asztalánál” ülő s életformája szerint „urbánus” költő a szülőföldet hitelesen szólíthatja

meg, s keltheti életre. Szerepe lehetett ebben világirodalmi kalandozásainak is, amelyek eredménye a magyar írásbeliségben valószínűleg egyedülálló szondagyűjtemény a modern líráról, Rimbaud-éktól Borisz Paszternakon át Jannisz Ritszoszig. Műfordítói munkássága is jelentős, s bár szláv költőkkel is foglalkozott, sőt lírai életművének csúcspontjai közé tartoznak azok az „orosz versek”, amelyeknek szerzőit is ő maga alkotta meg pályarajzunkkal együtt, e vonatkozásban román alkotókhöz fűződnek legfontosabb eredményei. Ő ültette át magyar nyelvre Eugen Jebeleanu *Hannibál* című verseskötetét, de a magyarok az ő munkája révén tanulták meg tisztelni a főleg publicistaként ismert Geo Bogzát is; Király válogatásában és fordításában jelent meg a „mester” *Orion* című könyve.

Bizonyosan nem kevés elfogultság van bennem, amikor Király könyveibe temetkezem, és újra megtudom belőlük, mi történt velem, velünk az utolsó ötven évben. S amikor belenyugszom a tanulságaikba:

„Képzeld úgy el, hogy valami, ami van, egyszerre csak megszűnik lenni. A dolgok mind így történnek, hirtelen és hihetetlenül.”

1970-ben

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ

Ködök

*Király Lászlónak,
Álmodott verséért*

„A háborúknak vége mind.

ki gyűjtotta meg a felhőt? –
kérdézi a kicsi fiam
s nem tudok rá válaszolni
mert itt örökkéig köd van

Elpusztultunk törvény szerint.

ki gyűjtotta meg a felhőt...
járt itt ellenség is persze:
csóva lángját látom mindig
fölnézve a házereszre

Nincs már világ, se bent, se kint.

no de felhőt gyűjtogatni! –
nincsen az a „török szultán”
aki képes lenne erre
se harc közben se harc múltán

S a költő hangja szól megint.

milyen felhő ég fölöttünk?
s milyen ködben tévedünk el
éggő áldozatra várva
hitetlenül s telve hittel?

Minden holtat a jóra int.

meghaltunk már semmi kétség
sőt a Megváltó is eljött
ne kérdezzük hát hiába
ki gyűjtotta meg a felhőt...

*Róma–Csíkszentdomokos,
2016. február 20–28.*

LÁSZLÓ NOÉMI

Keleti szél

*és amikor mindenki sír
a költők nem sírhatnak*

Király László

A dombhátaakra hulló őszezüst
helyén úthengert, darut láttam,
mire világra jöttem, szétfoslott
nagyapám posztókabátja, bicska
sem volt a csizmaszárban,
a reggeli, a vacsora olajban sült
kenyér, nem hagyma, szalonna,
ebédünk porleves, szaladni sem
volt már hova; hegyek, havak,
fenyőtüzek helyett örült a talp,
ha két épülő tömb között
napszitta sóvirággal tarkított,
gyér fücsomóra léphetett.

Legendás asszonyok helyett
mitikus férfiakról kéne zengenem,
nem engedi a prózaian cinikus,
romboló lelkület, nem nézem
jó szemmel a férfit, bár munkál
bennem egy-két romantikus tévhit,
éltem túl és át, nem világháborút,
de látok, hiába épülnek pompásan
kimódolt eszmevilágok, ha gyújtó-
pontjuk kint a végtelenben, földi
valómban föl sem fognak
engem.

A szikrázó patájú kiscsikók
helyén körzeti rendelők fáradt
kisszékét, vaslábú asztalát, padjait
láttam, egy sárgaság után némán
lézengtem életem első táborában,
hatévesen, amíg a többiek
átszellemült mosollyal csorgatták
tíz ujjuk közt a homokba a tengert,
szemem a láthatár szintjéig fodrozó
magány zavaros, medúzás
vizével megtelt.

Az alkonyati tarlok és hegyek,
 a csontig hatoló hideg helyén
 voltak párás, ködös, urbánus
 reggelek, valaki más lakott
 bennem, nem én, jegyeztem
 szorgosan vendégeim emlék-
 foszlányait, hogy majd ha számon
 kérik tőlem, mutathassam: éltem,
 néhány szubjektív léthalmaz
 lényemmel szavatolt, egyszeri
 keresztmetszetében, rendszeren,
 koron átívelő nyelvi kirakat,
 történetemmé rendezem
 a hozzám rendelt, belém
 oltott szavakat.

Sok minden, ami másnak szent,
 számomra közömbös vagy éppen
 untat, miért nem képes tárgyilagosan
 kezelni szívű hazám az ügynökmúltat,
 miért nem beszél történetként róla
 megannyi érintett személy, legtöbbjük
 már háztól piacig, szózatól himnuszig
 sétálva éldegél, falaz, tagad, vagy
 félresikló tekintettel emleget
 magasabb szempontot,
 bonyolult dolgokat.

A becsület kérdése roppant
 bonyolult, erkölcsi érzékünkől,
 úgy tűnik, fél évszázad túl sokat
 legyalult, egymásba gyógyultunk
 a kollektív nyomor temetősétányos,
 alagsoros, pincés, nyákos, szeles
 labirintusában, ahol semmi sem
 fehér-fekete, nem szívem-lelkem
 fáj, hanem fejem, vesém, derekam,
 vállam, hátam, nem bajtársam,
 hazám és nemzetem, hanem
 betevő falatom, apám, anyám,
 párom van, gyermekem.

A mindennapi álbiztonság
 szürke tengerében ázunk,
 időnként kokárdásan, könny-
 koszorúsan áriázunk, magasra
 tartjuk poliglott, világot győző,
 sokoldalú nézetünk, mintha nem
 egy bölcsőből kiborult csecsemők
 volnánk, mintha nem egy medence
 agyagos mélyén csúszkálnánk

a vaksors és gyengéink közös
koreográfiája szerinti táncban,
vándor, pogány, keresztény
létükkel tüntető polgáraid,
nemléti állam.

Az Arany János-díj átvételekor, 2013-ban

PÉCSI GYÖRGYI

Király László: Fény hull arcodra, édesem

Király László legszebb, legtökéletesebb költői alkotása a *Fény hull arcodra, édesem*. Rövid elbeszélés (az 1981-ben azonos címmel megjelent prózakötet legrövidebb, 1974-re datált írása, mindössze 14 oldal).

A történet banális: két lovas, egy férfi és egy nő havas téli éjszakán az erdőn át megérkezik egy hegyi faluba, szállást, koszt-kvartélyt kapnak a szalmaözvegy tanítónál. A kimerült lovak helyett a tanító fölajánlja a maga két hátasát, ezeken hajnalban továbbbindulnak. Furcsán telt az este a vendégekkel, és még furcsábban a reggel vendégek nélkül. A tanító *tehát* megmagyarázatlan izgalommal lóra kap és utánuk indul. De lehet, hogy a vendégek az elmagányosodott tanító képzeletében léteztek csak, viszont két ló nyomai valósággal láthatók a friss hóban.

Fontos az idő, „karácsony előtt néhány nappal” – Advent utolsó napjaiban, a Megváltó születésének ünnepe előtt, bár később semmi nem utal az *eljövetelre*, a szent várakozásra. Nincs várakozás a faluban, ismeretlen érkezőkre legkevésbé. Mégis eljön valaki, nem tudni, hogy ki. Talán a tanító sem tudja, hogy vár valakire. Kire is várna? Gyönyörű feleségére, aki elunta magát a hegyi faluban és lazán meglépett, hátra hagyva elegáns ruháit, és az egyetlen szerelemben öregedő férjére? A változásra, hogy végre történjen valami itt, az isten háta mögötti helyen, ahol télen farkasüvöltés hallatszik, nyáron meg a monoton küszködés a minden napi túlélésért?

Nem tudhatjuk, hogy az Ég küldötteinek adott-e éjszakára szállást, vagy magányában megzakkant ezen a reggelen. Mert arra ébredt, hogy mostantól semmi nem ugyanaz. Miért is vágat a két rejtélyes, titokzatos idegen után? Hogy velük megy? De hová, miért és milyen jogcímen? Mi köze hozzájuk, azon kívül, hogy tapintatos emberséggel befogadta és vendégül látta őket? Ha utolérné őket, nevetségessé válna. Sohasem érheti utol a titokzatos lovasokat, már ha egyáltalán léteztek. Ennél csak az biztosabb, hogy soha nem fog visszatérni, nem térhet vissza. Megfagy, farkasok tépik szét. Ha visszakullogna, rosszabb lenne a halálnál. Nem a nevetségessége, megszegyenülése miatt, hanem mert feketén-fehéren kiderülne, hogy nincs Isten.

Az elbeszélés végére sem tudjuk meg, kik az idegen lovasok a havas, téli hegyi éjszakában. Egy férfi és egy nő. Szöknek, bujdokolnak, menekülnek – nem tudni honnan, mi elől, nem tudni, merre, hová. A férfinak van ugyan fejszéje farkasok ellen, de fegyverük nincs. Ahonnan, mint mondják, érkeznek, az erdész házától, nem jöhetnek. A falu kocsmájában italozó hegyivadászok éppen nem keresnek senkit. Messzről jönnek, elcsigáztak, és messzire mennek. A semmiből jönnek elő, és a semmibe tűnnek el. A majdnem semmibe. A majdnem semmi: a remény, a vigasz. A férfi vigasza a nőnek: „Egyszer vége lesz ennek. Biztosan tudom, szinte érzékelhetően közeledni érzem azt a pillanatot, amikor vége lesz ennek az egésznek. Csak addig el ne hagyj magad. Csak addig bírd. Majd megérkezünk, és akkor fény hull a mi arcunkra is, csupa fény hull arcodra, édesem, csak ne sírj.” Lehet, hogy férj-feleség, lehet, hogy titkos szeretők, lehet, hogy elkövetett bűn elől szöknek, lehet, hogy igazukért, lehet, hogy rég elbukott szabadságharc *elfelejtett hadseregének* maradékai, a legutolsók, akik még megélték, tudják és emlékeznek arra, amiért érdemes e világon lenni.

Katona Évával, későbbi feleségével, 1960-as évek

A lovasok nem visznek vigaszt, üzenetet sehová, senkinek. Ketten vannak, ahogy illik, a férfi az erős és oltalmazó, a nő a törekeny, az oltalomra szoruló. Addig a pillanatig, amíg a meztelen nőt fürdetni nem kezdi a férfi, és behívja az öreg tanítót, hogy *láss*a, valóság híven realista az elbeszélés. „Akárha valamiféle pogány szertartás lett volna mindez, a fejük fölé akasztott lámpa gyöngye, árnyékoló fényt bocsátott rájuk, amitől minden mozdulatuk valószerűtlenebbé vált.” Itt, és csak itt lépnek ki a mi időnkől ők hárman a transzcendens időbe, a szimbólumok idejébe. Vénusz születésének mozdulata ismétlődik meg, falusi fateknőből emelkedik ki a tökéletes nő, az isteni tavasz, az isteni szerelem szimbóluma. Mindössze néhány pillanat, aztán visszazuhanás a realitásba. De néhány pillanat elég, hogy a tanító a kopott, nem használt harmóniumhoz lépjen, és „az emlékezet határán billegő dalok”-kal fölébressze önmagában azt, amit már régen elfeledett, vagy el akart felejteni. A harmónium-játék nemcsak viszont-gesztus a fürdő nő látásának a bizalmáért: a képesség katartikus öröme, hogy képes visszatérni a költészetbe, szerelembe, a létezés szakrális idejébe és rendjébe.

Míg este a tanító tüzet gyűjtött, egy pillanatra hajdani feleségét látta az ismeretlen nőben. Tudta, hogy az elméje csalja meg. De reggel, miután elmentek a lovasok, hangokat hall kiszűrődni a szobából és a konyhából. Benyit, nem lát senkit, a házban semmi nyoma szállást kérő vendégeknek, csak a dögletes magányosság, elhagyatottság, otthontalanság relikviái. Király László zsenialitása: még egyszer nem emeli ki a valóságos időből az elbeszélést, egyszerre engedi meg, hogy a történet az öreg tanító víziója, és egyszerre erősíti meg (a két ló valóságos nyomaival), hogy a fekete csuklyás köpenyben úton levő lovasok valóságosan voltak a JEL küldöttei.

FARKAS WELLMANN ÉVA

Egy nagy költészet dallama

Egyedülálló lírai csemegével lepte meg olvasóit Király László a tavalyi év végén: egyszerre pillanatképét és továbbgondolását nyújtva életpályájának, *A Bethlen bástya dallama* című kottával. Azoknak, akik eddigi verseit figyelemmel követték, elsősorban azért különösen értékes, mert szinte minden eddigi fontosabb vonulatból, motívumból kaphatnak ízelítőt, ugyanakkor új hangokat is hallhatnak, és ráadásként a fordításából is megismerhetnek néhányat. Azokat pedig, akik mindeddig csak felületesen találkoztak írásaival, arra sarkallhatja, hogy alaposabban utánanézzenek ennek a többszólamú költészetvilágnak.

„Négyesfogatba” rendeződő kötet, legalábbis annak első két ciklusa: egy világháború kereteit adja, vándorló motívumokkal, melyekre ciklusonként rá-rarakódnak újabb jelentéselemek. A négy *Quadriga*-vers négy tartóoszlopként, de ugyanakkor továbbgondolt történetként is vázát képezi a versfolyamnak. A határhelyzetbeli emberi viszonyulás összes árnyalatát adják ezek a költemények, melyek első látszatra egymás variációi – de az egyes közbeékeltek tükrében (is) olvasva, jól érzékelhetőek a hangsúlybeli/értelmi eltérések.

Nyomatékkal és már az első lírai daraboknál újra kezébe kerül a hangszer a költődalnoknak: néha konkrétan jelezve a szükségességét, néha pedig a versek muzikalitása által – és lassan felvonulnak a kiemelt költőtársak, majd elfoglalja őt megillető helyét Al Nyezvanov, a költői alteregó. Világtéremtés zajlik itt, de hisz az első két szó is előrejelezte ezt: „Irok magamnak...” Hosszú tűnődésre, de elmélyült elemzésre is kínálja magát ez a versnégyes, akár környezetéből kiszakítva is. De lássunk még néhány megkerülhetetlen lírai élményt, maradandó momentumot.

A Bethlen bástya dallama (pengetős) történelmet tömörít a lehető legtöbb eszközzel: nosztalgiával, balladás révületben – minden érzékünket megszólítón: filmkockákkal, fényekkel, hulló korommal, köddel és zoltárokkal. Jelenbe keverve a múlt, profánba az isteni jelenlét. Mindezt összesen öt kicsiny versszakban. És talán mégsem itt hangzik el a legsúlyosabb mondat a helyszínről, hanem később, a *Repülő nyúl* című opusban: „Különös álom otthon lenni, / míg körötted idegen nép / vidámkodik bástyáid tövén.”

A szívszorító elvonulás – életből való elsojzás – verse a *Tapsvihar*, melyben a kezdeti lassúság („Ballagnak, hazafelé, az igazak, / a vitézek, hetven után, a csatatérről”) végül sürgetett tempóvá lesz: „Lépkednek, Haza felé –, mely egyre közelebb. / Kibírja addig a láb s a szív. / S tenyereitek a fárasztó csattogást. / Órizzetek méltó képet róluk! / És – haladjanak már! Isten velük...” Önirónia, meg nem értettség, fáradtság hangjai hallatszanak ki a pontosan megírt versmondatokból.

A Februári kék az eszmélés verse: „Csöngettyű megcsendül. Mélyedben kutatod. / Rég elvesztetted, és váratlan megleled. / Most őrködj, most vigyázd! Talán megóvhatod, / mikor egytestvér még a lehet s nemlehet.”

A sas szeme kétrészes, keretes nagyvers, a szocreál megidézése a ma léghuzatában. A letűnt kornak „szívhez szóló emlékműve sincsen”, de az egykori besúgókkal még összefut az ember. S mi marad? „Szórol szóra szemenszedett / reális (!!!) valóság / derít engem dalolásra vénen; s közeledik / valaki, mondom, a macskaköveken.” És egy tragi-

KIRÁLY LÁSZLÓ

A
Bethlen
bástya
dallama

KOLOZSVAR · 2015

komikus (de kinek idegen?) házi idill: „Ismeritek / a jó családi készülődés rémületeit! / A szikkasztó egyetértést, amidőn / az se végzet, ha a lelkünk honn marad. / Indulhatunk.” – melybe becsapódik egyszer csak egy denevér, a *Gyilkosok nyarában*. S merthogy lehetetlen neki szabadságot kínálni, könyörögni, végül („és mintha nem is gyilkoltam volna”) csak büntudattal, gyásszal – s így vele – indulhat nyaralni a család.

A Molnos Lajosnak címzett vers (*Álomféle a Kalondán*) a hegy magasából indul tekintet – ahogyan vissza-visszasanéz. A kommunizmus emléke-rémálma úszik bele ebbe a versbe is, annak szomorú tanulságával: „Tudjuk mi még a régi nótát egynéhányan... / Felépítjük mi, ha kell – ha mondják. / S leromboljuk – ha mondják – irgalmatlanul.” Az ilyesfajta szentenciák azonban nem ülik meg a verset, szinte szerényen húzódnak meg egy-egy történetet is felidéző lírai tömbben.

Az idő valami más itt, mint amit az óra mér: „hadifogság, szuronyrohamok, vezényszó”, a remény pedig az, hogy „hátha nem történt meg, nem történik, hátha!” (*Az idő angyalarca*)

Különösen foglalkoztatja ezt a lírai ént mindaz, ami a háborúk után jön, amivel együtt kell élni, más versekben is. Az *Epilógus – '951. Mozi* címűben például kísérteties kockáit kínálja annak a – szinte állóképszerű – eseménysorozatnak,

melyben hazavonulnak a háborús katonák, akik „szégyellik a durva falábat, rongy nadrágot”, és közben fogadják őket, akik fogadják. „Nézzek üresen, jelentés nélkül, hidegglönsen, / várják, hogy öröm helyett leszakad az ég. / De az ég kitarót, hosszan – *le nem szakad.* / Idegenek az elhurcoltak – újra itthon.”

Király meghagyja a pátoszt a továbbgondolásnak – a versek a tényekre szorítkoznak.

A humor néha könnyedebb, felszabadultabb pillanatait is találjuk, például az Al. Nyezvanov nevéhez rendelt, *A felvételiző* című darabban: „S én még most is, itt is franciázok... // Nevetett Irénkénk, nem sejtve, mit beszél.” De egyébként is üdítő élmény, hogy Király László kísérletező kedve nem hagyott alább az évek során: néha a forma, máskor a tartalom vág mellbe újszerűségével. Az ifjúkor sötétsége, bezártsága is több vers motívumkészletét adja, s mindig máshonnan induló perspektívával. A *Magánbeszélgetések – 1980-ban* telefonbeszélgetés-részletek, mondatfoszlányok sora látszólag. Mégis, többet üzennek kontextusukról, mintha hosszú elbeszélésekbe íródnának.

A harmadik (záró) ciklus *A hó és a város* címet viseli, s egy rejtélyes alcímet (műfajmegjelölést?) hozzá: *Várhatatlan találkozások*. Fordítások, átköltések válogatása ez a tömb. Szép, ihletett verseket olvashatunk itt is, királyi szófűzéssel és sziporkákkal. Például Jerzy Harasymowicz lengyel költőtől, vagy a grúz Grigol Abasidze sorait („Nem vészett el az emlékből a lényeg, / de kitörölve mind a részletek”), és ott van Tarial Csanturia apa-verse, Sota Csantladze cikluscímadó, hóváró poémája, Zulfia Atoullajeva tadzsik költő *Nővérek* című darabja, Ljubomir Levcev bolgár költő versei, vagy az orosz Andrej Voznyeszenszkijé, azok közül is a félelmetes Gogol Nyikolaj Vasziljevics temetése... Király László-i hangütésben, de mégis egzotikusan frissen.

Érdemes hát éjjeliszekrényünkre helyezni ezt a viszonylag kicsiny, de művészi kötetet: nem az álmunkat fogja ugyan nyugalmasabbá tenni az olvasmány, de megérdemeljük, ha tiszta, okosan szép gondolatokkal lepnénk meg magunkat egy-egy túlszűfolt, zaklattott nap végén.

KENÉZ FERENC

Átutazóban a japán tanítónő...

Király Lászlónak

Volt-e japán tanítónő az ágy alatt?
 Volt, kérem.
 Egy tanítónő volt, vagy több?
 Egy volt, kérem.
 Egészen benn volt az ágy alatt?
 Csak félig. Lehasalt s úgy, kérem.
 Mit keres egy japán tanítónő itt nálunk az ágy alatt?
 A gyerekeimet kereste. Játszott a gyerekekkel.
 Na ne mondja!
 Nem mondom, kérem.
 De mondta! Azt hiszi, hogy én hülye vagyok?
 Én igenis, kérem, nem.
 Ehhez tartsa magát! Szóval...?
 Ennyi...ennyit tudok mondani...momentán...
 Momentán?... A feje, az persze benn volt az ágy alatt?
 Nem, nem volt benn a fejem.
 Nem a magáé, hanem a japán tanítónőé!
 Annak benn volt. Lehasalt, s úgy. A lábai kilógtak.
 De a gyerekei is benn voltak az ágy alatt!
 Azok is benn voltak, kérem.
 A gyerekei benn voltak teljes egészében az ágy alatt?
 Benn... benn voltak... még kicsik, kérem.
 S csak úgy a japán tanítónő is...
 Lehasalt s úgy...
 Biztos maga abban, hogy csak egy japán tanítónő volt ott?
 Biztos vagyok, kérem. Csak kettő láb látszott ki...
 S nem volt ez magának gyanús?
 Nem... ott akkor nem gondoltam ilyesmire...
 Hogy egy japán tanítónő van az ágyuk alatt ?!
 Hát... csak hasalt ott, és mosolygott...
 Ha én magát most beküldeném az ágy alá, lenne kedve mosolyogni?
 Nem hiszem, kérem.
 No látja! Most hazamehet.
 Igenis, kérem.
 Csak vigyázn! Ha még egyszer meglát egy japán tanítónőt az ágy
 alatt
 – jönni és szólni!

Megértettem.
 És szóljon a gyerekeinek is!
 Jönni és szólni! –
 Igenis, kérem!

Az átutazó japán tanítónő nem az enyém volt. Én őt tulajdonképpen Király Lacitól kaptam ajándékba. Akkoriban a külföld, a világ felé már szinte hermetikusan lezáródott Romániában annál abszurdabb helyzetet nemigen lehetett elképzelni, minthogy valahol, egy lakótelepi magyar családnál felbukkan egy japán tanítónő. Pedig hát mi különös van ebben? Semmi. Mert hát mit tehet egy japán tanítónő? Semmit. Játsszik a gyerekekkel. És mosolyog. Az ám, csakhogy akkor már a magyarországi rokon látogatását is be kellett jelenteni a rendőrségen, miért jött, mit akar, miről beszélt? Ennél komplikáltabb volt, ha valaki némiképpen hivatali értelemben érkezett Kolozsvárra, mondjuk Szakolczay Lajos, aki meg akart tekinteni egy színházi előadást, és közben beugrott íróbarátaihoz az *Utunk* szerkesztőségébe. Hát ugye ilyen esetben már csak egy erre a célra kialakított, „elkülönített” helyiségben lehetett volna beszélgetni vele. Hogy „mindenki” számára legyen világos, miért jött, mit akar, s miről ejt szót? Na mármost, nem az a lényeg, hogy akkor, ott, a nyolcvanas évek Kolozsvárján, vagy Csíkszeredájában miként játszották ki, kerülték meg, vagy vették egyszerűen semmibe az emberek ezt az előírást, hanem, hogy egy teljesen abnormális rendeletet semmibe kellett venniük, meg kellett kerülniük, ki kellett játszaniuk, ami a törvényszegés vádját hozhatta magával. A jogtiprásnak és a megalázkodásnak ez a katyvasza büntudatot ébreszthetett a legegyszerűbb állampolgárban is. Ilyen helyzetben egy „japán kapcsolat” egyszerűen az „ésszerűség határait” súrolta. Mert hát honnan tudhatta meg ott a messzi Japánban az a ferde szemű tanítónő, hogy Kolozsváron éppen merre fele laknak Király Laciék? Meg hogy épp melyik utcában, ugye? Azt ne mondja senki, hogy csak úgy elment oda mosolyogni! Itt nincs Mosoly Ország, itt Románia van!... Itt meg, ahol ezt most írom, húsz év múltán, Magyarország. A Duna-televíziós Magyarország. Ahol az utóbbi pár hónapban itt-ott fölmerült, hogy esetleg visszasugároznák Király Lacinak ezt a verset. Ez lett volna első versem, amely elhangzik a Duna Televízióban. Melynek tizenkét évig munkatársa voltam. Aztán nem lett belőle semmi. Sajnálom. Így hát a japán tanítónőt – most már csak írásban – én magam szolgáltatom vissza jogos tulajdonosának. Az idő eltelt a távoli vendég fölött is. Ha nem volna asszony, azt mondanám: kicsit megemberesedett. De azért mosolyog, mosolyog most is.

(Kenéz Ferenc: *A sóvárgás birodalma*, 2015, Pallas-Akadémia Könyvkiadó)

GÁLFALVI GYÖRGY

Féleleműző ének

Lehet, Király László számára átok lesz az áldás, hogy nemzedéktársai közül elsőnek lett négykötetes és írószövetségi díjjal kitüntetett szerző, egyelőre azonban remélhetőleg sikerült meggyőznie a legmegátalkodottabb struccpolitikusokat is arról, hogy az évek óta „növekvőként” számon tartott nemzedék visszavonhatatlanul felnőtt. Az esemény nem került nagydobra, az irodalmi időszámítást sem módosította alapvetően (bár a nemzedék körüli csatározások egész irodalmi életünk számára tisztítóúzzul szolgáltak), legfennebb annyi történt, hogy ha a nemzedék legjobbjainak neve szóba kerül, egyre ritkábban emlegetik éveik számát, s egyre gyakrabban a műveiket. Irodalomról lévén szó – a felnőtségnak ez a döntő ismérve. És nem vagyok biztos abban, hogy a közeljövőben nem fogunk-e éveik helyett a műveikről beszélni néhánynak azok közül, akik Királyékkal együtt indultak, s akiket, mert nehezebben sikerült lábra kapniuk, a rangsorolás és skatulyázás iránt feltűnően fogékony irodalmi közvéleményünk – és sajnos egyik-másik nemzedéktárs is --végre elparentált. (Nyolc éves emlék ágaskodik bennem: véletlenül ott kotnyeleskedtem, amikor egyik neves kritikusunk és még nevesebb költőnk telve jóindulattal és sajnálkozással búcsúztatta „szegény Kányádi Sanyit”, mert „sohasem lesz belőle költő, úgy látszik, ennyi volt benne, s most kiégett, de talán szerkesztőként még használható”. Pár hónap múlva jelent meg a *Harmat a csillagon...*)

I.

Király László első könyve, a *Vadásztánc* a Forrás-sorozat egyik legmaradandóbb értéke. Kötettársai többségétől az különbözteti meg, hogy nemcsak a szerző tehetségét helyezi vitán felül, de – bár természetesen nem lehet kiforrott, egységes egész – a költő arcélát is határozottan körvonalazta, és nem hagyott kétséget a Parnasszusra lépőnek szegzett „honnan jössz, hová mész”-re adandó válasz felől sem. Király inkább önmagának biztatásul, mint hivalkodásból újra és újra idézte „lánctörő lelkű” széppapái emlékét és szülőföldjének embereit.

Ha a Forrás második nemzedékének emberi-művészi credóját akarjuk megfogalmazni, Farkas Árpád és Szócs Kálmán mellett Király László első kötetében találjuk a legtöbb támpontul szolgáló idézetet:

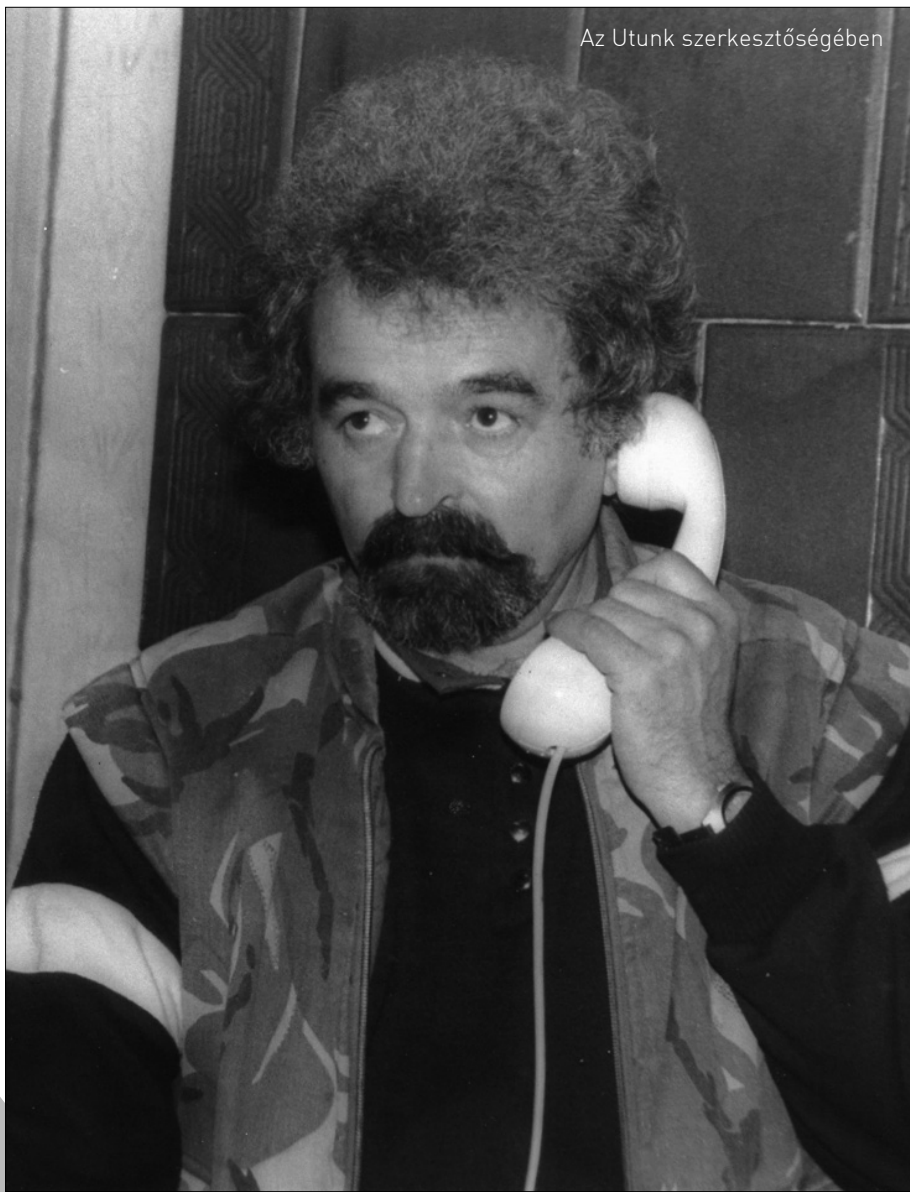
Száguldok
tűzként-felelősen
az emberiség jobb fele köti álmaim
egymáshoz.
Már jöhet bármi
legmerészebben akarom
értük tett útjaim járn!

(*Számadó vers a felelősségről*)

Egyik ars poeticájának címe, Szigorság később epitheton ornansként vonult végig a Király verseiről szóló hírlatokon, s bár általában a vállát veregették érte, első kötete megjelenése előtt akadtak, akik az induló Király – és nemzedéke – hasonló verseitől. paradoxális módon azért idegenkedtek, mert hangvételük számukra ismerősek

tűnt; állítólag az Ötven vers túlságosan is egyenes beszédének az emlékét idézték. A párhuzamba állítás azért volt egyáltalán lehetséges, mert Királyék a negyvenes évek végén induló nemzedékhez hasonlóan, valószínűleg a bárhonnán jövő félreértések elkerülése végett, többször fogalmaztak tételesen, ha eszményeikről vallottak. De ha ezeket a „kinyilatkoztatásokat” nem szakítjuk ki a versek és általában költészetük egészéből, nemcsak a különbségek válnak nyilvánvalóvá, hanem az is, hogy az ércebb hang mögött mindig egy visszafogottabb és messzebb hangzó, költészetbe oldott hitvallás áll. fedezetül. A *Vadásztánc* verseiben kitűnően nyomon követhető, hogy Király – formakultúrájának gazdagodásával párhuzamosan – hogyan tört ki aránylag nagyon rövid idő alatt a szűkkeblűen értelmezett stílus-demokratizmus szorításából. Korántsem a költői alapállás megváltozásáról volt szó, hanem arról, hogy a költői elhivatottságának tudatában, kutatta a lehetőséget, hogy jól s főleg hasznosan sáfarkodjék „előlegbe kapott gyöngyeivel”, sajátos mondanivalóját fokozottabban tudja az általános törvényszerűségek részeként kifejezni, s szabadabb asszociációkkal és egyszersmind a legpontosabb és legteljesebb megfogalmazással mélyebb és tágabb összefüggéseket sikerüljön feltárnia. A *Vadásztánc* utolsó ciklusa, a *Tengerparti város* és azóta megjelent két kötete bizonyítják, hogy költészete ezáltal nemcsak sejtelmesebb, de sugallatosabb is lett.

Az Utunk szerkesztőségében

Tartozom Királynak azzal, hogy bevalljam: egyike voltam azoknak, akik az utóbbi években némi aggodalommal figyelték költői fejlődését, s a *Rendhagyó délután* című kötete, valamint a lapokban megjelent versei alapján néha úgy éreztem: baj történt az iránytűjével. Pontosabban fogalmazva: úgy láttam, pózokat próbál magára, s félttem, nehogy valamelyiket „megtalálja”. Most – hogy a *Ballada a fáradt asszonyokról* legszebb versei legalább annyira belém ivódtak, mint egykor a *Vadásztánc* – már tudom, hogy a hiba nem az ő készülékében volt... Egyszerűen csak az történt, hogy annyiszor elmondtuk már Király verseiről, hogy szigorúak, kemények, tény- és tárgyszerűek, valamint hogy „hangsúlyozott objektívalódást” mutatnak, hogy ebbe a skatulyába aztán sikeresen be is zártuk, s nem akartuk észrevenni, hogy Király költészetének csak egy-egy vonulatát neveztük meg, s a többről nem vettünk tudomást. Márpedig végzetesen tévednénk, még most, harmadik verskötete után is, ha Királyt kiforrott alkotóként tartanánk számon. Úgy érzem, költészetéről még mindig Lászlóffy Aladárnak a *Vadásztánc*hoz írt tanulmány értékű előszavában mondott ítélete a leghelytállóbb: „Hordozza minden jegyét annak a formai és gondolati alakulásnak, melyben mai hazai költészetünk él – de ugyanakkor nem szerénytelenség megérezni benne, hogy hordozza minden jegyét annak a nagy formai és eszmei vajúdásnak, melyben a jelenkor költészete világviszonylatban ég.” Király, miközben „farsangi maszkok”-ként magára próbálja az ősi balladától a „legavangárdabb” polgár- és esztétapukkasztó formákat, tulajdonképpen nem tesz egyebet, mint keresi a legcélravezetőbb önkifejezési módot. Azt, amellyel tudva tudott, vagy csak sejtett, de mindeddig meg nem fogalmazott igazságokat pontosan úgy ki lehet fejezni, mint azokat, amelyek papírra vetése után maga az alkotó is meg-hökkenve kérdezi: hát ez is bennem volt?

Király költői alapállása nem változott – írtam fentebb, s ez lényegét tekintve így igaz, de már a *Rendhagyó délután* s különösen most megjelent kötete kapcsán lehetetlen fel nem figyelni arra, hogy az egykori hetykeség és (szándékosan) kihívó magabiztosság, ha nem is tűnt el nyomtalanul (hiszen Király egyáltalán nem rejtí véka alá elhivatottság-tudatát), háttérbe szorul, s átadja helyét az illúziókkal és ellenillúziókkal való leszámolásnak.

Ha mi elmegyünk
ki marad itt Napnak
Ösztöneink
mik ilyenné faragtak
elhagyogatnak
hűtlenül
felelőtlen
Törékeny madarak
a gyémánt levegőben

írja *Törékeny madarak* című versében, telibetaláló és feledhetetlenül bennünk vibráló képbe sűrítve a szomorúságot, amiért az éles idő hétpróbája egykor szárnyaló ösztöneinket földre kényszeríti. Kár, hogy a vers e kép után egy sztereotíp felsorolással (A házak / a kutak / a fák / az erdők kiáltnak utánunk) s később egy konvencionális csattanóval veszít feszességéből.

Az örök emberi nosztalgia, mellyel minden nemzedék egykori önmagát és eszméit idézi, Király verseiben is visszatér, legemlékezetesebben talán a mondandivalójához szükséges hangulatkeltő formaelemeket a virágénekekből bravúrosan kiválasztó *A róza emléke* című versében:

Ó rózsza ki porlasz
 az érchegek közül kiviharló
 jégfehér szekerek alatt
 gyöngyös szomorúság
 szép hajnali hívság
 a vasráfok alatt

 Ki elalszol viselős éjre
 de ki pogány-gyönyörű fényre
 ébredtél hajdan virradóra
 Ó rózsza rózsza

Szelíden – de talán megközelítő pontossággal – így fogalmazhatnánk: Király költésze azzal, hogy leszámolt valóság és a vágyak összebékíthetőségének illúziójával (Nem hiheted, hogy végül / léted s vágyad valahogy összebékül. – írja az Idegen városban című versében), fanyarabb, de ugyanakkor mélyebbre látóbb lett. Nem tartom véletlennek, hogy a kötet legjobb darabjai közül nagyon sok a balladák komor hangulatát idézi, mint a *Február*, *Irgalom*, *Havak válása*, *Fény* és mindenekelőtt a hétköznapi riadalmat árasztó *Jeges ár*:

Míg meleg torkunkból
 a beszéd kibomlik
 míg a jeges úton
 hangunk fölaránylik
 addig kéne menni
 csak úgy ebéd közben

 El kéne indulni
 védekezni kéne

télre készülődni
 s fagyra sebre vérre

Azonban újabb egyoldalúság lenne, ha a *Ballada a fáradt asszonyokról* hangvételel fordulatnak ítélnénk, hiszen Király költészetében a folytonosság – a megszakítások ellenére – nyilvánvaló, s ezt többek között szerelmi költészetében is érzékelhetjük. Emlékezzünk csak első kötete címadó versének rövid idilljére:

Csak ültem sokszor míg aludt
 a hunyó parazsat élesztettem
 ha ő van elég az erőm
 farkasok ellen, vadkanok ellen

A motívum elemei – más tartalmi és értelmi összefüggésben – most így térnek vissza:

Vigyázz rám
 nézzél
 marasztalj
 El ne mozduljak innen
 Beszélj hozzám

hogy meg ne halljam
 vadjaim vonítását
 égő erdeimben
 Fordítsd el szemem
 ne lássam
 ahogy zuhannak ropogva
 s be ne rohanjak fáim közé
 őrizd az erőm más harcra
 nagyobbra

(Vigyázz rám)

A sokszor felemlegetett Kassák-hatást, amely Király költészetét érte, nemcsak azért nem tekinthetjük újabb keletűnek, mert már, első kötetében találunk közvetet utalást rá, de (s elsősorban) azért sem, mert Király éppen azt találta meg Kassák emberi-művészi alapállásában, amit versei tanúsága szerint önmagában nagygyá akart növeszteni.

Akit korbáccsal ütnek, annak legyenek acélból a csontjai
 akit elevenen akarnak eltemetni, az támadjon fel
 halottaiból is

Az ember emléke ríkat engem
 az emberé
 aki rombolt és épített
 s amit épített
 az százszor gyönyörűbb lett
 mint az amit földre ontott
 s aki így
 teljessé tudta építeni önnönmagát is

írja inkább egyes részleteiben, mint egészében szép *Támadjon fel halottaiból* című vallomásában Kassák Lajosról.

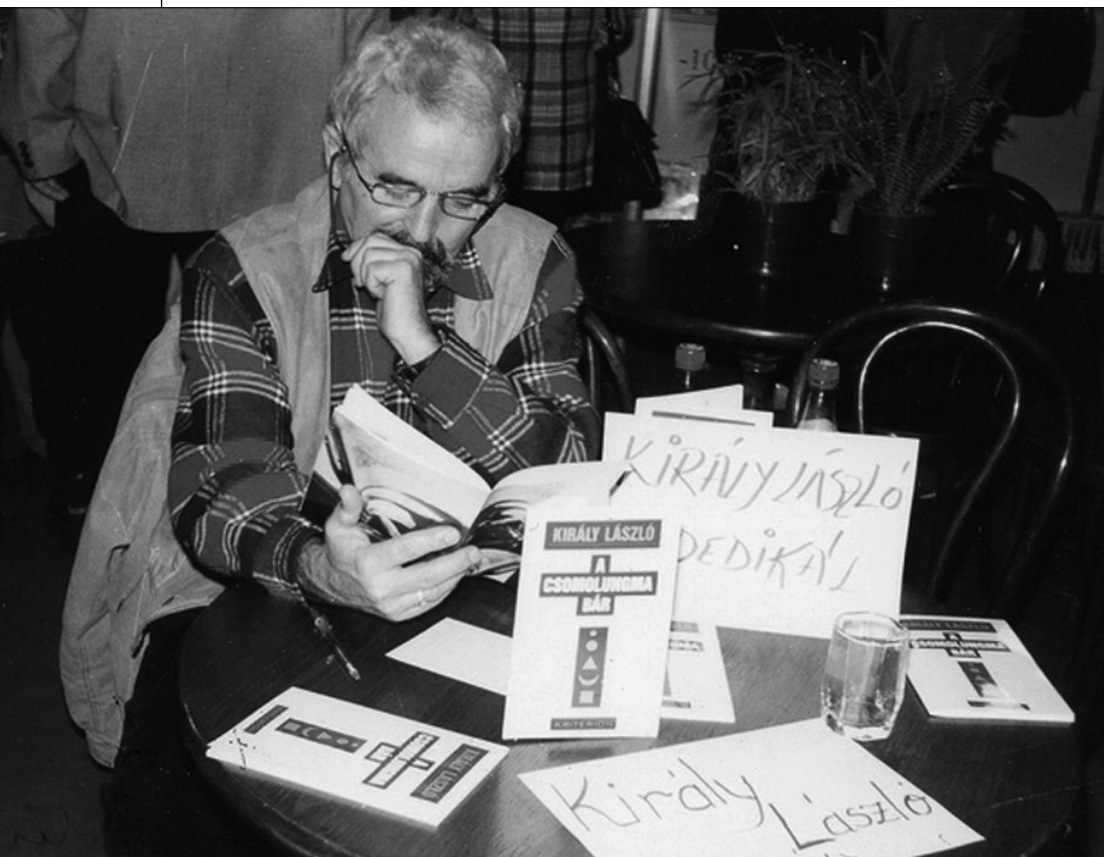
A folytonosság még inkább nyilvánvaló, ha Király újabb verseit az egykor fokozott keménység és meg nem alkuvás felől fogjuk vallatóra. „Amire esküdtem, megteszem” – írta *Dúdoló* című versében, s most, a gondolat és tapasztalat próbái és ellenpróbái után még súlyosabban rímel rá a válasz: .

... egy olcsó ingben
 a végtelenbe átlábolni könnyű
 ha az agyban
 vicsorgó
 elbírhatalan eskü zakatol
 de ki álljon be
 ritka levegőjű
 üres helyre

írja *Elbírhatalan* című versében, s az öngyilkos barátot búcsúztató sorok szinte észrevétlenül nőnek át a legjobb értelemben vett programverssé, amelyben félelmetes pontosan fogalmazza meg az egyetlen megfogalmazható bizonyosságot:

A sereg megy
s ha lassan is de hittel.
féleleműző énekeket bömből

Király önkínzó nyugtalanságában megmutatkozó eszmei következetessége, mellyel minden önandalítást elutasítva, lényegükre mezteleníti le a dolgokat és a történelmi-társadalmi erővonalakat egyaránt, nemcsak elismerésünket érdemli ki, hanem arra a reményre is feljogosít, hogy a formával való viaskodásából egyszer talán új harmónia születik. Egyelőre még sokszor érzünk disszonanciát a költői szándék és a választott

A Csomolungma bár dedikálásakor, 2000-ben

forma között, elsősorban azokban a verseiben, melyekben lírai mondanivalóját „cselekményesíteni” akarja (például a Zsoldos ének a XVI. századból), de a művészi megoldatlanság feszültsége ott kísért prózaverseiben is. A formai kísérletezés néha egészen megdöbbentő eredményhez vezet: a Kőrösi Csoma Sándor útja című – formájában fenyőfát idéző – képerve például többszöri olvasás után is elemeire esik szét. Pedig a fenyőfa igazán kitűnően sikerült. Éppen csak az ihlet és indulat sikkadt el a mesterkelt versépítkezés közben. S ha már akadékoskodunk: nagyon zavarólag hat egy-egy fordulat vagy költői kép többszöri előrácigálása anélkül, hogy az ismétlésnek funkciója lenne. Az Apostolokban például „most indul nyugat felé a lefejezett napraforgótábla”, Az eltemetett hadseregben Viszont „veszett dühvel / rohan Észak felé / a lefejezett / napraforgótábla”.)

Merre tart Király László? Azt hiszem, nemcsak a legkockázatmentesebb, de a legvalószínűbb válasz is az, hogy: újabb keresések felé. Okos tanácsok helyett álljon itt

inkább – kívánság, amit valószínűleg erősen szubjektív ízlésem diktál: a harmóniát keresve úgy billentyűzön végig minden formai lehetőségen, hogy a megszerzett tudás súlyával, a spirálfejlődés törvényei szerint magasabb szinten, Brâncuși letisztultságával térhessen vissza a Kölyökkor, elhagyott ostorok egyszerűségéhez. Hogy valóban megír-hassa „a Küküllő, a Nyárad antológiáját”.

II.

Ha a „dezilluzionista” Királyról egyáltalán hihető lenne akkora naivság, hogy a kiadók kiszámíthatatlanságát figyelmen kívül hagyja, abban is tudatosságot gyanítanak, hogy verskötetével szinte egyszerre jelentette meg novelláit, egyenesen kiprovokálva, hogy a kritika „vers és próza ölekezése”-ként vegye számba könyveit. Bálint Tibor ugyan – egyébként sok részletében lényegre tapintó – bírálatában (Írás, erkölcs, műveltség. Utunk, 1971. március 12.) megdicséri Király elhatároló készségét, s megállapítja, hogy „a líra az indulat szava, a próza az értelemé. Ne keverjük hát össze a szilvát a pofonokkal.” Nos, érzésem szerint Király összekeveri, de nem vagyok biztos benne, hogy akár prózája, akár lírája kárát vallaná például annak, hogy a novelláskötetben közölt *Elégiák az egyedüllétről* című ciklus darabjai legalább olyan szépek prózaversnek is (sőt véleményem szerint szebbek), mint a *Ballada a fáradt asszonyokban* közölt *Az ember emléke*.

Király lírája és prózája, bár mondanivalója más-más közegben vetítődik ki bennük, leginkább talán két, egy tőről fakadó és hol összefonódva, hol párhuzamosan futó, de lényegében egymásra is támaszkodva magasba törő szőlőindához hasonlítható, melyek más-más alakú, de hasonló aromájú termést érlelnek. Nem kell különösebb szöveg-elemzés ahhoz, hogy kimutassuk: egy-egy élménye nemcsak ihletőként szolgált vershez és prózához egyaránt, de szövetükbe is sokszor betű szerinti azonossággal ágyazódott be. A *Hét ballada a gyermekkor mozaikkockáiból* [közül] például hárommal találkozunk novelláiban: „Vidám / a csillagos bika / s a csendőr / ki főbelötte” – *A szigetben* lép újra elének; „Az öreg Márkus / fegyverrel s lopott pénzzel / a betört ablakú présházban” – egyik legjobb novellájának, az *Életem ideje kezdedben van* címűnek a főhőse; „A kaszával levágott agitátor rettentő sikolya a Felszegen” – *A hetedik nyár balladájában* hasít belénk. A párhuzamokat még sokáig folytathatnánk, de talán elég lesz arra emlékeztetni, hogy a *Santa Maria makettjében* a főhősnek eszébe jut a *Szomorú blues az éjszakában* néhány sora – de már nem emlékszik rá, hol olvasta...

A versbe, illetve prózába emelt élményvilág közösségének és a szövegbeli _egyezéseknek a kiemelésénél sokkal lényegesebb azt hangsúlyoznunk, hogy a kötet egészén érződik: Király prózájában és lírájában nemcsak ugyanaz az értelem és indulat munkál, de ugyanaz a mondanivaló is keresi maga számára a minél pontosabb és lényegretörőbb megfogalmazást. A címadó novella üzenete például – most már a szöveg-egyezésektől függetlenül – egész sor Király-verssel összecseng, anélkül, hogy bármelyiket ismételné. Ebben a novellában Király újra bebizonyította, hogy hétköznapi egyszerűséggel is lehetünk lélegzetelállítóan modernek, s miközben magától értetődő természetességgel bont időt és formát, a teljes valóságosság illúzióját keltve ülteti egy asztal mellé hősét és tíz évvel idősebb alteregóját – annyira leköti az olvasó figyelmét, hogy észre sem vesszük: varázslatnak vagyunk tanúi. Művészi remeklés ez a novella, s nagyon elevenbe vág figyelmeztetése: álmódzásaink közben suhintuk meg szemünk előtt a lehetőségeket is, melyeket önmagunkban hordozunk, idézzük meg a veszélyeket, hogy tudjuk, mitől kell tartanunk.

Az Életem ideje kezdedben van viszont arról győz meg, hogy Király tudja, mit akar „felrúgni”, ismeri az epikai megjelenítés egyszerűségét, s ha kell, konvencionális eszközökkel a legapróbb részletekig kimunkált prózára is képes – anélkül, hogy korszerűsége-

géből veszítene. Az öreg Márkus sorsa – a történelmi erőknél kiszolgáltatott és eszköz voltában megalázott örök kisember tragédiája, melyet még emlékezetesebbé emel a kitűnő befejezés: Márkusnak még a lázadása sem sikerül úgy, ahogy eltervezte.

A kötet – minden valószínűség szerint – leginkább megszenvedett írása *A hetedik nyár balladája*. (Eredetileg rádiójáték formájában olvastam, azóta újabb két változata járt a kezemben, de sejtésem szerint ennél is több variánsa van.) Jelképesnek érzem Király viaskodását a verseiben is újra és újra visszatérő „fejszés éjszakák” emlékével, hiszen ez írói szándékán túlmenően is érzékelteti, mennyire tiltakoznak néha ösztöneink a józan ész parancsa ellen, amikor az elfogadhatatlant kell elfogadnia, a feledhetlent feledni. Vannak érzelmeink, melyekhez azért ragaszkodunk görcsösen, mert tudjuk: helyüket semmi sem foglalhatja el, az úrt, melyet elmúlásuk hagyta bennünk, sohasem tudnánk kitölteni. *A hetedik nyár balladája* úgy sűrít társadalmi-történelmi tapasztalatot, hogy ugyanakkor röntgen-pontosságú felvétel marad néha értelmes voltukban is értelmünknek ellenszegülő ösztöneinkről

Király prózaíróként is megmarad nyugtalanul kereső, kísérletező embernek, s nyilván a kudarcokkal is számolnia kell. Választott formája néha kicsúszik a kezéből, s hiába próbál úrrá lenni rajta, sehogy sem tudja mondanivalóját a művészi átlényegítés súlyával emlékezetessé tenni. Ez történt véleményem szerint a *Jogod és hatalmad* című novella esetében, s bármennyire is szívem szerint való az írói szándék, nem tudok egyetérteni azokkal, akik a kötet legjobb írásaként jelölték meg. Király – divatos eljárással – bibliai témához nyúl, de érezhetően annyira leköti figyelmét, hogy a történetekben és stílusában biblia-hű maradjon, hogy hőseit nem tudja életre kelteni. Példabeszédéből hiányzik az epikai hitelesség aranyalapja, s bármennyire is rezonálnak bennünk Absolon áthallásokat pendítő szavai, a novella csak abban a meggyőződé-sünkben erősít meg, hogy a bibliai hős is sematikusává válik, ha elmélkedéseiben egy eleve adott tétel keresi a maga igazolását, s ha a mondanivalót hordozó cselekményben nem érezzük az élet lüktetését.

A Santa Maria makettje a maga egészében értelmet és érzelmet egyaránt bizsergető-pepszdító, izgalmas és még többet ígérő próza, s mint ilyen, méltán kapott írószövetségi díjat – bár ezt szívesebben értelmezem úgy, hogy Király egész eddigi tevékenységét jutalmazta. Közölt részleteiben is érdeklődést keltő regényétől várjuk, hogy végleg igazolja. Király tehetségébe vetett bizalmunkat.

1971

KIRÁLY ZOLTÁN

Csatatér

Király Lászlónak, a hatvanadikra.

kilövik alólad a lovat,
tenyeredben ezernyi szeg.
kilövik mellőled bajtársad,
szemedben ezernyi csavar.
kilövik kezedből kulacsod,
kezedben ezernyi szilánk.
kilövik sisakodból fejed,
füledben ezernyi ágyú.
kilövik csajkádból levesed.
szádban ezernyi gránát.
kilövik névsorból neved,
névsorban ezernyi csend.

Fiaival, Zoltánnal és Farkassal Sóvárardon

KIRÁLY FARKAS

Levél Dúnán tSalainn-ba

Mikor eljön az ideje,
építék majd egy szép hajót.
Elegánsat és színeset,
erőset – hosszú útra jót.

Lesz rajta kormány- s más kerék,
vizeken s alattuk jár majd,
repülni fog, ha szép az ég,
de föld-utakra is felhajt.

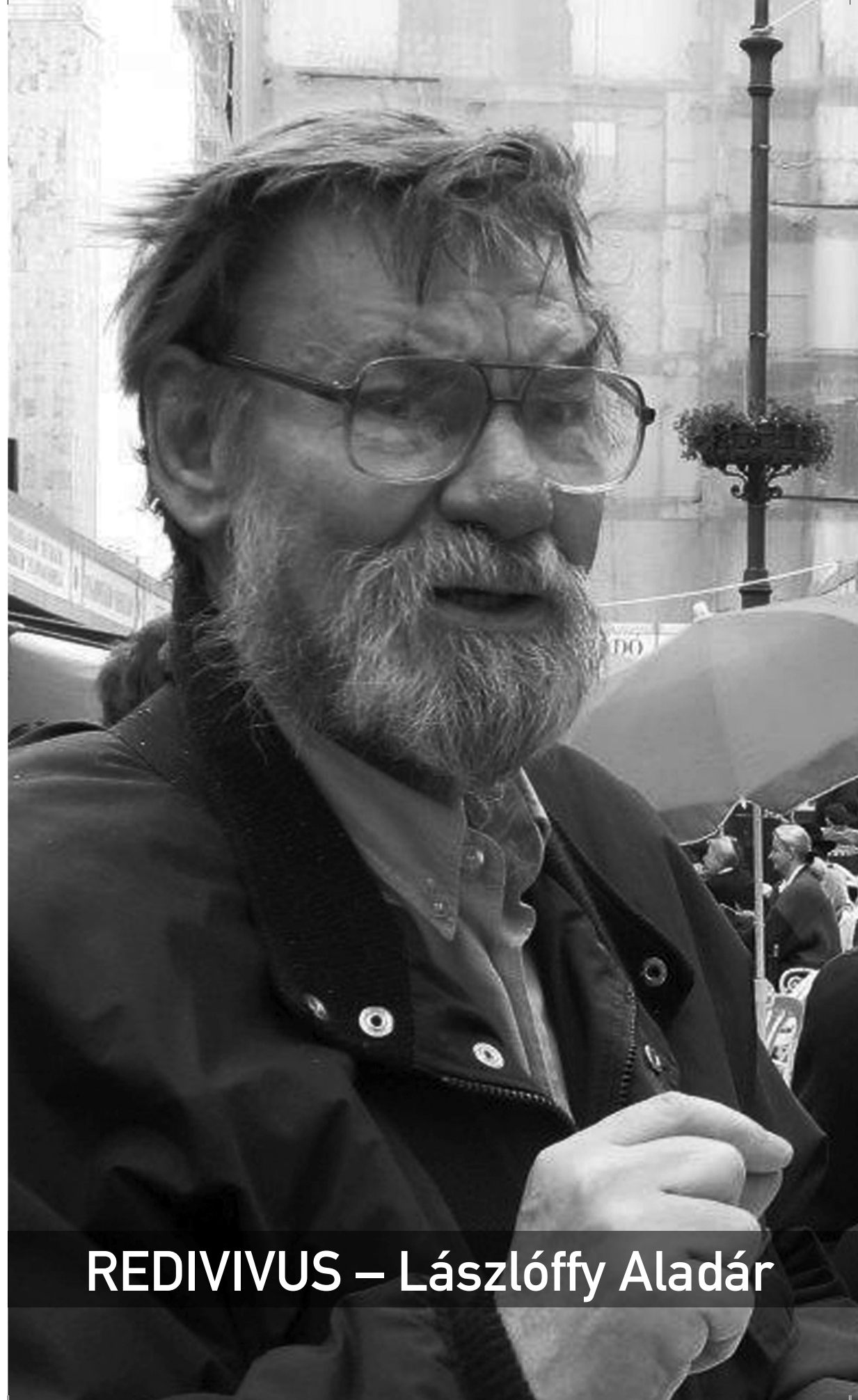
Pazar lesz a berendezés:
játékok, könyvek, képek.
Fedélzetére szerelek egy
könnyedebb időgépet.

Elkérem apám távcsövét,
a messze-messze látót.
Szemére varázsport vetek:
lássa, hogy merre járok.

Számtalan utamon gyártok
színes térképet, ezret.
Mindent felrajzolok, amit
bárki feledni kezdett.

Néhanapján horgonyt vetek
ismerős téridőkben.
Vannak sziklák s nagy diófák
miket meglelek könnyen...

Hozzálatok nemsokára:
álomra rakok álmot,
s megépítem a szép hajót,
a példátlan naszádot.

REDIVIVUS – Lászlóffy Aladár

LÁSZLÓFFY ALADÁR

(Torda, 1937. május 18. – Budapest, 2009. április 20.)

A kolozsvári volt Református Kollégiumban érettségizett (1954), a Bolyai Tudományegyetemen magyar irodalom szakot végzett (1959), de csak 1971-ben államvizsgázhatott. Az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári fiókszerkesztőségében (1961), a Napsugárnál (1962–1969) dolgozott, rövid ideig a Dacia Könyvkiadó főszerkesztője (1970), az Előre, majd az Utunk kolozsvári munkatársa. Sokoldalú írói arculatához hozzátartozik a *Vitorla-ének* versantológia válogatása és bevezetése (1967), két és fél ezer év szerelmes verseinek gyűjteménye *Reszket a bokor* cím alatt (1973), egy Szabó Lőrincről írott írói kismonográfia (Kolozsvár, 1973) és válogatott verseinek és műfordításainak összeállítása (1974), valamint *Az ő hangja* című versantológia szerkesztése (1975). Az 1989-es romániai forradalom után a Helikon szerkesztőségi tagjaként és a Korunk munkatársaként működött. 1994-től meghívott előadóként a kolozsvári egyetemen kultúrtörténetet adott elő. Hosszas betegség után Budapesten érte a halál.

Kötetek:

Hangok a tereken (versek), 1962
 Színhelyek (versek), 1965
 A levelek vándorlása (gyermekversek), 1965
 Képeskönyv a vonalokról (versek), 1967
 Mekkora a kalapács? (gyermekversek), 1967
 Héphaisztosz (regény), 1969
 Szövetségek (versek), 1970
 A hetvenes évek (versek), 1971
 Papírrepülő (regény), 1973
 Szabó Lőrinc költői helyzetei (tanulmány), 1973
 A következő ütközet (versek), 1974
 Az ólomkatona hadifogsága (regény), 1975
 A hétfejű üzenet (versek), 1976
 Szigetvár lakatja (novellák), 1979
 ...hogyan kitudódjék a világ (versek), 1980
 Harmatjáték (gyermekversek), 1980
 Svájci határállomás (novellák), 1984
 Ledőlési határidő (versek), 1985
 Régi rejtély – új talány (gyermekenciklopédia), 1986
 A képzeletbeli ásatás (regény), 1986
 Szövegek szövetsége (Műhelynapló a megtartó kedélyről), 1988
 A holdbéli pásztor (novellák), 1989
 Házsongárd (monográfia), 1989
 Botrány Gordiuszban. Egy nyelvi árvaház naplója, 1994
 A jerikói trombitás. Műhelynapló a megtartó melankóliáról, 1994
 Symphonia antiqua, 1995

Longobárd korona (esszék és tanulmányok), 1997

A repülés a zuhanásban (versek), 1997
 A Seregek Ura. Erdélyi káprázat, 1998
 Felhősödik a mondatokban (versek), 1998
 Szélmalom leltár (esszék), 1998
 Bársonyok és Borgiák (versek), 2000
 Csudaóra (gyermekversek), 2001
 Átkopogások (válogatott versek), 2002.
 Gyarló és kalapács, (esszék), 2004
 Helipintyő. Mesék a pojácakészítőről (verses mesék), 2007.

Díjak:

1971 – A Román Írószövetség Díja
 1974 – A Román Akadémia Díja
 1974, 1982, 1984 – Az Európa Kiadó Nívódíja
 1988 – Graves-díj
 1991 – József Attila-díj
 1991 – Látó-díj
 1993 – Déry Tibor-díj
 1994 – Berzsenyi-díj
 1995 – Tiszatáj-díj
 1995 – Ady Endre-díj
 1995 – Bethlen Gábor-díj[1]
 1995 – Kortárs-díj
 1997 – A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje
 1998 – Kossuth-díj
 2003 – Alföld-díj
 2007 – Napút-díj

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Mekkora ország: te meg én

Kisüt a nap s ma sütni fognak
kenyeret neked és nekem.
Mekkora árnyaink topognak
mekkora Vásárhelyeken.
Mekkora Párizsoktól messze
tanítók, írok, tanulók,
míg nyelvem világát lefestve
kinyílt az ámulat-burok.
Mekkora sivatag a kertem,
véget nem ér a karaván
s eleje-vége esőverten
egyenlítő tekerhet rám.
Mekkora medence a bányád,
szülötte brontosaurusz.
Mekkora Isten tanítványát
üldözte mennyi Saulusz,
számár-állkapcsokat ragadva
mekkora Sámson volt veled.
Mekkora patakok cselébe
iszapult el az életed.
Mekkora Visegrád a csontváz,
amit kiszánt a borona,
mekkora Házsongárd a csontház
s milyen kalap a korona.
Mekkora ördög falrafestve,
mekkora ézengés Mohács.
Millió megváltód nevelte
hányszorhány kis gróf és nagy ács.
Nyoma se maradt már a kincsnek,
naponta hordja a halál.
Egyszerű dolog: semmi sincs meg,
de ez a semmi jobban áll!
Ezerszáz év – ezerszáz ország –
mekkora fénytörés lehet,
hogy Veszprém áll, s török meg osztrák
azóta is vesz prémeket.
Mekkora volt a medve bőre,
hogy elkezdtek a ráivást
s még azóta is csak előre
vedelik rá az áldomást.
Mekkora árnyak Árpád-sávját
veti egy fasorról a nap.
Mekkora tőr hány szívet járt át,
hogy végül mégis megmaradj.

Mekkora címer zsebkendője
négy Sarkában mennyi hegy.
Mekkora mennyek királynője
patrónálja, hogy ne feledj.
Lement a nap. Bezár a pékség,
a nyomda reggelig leáll.
Mekkora ország! Kész reménység
hogy éhes, olvas – élve fáj.

1996

Provincializmus

Nekem a város Párizs, London -
a szöveget magamban mondom:
vidékre szólítva egy napra,
száműzött lelkem nem akarja
elfogadni e neander-tájat,
csak szorít, fenyeget és fájat,
tízezer éve mind vidéken!
Homérosz korom óta érzem
urbánus lelkem duzzogását,
egy valót s annak égi mását:
nekem a való Torda, Régen
vagy Ninive... már milyen régen,
Jónás koromban kihelyeztek,
hogy nem sikerültek a tesztek,
a bürokraták reültek,
engem csak Nagyenyedre küldtek
s ha a szerencse nagyon kerget,
megkaptam mondjuk Wittenberget,
kérvények, esszék, beadványok -
azóta is bár Pestet várok
(nem azt, hogy Széphalom vagy Nikla
legyen a poézisnek szikla)
és folyton Arad lesz belőle,
mert Weimart viselt el egy Goethe,
ha Tomis járt Ovidiusnak;
bezzeg mások mindent megúsznak,
vagy végül ők is kiűzetnek
vissza gyomraiba egy cetnek,
bugyraiba egy bő pokolnak,
hol Dante-módra meglakolnak,
mint Hugo Viktor, Puskin Sándor:
vagy lesz belőlünk világvándor,
vagy csücsülünk a puszta földön,
mint ezer kínai elődöm...
Így nem lehattünk oszkárvájdok,
csak pár alkalmi velszi bárdok,
de békítgetni ezzel kár is -
nekem a város London, Párizs.

1995

„Esőben fénylik a diófák bőre”

Szemle Lászlóffy Aladár munkásságáról

Nagy Attila, Székelyhon.ro

„Avantgárd, expresszionista költő volt, aki ugyanakkor visszatér a rímes, hangsúlyos magyar verseléshez: újra beemeli a költészetbe a szinte elfelejtett metaforát, színesztéziát, abba a költészetbe, amelyben szinte kizárólag csak a trágárság, pornó és szex uralkodik” – méltatta a tordai születésű költőt Nagy Attila. Székely János szerint a magyar irodalom legmucigabb költője volt Lászlóffy Aladár, tudniillik verseiből még egy vesszőt is sajnált kidobni.

„Amikor berobbant az irodalomba szinte tele voltak vele az újságok. Lászlóffy Aladár annyira idegesítette az akkori társadalmat, az apámék generációját, mint a Beatles.”

Kabdebó Lóránt, Napút, 2007

„Amikor a közelmúltban a kiadó közölte, hogy nem tudja e-mailben átküldeni a költőről készült monográfiát, mely 639 oldal, dühöngtem. Ki lehet ilyen eszement a mai világban, hogy egy élő költőről ennyit írjon egy „kismonográfiában”. Aztán amikor a kész könyvet kézbe vehettem, megbékéltem, elgyönyörködtem. Élvezettel kezdtem olvasni, mint egy jellegzetes, jól sikerült regényt. A szerzőtől, Széles Klárától hallottam ifjúságunk idején Lászlóffy Aladár nevét először. És most neki köszönhetően követhetem, „Mit látsz egy íróasztalon?” (ez lett a monográfia főcíme). Az „íróasztalon”, vérbeli író esetében mindig csakis rendetlenség honol. Persze alkotás közben nagyon is pontosan tudja, mit, honnan kell előkotorni. Meglepődne, ha a rendetlenségben valaki merő jóindulatból „rendet” teremtené. A rendszerető Lakatos István kitűnő költő barátja lakását egy nyárra megkapván azzal viszonzta szívességét, hogy „rendbe rakta” annak könyveit. Barátja számára katasztrófális káoszt teremtett. Féltém, Széles Klárát ismerve, most is ilyen katasztrófia fenyeget. De csoda történt. Klári megtartotta a költő „asztalának” látszólagos rendetlenségét, de nekünk, olvasóknak elmagyarázza a benne megvalósult nagyszerű rendet. Egy költészetben összekeresi a nagyság összekívánkozó elemeit.”

Határ Győző, Recenziók

„A SZIGETVÁR LAKATJA című elbeszéléskötet keserű bölcsességek gyűjteménye egy költő láttató példálódzásaiban, olykor ívfény-élességűvé villantva; egy filozofikus elme, aki azért a gyönyörelvet, a világmozgató Eroszt sem feledve, könnyen fókuszol a Vanitatum Vanitaszra: „...a világ igazi nagy, egyetlen drámája, hogy a tehetségek együtt kell hogy termeljenek, minden időben s minden tartományban, a tehetségtelenekkel”. Elgondolkoztató csattanója keserédes hordalékkal teljes bölcsességnek. S ha igaz, hogy Hibernius Julius Celsius elveszettnek hitt, felbecsülhetetlen értékű könyvtára egy léleklátó kalandos tréfa során megkerülvén kiderül róla, hogy nem volt benne egyetlen olyan kötet, amely-

nek másodpéldányát ne őriznék mindmáig valahol könyvtáraink, s így voltaképp, ami odaveszett, nem is veszett oda, s úgy kár érte, hogy nem kár – az olvasóban önkéntelenül felmerül a kérdés: érdemes-e írni ezek után? Érdemes-e kockáztatni, hogy mi is bekerüljünk Hibernius Julius Celsius közel-keleti prokonzul és római patrícius „elveszettek hitt” könyvtárába anélkül, hogy egy jottányival is gyarapíthatnánk az emberi tudást? Avagy tán minden gondolatunkra, még minekelőtte elgondolnánk, már akár keresztet is vethetünk? Régen tartottam a végére érve, olyan hosszan becsukva könyvet, s oly sokáig medítálva az olvasottakon, majd újra vissza-visszalapozva és szenvedélyesen keresgélve benne, hogy elvégezzem ezt az olvasói felelősségrevonást, mondom, régen tartogattam a kezemben olyan kedvemre való opuszt, mint amilyen Lászlóffy Aladár SZIGETVÁR LAKATJA című elbeszéléskötete volt.”

Balázs Tibor, Napút, 2007

„A romániai magyar líra Kányádival, Páskándival, Hervayval, Szilágyi Domokossal kezdődő intellektualizálódására még (csak) az jellemző, ami a bergsoni intuicionizmusban már tudáshatalomként fejeződik ki, miszerint „az igaz állítás magától is képes a téves gondolat helyét elfoglalni”. A romániai magyar líra hatalommetaforái – az említett alkotóknál – kétségtől az önbejelentés azon igényével lépnek fel, hogy a konszenzuálisnak aposztrofált kommunista üdörtörténeti metanarratíva politológiai, szociológiai, (társadalom)lélektani patológiáit kimondhassák. A metanarratíva autoriter kijelentéseit nem lehet harmóniába helyezni semmilyen más kijelentéssel, nemhogy a kijelentések összességével – amit már a neopozitívizmus verifikációs elve is megkívánt. Az intellektualizálódott költészet hatalommetaforái dekonstruálják a metanarratíva politológiai, szociológiai, (társadalom)lélektani torz idolumait, de nem jutnak el a következő lépésig – amire csak Lászlóffy Aladár poézise képes –, hogy a verifikációban ne csak a bergsoni „igaz állítás” etikumának örök faktikussága működjön közre, hanem az ontikus énképzetek kételyeinek dominanciája foglalja el a „téves gondolat” helyét:

„Segíts te is, hogy én, aki az
egészhez kimért egység vagyok, ne
adhassam magam egészen a részlethez is,
csak mert éppen előttem áll!”

De teszi ezt gyakran sokkal nyilvánvalóbb, „közérthetőbb” kijelentésekben is – bár Lászlóffy Aladár közérthetőségéről csak abban a szövegköziségben tárgyalhatunk, amelyet verseinek merész gondolati-képi asszociációs ívei megengedhetővé tesznek –, mintegy történelmi-társadalmi verifikációs elvként:

„Mit ér a költő, mikor körülötte annyi milliárd Galilei készül visszavonni a tanításait.
Lelkem a kor leltári tárgya.”

Bertha Zoltán, Hitel, 2007/9

Az igazi nagy költők minél magasabbra jutnak, annál szélesebb környező övezetek fókuszába kerülnek. És minél gazdagabb, többszálú az összeköttetések sajátossá szőtt hálózata, annál feltűnőbbek lehetnek a különleges, soha nem ismert, egyénileg meghódított magaslakok. Az ormok, amelyek egyszeri nagysága a többihez fűződő kapcsolatoktól is függ. A

valódi – a folyó időben megálló és abból kiemelkedő – költségeyniségek rendszerint összefoglalók, újítók és követhető távlatokat mutatók; megőrzők és megnyitók. Műviük pedig így mindig gyűjtőés gyűjtőponttá válik.

Terek és korok, torlódo térségek és irodalomtörténeti korszakok keresztútjain bontakozott ki Lászlóffy Aladár költészete, grandiózus életműve is, hogy fél évszázados folyamaton átívelő boltozatú szellemi építménnyé emelkedjék.

Fiatalos hit, társadalmi-történelmi, emberi-civilizációs remények és reménytelenségek, kisebbségi, erdélyi magyar sors, romániai nemzetiségi lét: képzelhető-e bonyolultabb konsztaelláció induló kolozsvári költő számára az ötvenes évek második felében? Forrongóbb lelki helyzet az egyetemes társadalomtörténeti progresszióba vetett elvont bizodalomnak és a valóságos diktatúra, a nemzet-, a kultúra-, a művészetcsenkító ideológiai rémuralom erőszakteeleinek az egyszerre történő megélésénél, átérésénél. Lendülettel szárnyalni, álmodni és képzeldni a vágyakat szülő, érték- és eszménybeteljesítő jövőről, s közben megszervezni nemcsak a proletkulttól fertőzött irodalompolitikai közeget, hanem a forradalom vérbefojtásának és meghazudtolásának a gyalázatát is. Lászlóffy ötvenhatos – októberi-novemberi – diákkori (s persze a kilencvenes évekig közöletlen) versei ködről és statáriumról jajonganak, a „vaktába-szerzte az egész népre” lövető kivégzőosztagok és „janicsárok” büntetteiről, tankok tördelte fákról, romokról és félelemről, keseregve, hogy „véres város ma Budapest”, s a térképen „a magyar színt ne is keresd”. „Fekete ruha ma Magyarország”, „egyedül voltunk, egyedül éltünk, / egyedül halunk mostan meg”; elfeledve: „magyarok – voltunk”.

Határ Győző

„Akárhogy is forgatjuk, a hőskor a hetvenes évek. Ekkor jelentkezik Sütő András varázslatos nyelvezetű költői szociográfiájával, az ANYÁM KÖNNYŰ ÁLMOT ÍGÉR című könyvével, ekkor van alkotóereje teljében Szemlér Ferenc, a nagyműveltségű Balogh Edgár és mint örök „enfant terrible”, Méliusz József, felvonulóban, illetve beérőben a „Forrás” első-második-harmadik nemzedéke, továbbá az Echinox folyóirat írói-költői köre. Szilágyi Domokos lírája, amelyről bizvást elmondható, hogy József Attila-i mértékkel mérhető – távolról sem azért, mintha az öngyilkosság hitelesíthetné az életművet vagy megemelhetné önértékén felül, hiszen már Nietzsche megmondta, hogy a vér nem bizonyít – ekkor érik be Lászlóffy Aladár költészete, Páskándi Géza színháza, Panek Zoltán (az „erdélyi Szentkuthy”) tudatkiömléses nagyprózája, és nem utolsósorban a kirobbanó tehetségű Székely János oeuvreje, aki hosszú keresés, pálfordulások, vargabetűk után érkezett el tulajdon zsákutcájába s annak végén a csődbejelentésig; vagy ahogy Pomogáts Béla írja: „a hatvanas években jutott a tetőre Székely János költészete, s ekkor nyílt meg előtte a legmélyebb szakadék: az elhallgatás. Kiábrándult hangulatú versekben végzett önvizsgálatot, keserűséggel tekintett vissza költői pályájára, majd lassanként a költészet küldetésébe és jövőjébe vetett bizalma is megtört. Mi több, annak a feltevésének adott hangot, hogy a költészet mára elveszítette azt a szerepét, amelyet az emberiség kultúrájában hagyományosan betöltött”.

Szakolczay Lajos, Erdélyi ősz

„Kis ceruzacsonkkal írt – ez volt az ő rakétája –, fieni-fecnikre. Gyöngyi, a hűséges feleség mentette át számítoógépre szövegeit. De a tinta – mert a szimbólumban ember lakozik – fölöttébb érdekelt. Kis remekével siratom Alit, a Tordán született (1937. máj. 18.) és Budapesten meghalt (2009. ápr. 19.) barátomat, hiszen ez a gyöngyszem nem keveset árul

el kertjének gazdagságáról. „A nyár tintája éppen elfogyott, / tollam nem ír; a zöld üveg
üres. / S már nyúlok érte, kissé messze, ott / a dombok polcán őszlik a veres. // Bemártom
s máris elmerenghetek, / még pár sor és megint ez is kifogy. / Ó, boldogok a téli-kék egek,
/ sok tele ég – sötéten boldogok.” (Téli tinta).”

Kántor Lajos, Hitel, 2006/10

„Szilágyi Domokos a költészetben lépett – hatalmasat; még nem az ötvenes évek második felében, hanem egy évtizeddel később. Az 1956-os élmény hatását kimutatni ebben az opusban – a jövő irodalomtörténeisére vár.

Ugyanez mondható el Lászlóffy Aladár költészetéről is, noha itt vannak már fogódzóink. Azokra a Lászlóffy-versekre gondolok, amelyekből egy csokorra valót a Korunk 1996 októberi számában lehetett olvasni, a szerző prózába foglalt bevezetőjével, Legbelsőbb titkos lőterek című alá soroltan. A maga ötvenhatját Lászlóffy Aladár messzebről vezeti fel, a Budapesten született – és a Szekuritáté korát szerencsésen átvészelt – ötvenhatos verseit (merthogy hónapokig hiányzott akkor az egyetemről, a harmadévesek órájáról) a Bolyain korábban, a marxista szemináriumokon átéltekkel köti össze, az általunk (Páskándi s a többiek által) felvetett „keresztkérdések”-től eredezteti. Majd így folytatja az emlékezést: „A »következmények« mégis csak a pesti utcán léptek fel igazán az életemben (s a naplómban, mely nyilván '89 után se »szabadult« életünk, ifjúságunk egész fogoly-levéltárával egyetemben a Big Brother átkeresztelt intézményéből), azokban a hetekben, amikor rohanva és hasra vágódva ismerhettem meg Budapestet, élő és mozgó célpontként gondolhattam ki s vethettem papírra azokat az ügyetlenkedő verseket, melyek láttán Bányai főhadnagy elvtárs kimutatott a szürkületben a novemberi fákra, mondván: Reggelre ott fogsz lógni, fiam.” Ahogy Madách mondja, „Ezúttal a nyakazás elmarad”-t – a következmények persze sokfélék voltak. Aminek a nem kampányszerű elemzésére még bizonyára lesz alkalom.

A fölvetett téma költői zárásaként idézzünk egy verset Lászlóffy Aladár haza mentett dokumentumaiból, alighanem a legkorábbi erdélyi tanúságtételt:

Ébresztő a forradalom első reggelén
Köd van és statárium. A kivégzőosztag
tán el se látna az elítéltig.
Egy nemzet tüdőgyulladás a fő a ködben.
S egy tüdőlövés, ha köhögni mersz, már a góztól.
Köd van és statárium.
S mert a kivégzőosztagok
csak a puskacsőig látnak –
vaktába-szerte az egész népre lövetnek.
Szabad a választás, proletárok!
A köd statáriumot, a statárium
örök ködöt hoz nektek.
Inkább a köd, inkább a golyó, inkább az árok!

(Budapest, 1956. X. 24.)

A XX. század második felének erdélyi magyar lírájában a hivatkozási pontok persze nem az itt idézett közvetlen vallomások, hanem A rotterdami bírák, Az alexandriai könyvtár égése, a Helsinki 1975.

Borcsa János, Napút, 2007/9

A teljesség ígézetében alkotó Lászlóffy már költőként való beérkezésekor, az 1960-as évek első felében olyan pozíciót választ a lírai alany számára, amely lehetővé teszi a történelem és az emberi létezés egészben látását és láttatását. Tételesen is megfogalmazódik a lírai énnek ez a történelemre való szellemi és lelki ráhangolódása: „Csupa nosztalgia minden emberi élet nekem. / Elmúlnak a korok, egymás után – / és én nem tudok betelni... / De milliárd színhelyen szemmel / tartom a történelemlakót.” (Színhelyek). Nem sokkal később aztán, a Képeskönyv a vonalakról című kötet (1967) verseiben már a megvalósult sajátos történelem- és világlátással találkozhatunk, például a Bulevárd Termopilé című költemény esetében: „A háború áll. S mint a gátat a felgyűlő víz, úgy szorít a perzsa: / az idő, az elmaradottság, a rák és a gyarmati lét. / De a hátszágban valahol Beethoven komponál, / Menuhin gyakorol, / épül a körutak orma, három fiad van, / várnak a tengerpartok és kedvesen fogad a föld be.” [...] A címadó írásban világosan beszél Lászlóffy a szellem természetes építkezéséről, ami viszont már-már lázításnak minősült az adott körülmények között, ahol egyének, nemzetek és kultúrák közé tendenciózusan kizárólag a bizalmatlanság falait építették elvakult hatalmak évtizedeken keresztül. Ilyen körülmények között szólalt meg tehát az esszéíró, mondván: „A kultúra alapszabályává vált, hogy állandóan emlegetni kell azokat, akikre építkezünk, akiknek szellemi összefüggése és együtthatása az emberiség egyetlen megingathatatlan birtoka immár: békés és építő nagyhatalma. A szövegek szövetsége ez.”

Kabdebó Lóránt, Napút 2007/9

„Erdélynek az egyetemes magyarság több kiemelkedő értékű költőt köszönhet. Kortársaim között is. De a magam számára Lászlóffy Aladár lett Erdély költője. Nem gondolkozásmódjában, nem is a vállalás elhivatottságában – ezt másokban is megcsodáltam. Aladár stílusában erdélyi. Abban az értelemben, ahogy Kós Károly a maga kulturális látomásában egy Svájc-szerű önálló képződményt tudott elképzelni. Örményből, magyarból, székelyből, százból, románból, zsidóból táplálódva valami olyan sajátosan összezáruló „stílust” látok mindegyik ott élő író-művész-építész háttérében, amely a nemzeti nyelv mellé egy sajátosan európai kapcsolódást szervezett. Sajátosan egyéni barokkot, rokokót, romantikát, és egy különös jellegzetességű modernitást. És ennek reprezentánsa az én számomra a magyar-örmény Lászlóffy Aladár. Élhetne a világ bármely táján, számomra ő mindig is ennek az önálló erdélyi „stílusnak” a legnagyobb megvalósítója.

Ha belegondolok, kiderül, hogy egészen másképpen gondolkozunk még a műfajokról is a Király-hágón innen és túl. Mi is Európába kapaszkodunk, ők is. Ez az, ami összeköt bennünket. De van, ami igen finoman szét is választ. A fogalmak értelmezésének, a formák alkalmazásának önelvű módozata. Meg merném kockáztatni: Lászlóffy előbb kelene az ír vagy a görög költészethez hozzámérni (mondjuk egy Yeatshez vagy még inkább Kavafiszhoz), és csak azután értelmezhetném az elképzelt „egyetemes” magyar kultúra mértékegységei szerint. Miért is sikerülhetett még a hetvenes évek elején Lászlóffy Szabó Lőrinc-monográfiája mára oly igen alapvető értelmezésként? Mert nem innen, hazai nézőpontból méricskélte, hanem a maga erdélyiségében-európaiságában gondolta végig. És miért tud olyannyira egyszerre a felnőttek mellett a gyerekekhez is szólni (láttam valaha, ahogy fiaimmal eljátszott a szavakkal)? Mert ennek az erdélyi stílusnak sajátos megszólalásmódjába vonja bele mindegyik nemzedékes társát. A felnőttet értőként, a gyermeket játszótársaként.”

Bányai János, Napút 2007.

„Lászlóffy Aladár költészetének egyik legfontosabb tapasztalata ez: eltérő származású szövegek sorozatos egybeíródása esély a jelenben való visszhangra, mert az új szöveg nemcsak önmagát, hanem a múltból származót is jelenvalóvá teszi, ugyanakkor többszörös dialógust kezdeményez, amely dialógus, bár múltbeliek között zajlik, mindenkor a jelenben visszhangzik. Széles Klára könyvének befejező fejezeteiben Lászlóffy Aladár költészetének motívumláncolatait és motívumhálózatait vizsgálja, az ablak, a madár, a repülés, ezzel együtt a repülőgép és Ikarosz, majd a hó, az eső, a harmat, azután a kő, a fal, a vár, a rom, az álom, a félálom, az alvás, az ébrenlét, eszmélet és eszmélés motívumát, mert ezek, a monográfia szerzője szerint, egészében átfogják, egységessé formálják a költő eltérő műfajú szövegeit egy egészen sajátos „mikro-univerzumot” teremtve.

Széles Klára Lászlóffy-monográfiája „a kiteljesedő életmű ismeretében” mindvégig él a visszapillantás, az egymástól időben távolra eső jelek és motívumok egybeolvasásának lehetőségével. Így sikerül neki Lászlóffy Aladár műveit, verseket, prózákat, esszéket „tágabb keretbe” helyezni, más szóval a későbbi művek visszhangját írja le a korábbiakban, de fordítva is ezt teszi, a „kezdetek szemszögéből” szemléli „a művészi kibontakozás további lépcsőfokait”. Törekvése eközben nyilvánvaló. Arra törekszik, hogy Lászlóffy Aladár költészetét, művészetének egészét, mások nyomán, főként Cs. Gyimesi Éva ítéleteit követve beemelje a mai magyar irodalmi kánonba: nem a kisebbségi költőről, hanem a magyar költőről beszél, akinek minden bizonnyal kitüntetett helye van a kortárs magyar irodalom értékrendjében.”

Széles Klára, *Litera*, 2007/7

Az idő megint életemre tör?

Ez is rím- szó- jelentés-játék. De talán még fokozottabban és sűrítettebben az, mint a korábban idézett példa. Antik félálmok című versből való a kiemelt sor. Olyan különös felépítésű műből, amelyben a négyszer 14-soros – külön-külön is teljes egységnek tekinthető – darabok szervesen, többszörösen egymáshoz kapcsolódnak, sokszoros belső szabályszerűséget hordoznak, egyedi vers-remeklésként. Bármely irodalomtörténeti elődjétől megkülönbözteti az a tény, hogy a négy rész címét, tárgyát adó négy, patinás erdélyi város költői megjelenítése többrétű, bűvös poétikai négyszöget alkot. Torda, Enyed, Gyergyó, Déva adott lírai megidézésében négyesüknél több, teljesebb, jelentésgazdagabb egységet, mélységet rejt és sejtet. Jó példának tekinthető arra a fajta irodalmi rekonstrukciónak is nevezhető tevékenységre, amely az egész Lászlóffy Aladár életműben jelen van, s alapvető jellegzetességeként van jelen. Kellő kifejezést keresve, s ehhez saját műveihez fordulva, mondhatjuk ezt a fajta, szüntelen, szorosán és egyszerien személyiségéhez kötődő; szigorúan egyéni szenvedélyeiből és fegyelméből: adottságaiból és eltökéltségeből fakadó munkálkodást állandósult „ásatások”-nak.

A szó ismét a kezdetben idézett regényére utalhat legközvetlenebbül, A képzeletbeli ásatás-ra (1987.). De például ez a cím, ez az önmegjelölés, – melyik művére n e m illik? Van-e olyan Lászlóffy-mű, amely valamiképpen n e lenne „ásatás”? Főként az itt is alkalmazott, többféleképpen átvitt értelemben, s a „képzeletbeli” jelzővel dúsitva? Vajon a vers-kötetek mindegyike, – Hangok a tereken (1962)-től, Színhelyek (1965)-től a Báronyok és Borgiák (2000)-ig; – a regények, novellák Héphaisztosz (1969)-től A Seregek Urá-ig (1998); – nem képviselik-e efféle, költői, képzeletbeli ásatások részeit, lépéseit? S talán még fokozottabban mondható el ez az „egyéb” műfajokhoz sorolható művekről, könyvekről. A talán „eszéknek” nevezhető kötetekről (Szövegek szövetségétől (1988.)Szélmalom-leltár-

ig (1999).), – illetve a „mesék és monológok”-nak keresztelt gyűjteményről, avagy temető-monográfiának címezhető tekintélyes albumról (A holdbéli pásztor, – Házsongárd, (1989.). Az elsőként említett regényről írja, – de, úgy vélem, egyúttal szintén az egész életműre vonatkoztatható találatként gondolkoztat el – Csapody Miklós: „A hangulatos régész-szakászó a címben jellemző, ám csalóka metaforája ennek a költői regénynek. De csak megtéveszt, be nem csap.”

Ez az „ásatás”-szó, fogalom, metafora – egyetlen, önkényesen kiemelt ürügy, esély csupán – arra, hogy felvillanthassam: ebben az életműben nemcsak a versvilág, hanem például líra és próza, líra-próza és esszé, avagy másféle művészi megnyilatkozási módok sajtáságosan, s Lászlóffy Aladár egyszeri műhelyét jellemző módon élnek egymás mellett, születnek egymás után, – vagy inkább fakadnak egymásból. Egymásból? Inkább abból a közös talajból, amelyet az előrebocsátott, választott mottóban, Szabó Lőrincről szólván, maga az alkotó „láthatatlan terület”-nek, „senkiföldjé”-nek nevez.

Úgy vélem, ez az utóbbi, az eredendő közös táptalaj, a mintegy „sorsszerű” gyökérzet az alapja, indítéka annak, hogy az említett (s említetlen) esetek legtöbbszörében (vagy talán mindegyikében?) műfaji határokat lép át, módosít, mellőz, avagy teljesen megváltoztat – igen látványosan, alig láthatóan, avagy teljesen láthatatlanul[10]. (S ezek a határok nemcsak arisztotelészi, klasszikus, avagy modernitás-béli műfaji határokat jelentenek az adott életmű esetében.)

Szándékos költői, írói stb. programról lenne szó? A legkevésbé. Talán semmi sem áll oly távol a Lászlóffy Aladár-féle írásmódtól, mint a szándékosság, előre-tervezettség. Ha már szó van erről, – hát inkább ennek egyféle, sajátos ellenkezője van inkább jelen. S az a tapasztalat, feltevés alakult ki bennem, mint olvasóban, hogy éppen ez az alkati, fatális, sajátosan „szent” őrizkedés bármilyen szándékosságtól, előre-eltervezettől, ugyanakkor mély tiszteletben tartása, alázatos szolgálata a „belső” (egyben holmi „vis maior”) késztetésnek, ellent-nem-állás semmi efféle kísértésnek, – tehát ez a sajátos műhely, a fúró-faragó művész legfőbb erőforrása. Erőforrás és egyben legsebezhetőbb pont, Achilles-sarok is. Úgy vélem, innen valók a műhelyforgácsok, – meg a legsikerültebb remeklések, egyaránt. Ezért könnyen lehet, hogy ha valaki nem az egészet látja, hanem ötletszerűen egy-egy részlettel

találkozik, akkor nem fedezi fel önmagának az életmű lényegét. Esetleg félreismeri. (Ez a kockázat természetesen szinte minden oeuvre esetében létezik. De adott esetben mint-ha fokozott esélyként merülne fel.) Rendkívül egyenetlen ez az életmű. Az egyes darabok mindegyike az egészért van. Ahogyan ezt éppen adott pillanatban tenni képes. Főszereplő maga a műhely. A lankadatlan működés.

„...én egyedül az emlékkészletem után futok: annak karbantartására van gondom” – olvashatjuk egyhelyütt. S meg is okolja, miért teszi ezt: „...szerencsére nincs lezárt kor, ilyen értelemben lezárt élet sem; amíg valaki valaha még saját eleven mivoltának pillanataiba emeli az egykor élőket, minden feltámad és folytatódik”.

Irodalmi Szemle, 2011/2

„Jó egy évtizede vendégeskedett köreinkben – Pozsonyban és Dunaszerdahelyen – a pár éve elhunyt erdélyi költő, Lászlóffy Aladár. A pozsonyi olvasóknak Tózsér Árpád „mesélt” a költőről és verseiről, Dunaszerdahelyen pedig nekem jutott a megtiszteltetés, hogy bemutassam őt a Vámbéry Irodalmi Kávéház közönségének. Mind-ez arról jut eszembe, hogy a minap egy kis újráfzlegetésre leemeltem a polcra ...hogy kitudódjék a világ című válogatott verseit. Emlékszem, a költő bemutatását valami olyasmivel kezdtem, hogy én kissé mást hallok hangsúlyosnak a Lászlóffy-költészet „koncerttermében”, mint Tózsér: Lászlóffy egyik versében azt írja, „Beethoven-sorsú minden költő végül: kedvét szegik, hogy aztán elcsigázva saját szavát se hallja már a csendben, mire a kor kinn bölcsen magyarázza”. Azon a régi estén elmondtam, hogy nem könnyű és nem is célszerű bölcsen magyarázni a költészetet – Lászlóffy költészetét –, mert akkor mire van maga a költészet mint öntörvényű művészet, mire való az életmű mint a természet, a lét, a makro- és mikrokozmosz, az idő és az időtlenség (s benne a történelem) faggatása, ostromlása és megszólaltatása?

Lászlóffy Aladár, akit – az ő szavaival – mindenestül gyönyörködtet a világ, s akinek „kincse a valóság”, egy helyütt azt írja, hogy „a világ teljes és minden benne van”, s „már nincs olyan, ami nincs, már csak olyan van, ami van”. A kérdés csak az – fejtegettem –, hogy ez a teljesség és ez a minden, ami VAN, lakható-e, s mit mond erről nekünk a történelem? S az is kérdés, hogy ez a teljesség és ez a minden, ami VAN, az ember nélkül is van-e, pontosabban az ember nélkül is megszólal-e? Mert mi van, ha a világ tudatlanság? Ha a világ megíratlanság? S ezért kell világgá mondani világnunkat: a tudatra ébredés utáni öntudatra ébredésünket – a felismerést, hogy a megíratlan világot meg kell írni szabad szolgálatunk által. Mi van, ha a világ csak akkor teljes és akkor minden, ha közöljük tényünket a világgal, azt a tényt, hogy örökké útban vagyunk a sohasem végső, a kimondhatatlan, mégis egyetlen Valóság felé: énekelünk, hogy a világnak legyen éneke, amely megszólítja, benépesíti és emberivé teszi a Valóságot? („Minden szó, amit itt hagyok, kevés és ostoba nélkülem. Segíts rajtam, utánam élő ember, és énekelj tovább!” – írja Lászlóffy Aladár.)

Bertha Zoltán, Magyar Fórum

Nemzeti önismeretünk tematikus, morális és emocionális elmélyítését egyaránt híven és gazdagon szolgáló irodalmi forrásanyag – historikus közösségi önértelmezésünk biztos és el nem hitelteleníthető támasza – marad mindaz, ami a korabeli régi és új, vagy megújult erdélyi, romániai magyar lapokban, folyóiratokban a fordulat évében megjelent, illetve ami a Lászlóffy Aladár emblemikus költeményének („jóra fordul, mára fordul életünk, / telelünk, de nyaralunk, de telelünk”) a címét kiemelő, Kántor Lajos és Veress Zoltán szer-

kesztette svédországi antológia, a Vándor idő balladája – Krónika 89–90 (Stockholm, Erdélyi Könyv Egylet, 1991) impozáns szöveggyűjteményét képezi. (Említendő mellette még a Szilágyi István bevezetésével közreadott, „fiatalok antológiájaként” aposztrofált, egyben korfordulós Utunk–Helikon Évkönyv 1989-90 is, amelynek „Decemberi krónika” című összeállításában Jakabffy Tamás, Fazakas Emese, Gazda Árpád és mások rögzítik megrázó élményeiket. Vagy a Kántor Lajos szerkesztette A hívó szó és a vándor idő – Emlékezések, dokumentumok /1989. december 23. – 1990. április–május/ című 2010-es kolozsvári kiadvány. Az 1990-es esztendő erdélyi irodalmi folyóiratainak anyagát egyébként Szakolczay Lajos alapos szemlélő tanulmányban /A romániai magyar irodalom jövőképe, in: uő: Korforduló, Bp., 1999/ tekinti át.) Amiként feltétlenül számon tartandó azoknak a műveknek a sora is, amelyek a csalódottság, a kiábrándultság intonációjával az új keletű, mondhatni bizonyos fajta posztkoloniális dezillúzió általános hangulatát közvetítik, sugallják. Az értékrelativizálódás és a felgyorsuló értékerózió láttán olyan új típusú társadalmetikai szenzibilitás kerül előtérbe, amely érzékenyen ta-pint rá a nemzetiség- és közösség-szorosító szolidaritáshiány, bizalomvesztés, önzés és elidegenedés megannyi riasztó közérzeti jelenségére, az új töréshelyzet különös paradoxonjára: arra, hogy a visszanyert szabadság csalóka létállapotában közönybe, érdektelenségbe vesznek azok az értékninőségek, amelyek korábban a totális kiszolgáltatottság lehetetlen körülményei között is megőrződhettek – a hűség, a kitartás, a helytállás, a feltétlen ragaszkodás erkölcsiségének köszönhetően.

Széles Klára, Kortárs online

Mindent elkövettem, hogy ne késsek el ezzel a kötettel. Fel akartam venni a versenyt rohamosan fogyatkozó életidőnkkel. Szerettem volna megelőlegezni az utókor megbecsülését. Hogy ne a szokásos módon, csak posztumusz életmű gyanánt derüljön fényre, bizonyítódjék igazán munkásságának kiemelkedő értékű, irodalomtörténeti helye. Neki magának szerettem volna felmutatni, hogy mennyire nem élt hiába, mennyire szükséges éppen az ő bölcsessége, minden felelősséget, etikus tartást, biztatást sugárzó sora. S legfőbb reménykedésem az volt: csodát tehet az irodalom, a szeretet, a méltánylás. Visszahozhatja munkakedvét, élni akarását. [...] Nem, hiszen – saját kordiagnózisát idézve – olyan világba csöppent, ahol a „középszer” kezébe adatott az uralom „az egész emberiség sorsában”. Ahol s amikor a döntési helyzetbe kerülők, többségükben, akár „progresszívek”, akár „liberálisok”, akár „trónok vagy demokráciák dűlnak”, azokat emelik vezetővé, akiket „ha végre koronájuk, kormányuk, mandátumuk, frakkjuk és funkciójuk van”, hidegen hagynak a történelmi analógiák, akik leintik a felelősségérzőket. S ezek, az „elitlátszat” emberei „már nem Napóleonok, Metternichek, Churchillek, még csak nem is De Gaulle-ok és Kissingerek, vagy legalább Mitterrandok. Még az aljas diktatúrák kontraszelekciója is legalább a nagystílű gazembereket és hóhérokat engedte kiválni valamilyen negatív csúcsteljesítmények ellenében; de itt csak a szürke patkányok tömege [...] szölongatta és marta egymást.” „A sok középszerű makimajom okoskodása” nem csupán élre tör, hanem egyúttal ádáz ellensége a tehetségnek. Saját érdeke szerint, fontoskodva „a köz, a haza, az érdek, a pénz vartyogó kórusába kényszeríti” a jó, a legjobb képességűeket is.

A válogatást készítette Onagy Zoltán

SZŐCS GÉZA

Lászlóffy Aladár, különvéleménnyel

Megfigyelési dossziéból tudom, kedves Ali, hogy Oprea ezredes, a kolozsvári magyar művésztszadalom térképésze, mármint akinek feladata volt gondozni ezt a térképet, és folyamatosan dolgozott a tablón, új meg új ecsetvonásokkal ábrázolva a szereplőket, az eseményeket, az érzelmeket, az indulatokat, az egész rezervátum belső életét, ennek a folklorját, a vicceit, a narratíváit, a reményeit, egyszer téged is kifaggatott rólam és azt hiszem, időben ez az első portré rólam az állambiztonságiak nyilvántartásaiban. Valami olyasmit válaszoltál neki, az ezredes feljegyzése szerint, hogy ez a zseninek kikiáltott Gézuka – ekkor tizennégy-tizenöt éves voltam – igen furcsa lény, meg sem szólal felnőtt-társaságban, csak figyel a szemüvege mögül és állítólag valamilyen nagy regényt ír.

Ezt nyilatkoztad rólam kedves Ali, és néha eszembe jut: vajon mi lett ennek az akkoriban megkezdett regényemnek a sorsa? Hol vesztettem el a fonalat, a kedvem, a kéziratot?

Kolozsvár sokkalta szegényebb nélküled, Ali. Még fülemben a szavaid, amelyekkel közös jóbarátunkat, Kolozsvári Papp Lacit búcsúztattad abban a kis temetőben egy domboldalon a Dunakanyarban. Kevesen tudják, most milyen nagy írótt temettünk itt el – mondtad, és ha arra gondolok, vajon hányan vannak tisztában ma azzal, hogy mekkora költő volt Lászlóffy Aladár, elfog a székszis: vajon eljön-e valaha egy olyan kor, amelynek olvasói tisztában lesznek majd azzal, sokkal inkább, mint a maiak, hogy az erdélyi líra kolozsvári kettőscsillaga, a Szilágyi Domokos – Lászlóffy Aladár ikerpár kitörölhetetlen arról a titokzatos égboltról, amely a Szamos, az Aranyos, a Maros, a Küiküllő, a Körösök, a Tisza, a Duna, a Balaton, a Rába és a Lajta népe fölé borul, a Kárpát-házi királyok országa fölé.

Házsongárd, Házsongárd.

Egyszer-kétszer azóta is nekifutottam egy-egy regénynek, volt amelyek meg is jelent. Most előkerestem szórakoztatásodra egy – Tandorival? szólva – egy „részletet egy töredékből”, egy be nem fejezett fejezetből.

Te mindig mindenről különvéleménnyel voltál, mint ezt a Magyar Műhely számainak belső címlapjairól tudjuk – most engedd meg, hogy így köszönjek el tőled. különvéleményedre ezután is külön kíváncsi volnék. Ajánlom hát figyelmedbe ezt a pár sort, tizennégy, huszonnégy, ötvennégy és hatvannégy éves koromban (koraimban?) elkezdett/megírt/meg nem írt/befejezett/be nem fejezett/ezután megírandó/soha el nem készülő regényeim Neked dedikált fejezetét: Lászlóffy Alinak, aki hajdanán olvasója lehetett volna annak a régi Legelső Regénynek.

Íme.

Este a Tik-Takban

Öreg barátomnak ekkor már látásproblémák nehezítették az életét. De talán nem is a látása gyengült meg, inkább a betűk összeolvasása okozhatott neki gondot, vagy csak a magyar betűké, annak a három hosszú évtizednek az elteltével.

Szikszay úr biztosan sokáig nem felejtí ezt az estét, amelyen a régivágású úriember, enyhe, azonosíthatatlan akcentussal, Mózes csirkét rendelt fürgemártással.

A szomszéd asztalnál Fane Spoitoru, a hírhedett betyár vacsorázott az embereivel.

– Mózes csirkével sajnos nem szolgálhatunk – vallott Szikszay úr pironkodva.

Arca keskenyebb és valamiképpen bakkecskésebb volt, mint a tavaly.

Valahogy kiderült, hogy mézes csirkéről és fürgemártásról van szó az étlapon, de ezekre – csakazértsem? zavarában? – ősz barátom nem mondott igent. Talán, hogy oldja a feszültséget, az asztal közepére helyezett tömzsi üvegre mutatott, amelynek címkéjéről markáns alföldi arc nézett ránk daliásan. Bajszát alighanem marconának szánta, mégis, inkább szánandó kelléknek, ügyetlen álbajusznak hatott azon a címkén. Szikszay úr még hallotta, amint a különös vendég az üvegre mutatva, ezt kérdi:

– És ide miért írták azt, hogy Erős Pitsa?

Majd az illetőről kezdett hangos töprengésbe, amelynek konklúziója valami olyasmi volt, hogy a fiatal lányoknak az illetet az idősebb nőstények találták ki, hogy riválisaitak kordában tartsák. Említést tett a genetikai gyűlöletről is, amelyet a rövid lábú nők táplálnak a hosszú lábúakkal szemben és még sok egyéb érdekes kérdéstről is eltöprengett.

Végül, éjjél fele, ekkor már búcsúzott, elővett egy össze-vissza repedezett fotót, amely negyven évvel korábban készülhetett a Sétatér szökőkútjánál, kettejükéről, őrála meg egy fehér ruhás, hosszú lábú lányról. Ez a fotográfia később, szándékom ellenére, felforgatta és megváltoztatta az életemet.

Megmondta a lány nevét és megkért, hogy keressem meg a nevében.

– Ha nem a holnapi géppel kellene repülnöm, személyesen adom át neki.

A fénykép hátára töltőtollal a következő hét szót írta fel:

ÉN KOLOZSVÁRT SZERETTEM VOLNA FELESÉGÜL VENNI BENNEDE.

Megígérttem, hogy teljesítem a kérését. És ezzel olyan kalandokba keveredtem, amelyek életemet egészen más medrekbe terelték.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

A TÖRTÉNELEM FOLYOSÓIN

*...Jó, legyetek bol-
dogok örökre. Egyszer még megbánjátok,
hogy engem elhagytatok.*
(Lászlóffy Aladár: Korabeli)

A költőből is az Isten üzen,
sugallja kívánságait, éteri üzenetben küldi szerte,
a vers évszakait teremti meg,
s helyezi el benne azt,
akitől a szavak megváltását várja,

a legnagyobb dolgok pedig azok,
melyek a semmiből a valamit
kivárták,

a kéz, a ceruza, az árnyék íratják velem e sorokat
hárman üzenünk neked a longobárd időből,
Umbria most épp napsütötte dombjai alól,
Paulus diakónus izzadt homlokát törli meg kézfejjével,
kérdőn tekint körbe, netán kimaradt-e említésre méltó
esemény a feljegyzéseiből,
melyet ma számon kérhetünk tőle,
te
és
én

az elsüllyedt szavak helyett már élnek
az új szavak

rohannak is át a történelem folyosóin,
új parlamentet hívnak össze,
az emberiségnek ismét bizonyítania kell,
(ha nem bizonyított elégszer)
megállítja a megállíthatatlant,
s türelmetlen, válságos igyekezetében,
a tízparancsolatot újra kiszégezi az égre.

(Vedd el az álmod, hogy veled aludhassak.
A közönyt, az iróniát, a lelkesedést, ígérem,
kizárjuk, csak Botticellire és Galileire emlékezünk.)
A biciklista hajt gyanútlanul,

mint már annyiszor,
tengelyig merül a reményben,
(s azon töpreng: újraszervezi a forradalmat,
és azt is, amit minduntalan
alakítani, reformálni, sürgetni,
láttatni kell!)
Én vagyok ez a biciklista,
vígán tekerek a nyárban,
miközben azt gondolom,
milyen jó lenne,
ha itt lennél velem,
nekifeszülve a szélnek,
ketten tekernénk a bicajok pedálját,
felfelé a hegyre,
szembe a végtelennel.

Sigmond István

POMOGÁTS BÉLA

Erdélyben és Európában

Lászlóffy Aladár költészetéről

A közéleti költészet erdélyi hagyományai

Lászlóffy Aladár költői útja egyenes vonalú és következetes volt: korai verseinek sötétebb világlátása után ő is a hatvanas évek első felének közéleti reményeit szolgáltatta meg, később, felismerve a bukaresti hatalom valóságos szándékait, és ezután mind élesebb kritikával értelmezte tapasztalatait. Meg kellett küzdenie azzal, hogy várakozásai rendre kudarcot szenvedtek, és jóllehet továbbra is cselekvő módon kívánt részt venni az irodalmi életben, tisztségeket is viselt, verseiben mindinkább a tiltakozás vált uralkodóvá, illetve az a szellemi küzdelem, amely az erdélyi magyarság hagyományos történelmi és közéleti eszményeit állította szembe mostoha köznapi tapasztalataival. Ezekben az eszményekben (így az erdélyiség hagyományos gondolatában, az egyetemes magyar irodalom morális erejében) találta meg az ellenállás eszközeit. Eszménykeresésének logikája nem lehetett meglepő azok számára, akik később megismerték (vagy még korábban ismerték) azokat a verseit, amelyek az 1956-os magyar forradalom napjaiban Budapesten születtek. Lászlóffy Aladár ilyen módon nemcsak költőként, hanem az erdélyi magyar közélet jeles szereplőjeként is megbecsülést szerzett – a magyarországi szellemi életben is.

A kolozsvári költő erős közéleti érdeklődéssel lépett fel, munkásságát mindig is átszötte ez az elkötelezettség, ez a politikai szenvedély, amelynek korábban többnyire a jobbító szándék eredményességébe vetett hit, később az ellenállás, a tiltakozás adott karaktert és értelmet. Korai versei az avantgárd költészet hatásáról tanúskodtak, ennek hagyományait keltették életre, elsősorban az induló költőkre világnézeti tekintetben is erősen ható, mert egy megtisztultabb szocialista gondolkodást képviselő Méliusz József „forradalmi expresszionizmusát” tekintette követendő példának. Nem csak a szabadverses forma kötetlenségét sajátította el, hanem az avantgárd mozgalmak közösségi lelkesültségét és forradalmi optimizmusát is. Feladatának tekintette, hogy számot vessen a technikai és társadalmi fejlődés huszadik századi távlataival és ezeknek a távlatoknak az áttekintése által tegyen vallomást a mindenkori jelen tennivalóiról. Verseiben természetes helyet kapott a technikai civilizáció iránti bizalom, a modern természettudományos gondolkodás, az emberi élet forradalmi átalakításának hite. Jellemzőek lehetnek korai költői művei, *A gép* című versében ez a bizalom kapott hangot: „Ember megteremti s megszólja a gépét, / hű segítőtársát, erős menedékét. / Mert már jobbat tervez, minta önnön lelke: / egy-egy motívumát géppé hangszerelte, / de mint pedagógus: legteljesebb képét / kívánja ott látni, s nem hagy addig békét / álmos anyagoknak – amíg minden szerve / meg nem szüli mását az iparban szerte.” Hasonló verseket bőven lehetne idézni az első verseskönyvekből – Lászlóffy Aladár bizalma a civilizációs fejlődés eredményei iránt szinte általános volt a hatvanas évek ifjú költőinél (a magyarországiaknál is). A várható jövővel szemben eluralkodó bizalmatlanság egy későbbi időszak általánosan jelentkező érzése volt.

Lászlóffy is bizalommal tekintett ennek a fejlődésnek a távlataira, a kozmosz „meghódításának”, a hivatalosan propagált „társadalmi fejlődésnek” az ígéretei az ő képzeletét is megragadták. A kozmikus távlatok vagy az emberiség jövője iránt táplált érdeklődés nem pusztán költői témáit határozta meg, művészi szemlélete is ennek az érdeklődésnek a jegyében alakult. „Lászlóffy – állapította meg Földes László *Én és a mindenség* című

1967-ben írott nagy tanulmányában – nem azért modern, mert szüntelen az univerzumot méricskéli, hanem mert tudja, hogy ha napjainkban emberszabásút akar, újra mértéket kell vennie róla; az ember méreteibe ma már bele kell számítani az univerzumot. Az univerzális érdeklődés és tudás szemléleti és poétikai tekintetben meghatározó szerepet kapott, a költőt a hatvanas években szokásos üres retorikától ugyanakkor a verseiben alakot öltő érzékenység és nosztalgia óvta meg. A történelmi (és technikai, illetve tudományos) optimizmus és a nosztalgikus érzés, amely mindig személyesebb tette a költeményekben található szemléletet, valójában egymást »ellenpontoszták«, éppen ez védte meg Lászlóffy költészetét az akkoriban meglehetősen általános politikai retorikától. A *Színhelyek* című kötet címadó verse ezt a költői nosztalgiákban gazdag látásmódot mutatta: „Csupa nosztalgia minden emberi élet nekem. / Elmúlnak a korok, egymás után – / és én nem tudok betelni... / De milliárd színhelyen szemmel / tartom a történelemlakót. / És elképzelem a teljesség fogadónapját: / lehetnek kijelölt órák, / mikor lépcső ereszkedik értünk, / ajtó nyílik, móló nyúlik elénk.”

Bizakodás és nosztalgia

Az első verseskönyvek: a pályakezdő *Hangok a téreken* (1962) és a *Színhelyek* (1965), majd a *Képeskönyv a vonalakról* (1967), a *Szövetségek* (1970), *A hetvenes évek* (1971), *A következő ütközet* (1974), *A hétfejű üzenet*, majd válogatott verseinek Budapesten közre adott *...hogy kitudódjék a világ* (1980) című gyűjteménye valójában egy kettős érzést: a mindig feltörő (ugyanakkor veszélyeztetett) történelmi bizakodást és ennek érzelmi ellentétéként a csendes nosztalgiát fejezte ki. Lászlóffy Aladár költészete akkor érett be igazán, midőn számot vetett a szép tervek megvalósulásának korlátaival és az emberiség kedvezőtlen történelmi tapasztalataival, közöttük azokkal a tapasztalatokkal is, amelyeket a kisebbségi élet körében szerzett. Mohó érdeklődéssel hajolt az európai és az erdélyi múlt fölé, valódi értékeket keresett, eligazító mintákat és tanításokat, amelyek a legteljesebb emberi szabadság és egyenlőség megvalósítását segíthetik elő. Német, holland és francia városokban barangolva (több alkalommal járt nyugat-európai országokban, nem egyszer ott működő írószervezetek vagy éppen emigráns magyar intézmények vendégeként) a régi házak, a múzeumi kincsek nyomán nem lírai életképeket festett, ellenkezőleg, az emberi történelem konfliktusait idézte fel, és történelemfilozófiai példázatokat keresett. Például egyik nyugat-európai utazásának németországi, hollandiai, svájci élményei nyomán született verseire, így *Lausanne. Az egyetemi könyvtár* című versére gondolok: „Egy ige az emlékiratait írja. / Egyes szám első személyben őslakó volt, / másodikban legendás szabadságharcos, / többes szám első személyben pártot alapít, / harmadik személyben ősök nyugalmaival / vár a jövőben.” Ezekben a lírai útibeszámolóknak mindig ott rejlik a nosztalgia a szabadság-elvű és egészségesen fejlődő nyugati társadalmak életmódja iránt, vagyis olyan történelmi értékek iránt, amelyekkel szülőföldjén aligha találkozhatott. A történelmi meditációk eredményeként a költő a humanus értékek mellett tett hitet, meggyőződésének még keserű iróniája is határozottabb kifejezést adott: „A humanizmus nem a kivégzésnekem / technikai tökéletesítésében működik tovább, / hanem a meghagyott fejekben” (*A rotterdami bírák*).

A személyes és közösségi értékek lírai „kodifikálása” során az európai és erdélyi művelődés és gondolkodás nagy egyéniségeire: Rotterdami Erasmusra, Giordano Brunora, Kantra, Apáczai Csere Jánosra, Bolyai Jánosra hivatkozott. Az emberi kultúra veszélyeztetettségén elmélkedve a történelmi múlt eligazító tanulságait idézte fel, utalva azokra a tévedésekre és károokra is, amelyeket a diktatórikus korszak okozott. Ennek megítélése során többnyire szembeállította egymással az eszmei hagyomány által képviselt elvet és a tapasztalt köznapi gyakorlatot. Következtesen azokra a kulturális, közéleti és

erkölcsi értékekre hívta fel a figyelmet, amelyeket szülőhazájában veszélyeztetve látott, és ha arra természetesen nem volt lehetősége, hogy közvetlenül adjon hangot politikai állásfoglalásának, más erdélyi költőkhöz, például Kányádi Sándorhoz, Székely Jánoshoz és Szilágyi Domokoshoz hasonlóan, legalább a kulturális értékek felmutatásával, elpusztításuk ellen tiltakozva emelt szót a kisebbség- és kultúraellenes zsarnokság tobzódása ellen. Az *alexandriai könyvtár égése* című prózaversében olvashatók a következők: „Csak a haladóknak ama fajtája zavar, mely olyan mélyen megveti a középkort, ha a középkorról van szó, de szemet huny egymásnak, ha egytől egyik nem olvasták Hegelt, hogy mind élhessenek abból, amit hallomásból tudnak Hegel felől. Mulatságos lenne, ahogy elmászkálnak a szintézis égboltnyi strucctojáshéján, ha nem fenyegetne a veszély, hogy undok talpuk alatt szakad be a gótika üvegvékony boltozata, s dübörgésük telefröcsköli Beethoven és Bartók műtermeiben a levegőből kihallott szobrokat.”

A humanista kultúra öröksége – szembeállítva a diktatórikus rendszerben szerzett köznapi tapasztalatokkal – a lélek önvédelmét, a mindenképpen megőrzendő személyes szabadságot szolgálta, minthogy a kultúrát sújtó önkény jelentette a személyiséget korlátozó legnagyobb veszedelmet. Az imént idézett terjedelmes költemény arra utalt, hogy a személyes lét egyedül a kultúrában (az irodalomban) teljesezhet ki, és a könyvekre támadó erőszak az emberhez méltó életet veszélyezteti. Gyimesi Éva 1978-ban közre adott *Találkozás az egyszerűvel* című tanulmánykötetében a következőkben hívta fel a figyelmet a költemény jelentőségére: „A »könyv« itt válik a történelmi helyzeteket akadálytalanul egymásra vetítő szemlélet olyan közegévé, amelyben a bizarr, anakronisztikus társításokat is az emberi tudat, a kultúra folytonosságának meggyőződése motiválja. A represszió és a haladás pólusain így találkozik Hitler és Torquemada, Robespierre, Spartacus és Lenin, s szerepcseréik abszurditását feloldja, hogy az időrendtől függetlenül egymáshoz tartozó, már-már szimbolikus személyiségek. A két pólus itt egy-egy virtuális »szövetsége« a történelemben ható erőknél – a történelmi tudat által megteremthető diakrón szövetség. És jellegzetes, hogy a represszió áldozatainak sorsában a költő nemcsak az egyedek, hanem a bennük megtestesülő kultúra és személyes folytonosságtudat pusztulását is látja: »és Torquemada hiába rendelte volna el saját fejétől Auschwitz korszerű felszerelését, hogy négymilliószor máglyára küldje az alexandriai könyvtárat.«”

Az ilyen – művelődéstörténeti és bölceleti hagyományokkal érvelő – művek mutatták, hogy a harci riadók és a biztató jóvendölések után az eszmék szigorú ellenőrzésének, mélyreható morális önvizsgálatnak adott szerepet. Lászlóffy Aladár verseibe elégikus érzés költözött, intellektuális biztonsága ezzel együtt erősödött. Költészete az erdélyi magyarság és az európai nemzetek történelmi tapasztalatait fogta át, felelős közéleti magatartást alakított ki, okos politikai realizmussal adott számot a közép- és kelet-európai társadalmak időszerű konfliktusairól. Szintetikus igényű költői kompozíciói, így a *Hel-sinki 1975* és az *Óda az álomhoz* jelezték, hogy e konfliktusok megoldását a humánus és demokratikus értékek teljesebb (és akkor szülőföldjén aligha tapasztalt) érvényesülésétől remélte. Ez utóbbi nagyvű – a személyes tapasztalatokat és reményeket mintegy mérlegre helyező – költeményében olvassuk a következő sorokat:

Néha visszajárok szellem-Európából,
kő-Európából, kép-Európából, könyv-
Európából, kenyér-Európából, csók-
Európából, harc-Európából gyermeknek.
Amilyen okos és nyugtalan vagyok,
sajnálom a fákat, hogy mindig egyazon
tájon állnak, és sajnálom magam, hogy
megint felnövök: felébredek, és

ugyanabba a naprendszerbe omlik
 vissza anyagom, ha már ilyen nagyon
 kiváltam belőle, ilyen nagyon
 kiváltam. Bizony
 becsaptak: itthagytak helytállni.

Költői kiteljesedés

A költő útja egyenes vonalban haladt, költészete az idők során elmélyült és kiteljesedett, erre utaltak a nyolcvanas években közre adott verseskötönyvei, így a *Hol én, hol idegen* (1982), a *Ledőlési határidő* (1985), majd néhány esztendő szünet után, amelyet a bukaresti irodalompolitikai szigor kényszerített rá, a *Keleti reneszánsz* (1993) és a *Kőfalon kőszó* (1994) című kötetek. Az elsőnek említett kötet címadó verse, a *Hol én, hol idegen* az alázat hangján tett vallomást a szülőföld iránt érzett hűségéről: „Itt tudok legjobban, lehajtott fejjel ott lenni, / ahol az erő s az értelem egyszerre AZ. Valaki / azt panaszolta, hogy / soha senki nem lehet AZ! / Én is idegen vagyok magamtól,

Szilágyi Istvánnal

mikor megérték, / mikor éppen értem ezt az egészet s gondolok / valamit, amit fel is lehet érni. / De itt. Lehajtott fővel. / Nem akarok tudni semmiről már, ami árnyékot / borít ezekre a gondolatokra. / Ne kérdezze semmilyen kételkedő, hogy nemlétező / szavaimat mikor egészítem ki a semmi pontos / olvasata szerint. Tudom én mi történik. / Ez alatt a lapom alatt se megtanulni, se elfe- / lejtetni nem lehet semmit. Olyan egyszerű: itt / tudok legjobban lehajtott / fejjel mindenütt lenni. / Hol én, hol idegen - / s dolgozunk mindahányan.”

A szülőföld és az erdélyi magyar közösség iránt érzett hűség ugyanakkor mindig kiegészült az európai kultúra történelmi értékeinek vállalásával. Olyan kettős: erdélyi magyar és magyar európai identitás ez, amely természetes módon fonódott egybe, mondhatnám, a magyar (és az erdélyi magyar) költészet identitásképző hagyományai szerint. Olyan költőkre hivatkozhatom, mint Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Illyés Gyula vagy Erdélyből Áprily Lajos és Dsida Jenő. Az európai és a magyar hagyomány együttesen kínál erőforrásokat – szemben a mostoha közna-

pi tapasztalatokkal, különösen a *Kőfalon kőszó* című kötet versei mutatják ezt, így a *Lélekvándorlás*, amely egymással összefüggésben hivatkozik Habsburg várára és Dantéra, a Rajnára és az ősi Keletre, Bolyaira és Lisztre, az európai és a magyar hagyomány „hívószavaira”. A nemzeti és az egyetemes történelmi és kulturális örökség közösségére utalnak az „*Ének István királról*”, a *Keleti reneszánsz* és a *Szeged, alsóvárosi templom* című versek vagy éppen azok a költemények, amelyek a nemzeti tradíció egyetemes értékeivel érvelnek egy „európai magyar” gondolkodás és magatartás mellett, így a *Széchenyi*, a *Kosztolányi*, az *Adyval, tüzes szekéren* című költői művek vagy *Az összeférhetetlen Tótfalusi Kis Miklós néma válasza a még mindig meghasonlott eklézsiának*, amely személyes tapasztalatok nyomán jut állásfoglalásra abban, hogy az írástudónak nem mások megfontolásait, hanem a saját magasabb igazságát kell képviselnie:

Lehet, hogy összeférhetetlen...
csak ki vállalja még helyettem?
Lehet, hogy éppen ez az ára:
nekem nem telik más hazára.
Mert lehet, összeférhetetlen
tehet csak olyant, amit tettem,
hogy világ-mennyhelyek után a
legfőbb út százszor Kolozsvárra
vezetne, bármi lesz a sorsom,
ha gyűlt kincseim hazahordom,
hazámba, eme vesztes égbe,
beletörödni a veszteségbe.

A kései költemények, az ímént kifejtettek is igazolják, mindenekelőtt morális állásfoglalások voltak, a magára hagyott erdélyi magyarság közösségi tapasztalatairól, kihívásairól, vívódásairól és mellettük önvédelmi stratégiájának alakulásáról hoztak híreket. Talán ez okozta, hogy a Lászlóffy-versek formavilága nagymértékben egyszerűsödött, a korábbi expresszív kifejezésmódot a hagyományosabb formakultúra (a két világháború közötti erdélyi magyar költészet „nyugatos”, a Nyugat költőinek örökségét folytató formavilága) váltotta fel, talán csak a képtársítások szabadsága őrizte a korábban meghatározó újító-kísérletező szándékot. Mindez megmutatkozott abban a nagyobb költői szerkezetben, amelyet (a kitűnő kolozsvári grafikusművész: Heim András konstruktivista jellegű grafikáival kiegészülő) *Symphonia antiqua* (1995) című verseskötet mutatott. A költő monográfiája, Széles Klára a Lászlóffy Aladárról írott „*Mit látsz egy íróasztalon*” című 2007-ben megjelent monográfiájában a következőkben adott magyarázatot a költő szándékaira: „Olyan költői alkotást látunk, amely egy egész, elrendezett kötetben ölt testet. Illetve: kötetnyi vers van előttünk, amely egyetlen műalkotásként fogható fel. A cím maga: szimfónia (sőt: »symphonia«, az eredeti görög írásmódot alkalmazva, persze latin betűkkel, mindennek funkciója van), kompozíció szabály jelzése és vállalása, szorosan összekapcsolódik a versek szervezettségével. Ehhez, a mintegy »műfaji« megjelöléshez hozzáilleszti a költő az »antik« (sőt: antiqua) jelzőt. Ez a pontosítás adott összefüggésben nemcsak az ókori görög-római történelem, illetve műtárgy vonatkozásokat villanthatja fel, hanem az »antikvá«-ra: latin álló betűtípusra is utalhat, s a kötetet akár »betű-szimfóniának« is tekinthetjük.”

Az íménti idézet szerzője a posztmodern költészet szellemiségével rokonítja Lászlóffy Aladár művét, ugyanakkor meg is különbözteti ettől, arra utalva, hogy a kötetnyi vers természetes módon helyezkedik el a kolozsvári költő életművének korábról ismert kontextusában, a posztmodern látás- és kifejezésmód ezt a természetességet tartja meg. A lírai

szimfónia ilyen módon összefoglaló költemény, a korábbiól már ismert gondolati és retorikai minőségek megszerkesztett foglalata. Széles Klára imént idézett munkája szerint: „A mindenkori – és mindig relatív – horizontot látjuk; mindenkori látásunk határoeltságát és a háttartalanság szédületét. A versek alanya – alanyai? – pedig az eddigieknél is próteusziabbak. Az emberen kívüli, az ember körüli, az ember előtti (és utáni?) természet maga lesz egyszerre tanú és »szereplő«; egyszerre színhely és dráma. Kívül tehát az emberen, mégis az emberrel átítatottan.” A költő a megismerés és az ítékezés bizonytalanságát érzekelte, azt, hogy következtetéseinek, megállapításainak jogossága vitatható, és a történelem menetének bizonytalanságát legfeljebb a természeti lét örök nyugalma képes enyhíteni. Ahogy a kötet *Madártávlat* című versében olvasható: „Látszólag minden aggva s megromolva / s új, jobb erények előtt hull a porba. / Valójában a tökélyt is temették, / kik észrevették, kik észre se vették. / Se jobb, se rosszabb nem volt ennél semmi, / kinek csak ott adatott megszületni. / Madártávlatok tudós közönyével / előbb-utóbb mindenki másról érvel.”

Erdélyi elégiák

Valójában ez a jellemzés illik a pályát lezáró verseskönyvekre: a *Repülés a zuhanásban* (1997), a *Felhősödik a mondatokban* (1998) és a *Bársonyok és Borgiák* (2000) című kötetekben alakot öltő világrépre és poétikára is. A világlátás inkább elégikus, mint bizakodó, a költő természetesen felszabadulásként élte meg a szülőföldjén bekövetkezett történelmi változásokat, a zsarnoki rendszer bukását, az évek múlásával azonban rá kellett döbbsennie arra, hogy az a politikai kultúra, az a társadalmi mentalitás, amely áthatotta a diktatórikus évtizedeket, nem változott meg olyan gyökeresen, mint amire a zsarnokság bukása lehetőséget adott. A román társadalom sokévszázados beidegződései következtében egy valóban demokratikus hatalmi rendszer és közélet kialakulásának csak részlegesen voltak esélyei. A költő újabb keletű közéleti tapasztalatai, mind szülőföldjén, mind Budapesten arról győzték meg, hogy a közép-európai történelem radikális megváltozása nem hozta létre azt az új rendet, amely humanizálni képes a régió társadalmait. Így a lelki béke ugyanott keresendő, mint korábban: a természetben, a könyvek között, a meghitt emberi kapcsolatokban. A *Felhősödik a mondatokban* című kötet címadó versében olvashatók a következők: „Felhősödik a mondatokban. / Ahogy a délután leszáll, / a kedvem körül minden ott van, / mint megszokott-szép régi táj / s mint összegyűlt, örökre álló / nagy vonatokon, hegyeken, / ott ülnek némán: kővé váló / család, barátság, szerelem.”

A költői kifejezés így továbbra is elégikus maradt, ennek az elégiának a fénykörében jelennek meg, miként ezt *A szülőház megmaradt kemencéje* című vers mutatja, a gyermekkor emlékei, kap értelmet, miként ez *A költő* című vers sorából kitetszik, maga a költészet, és az elégikus emlékezés ködfátylán keresztül kelnek új életre, ahogy ezt az *Ó, iskolám, drága iskolák* című vers mutatja, az ifjúság megtartó tapasztalatai:

Az anyanyelv, a mindig támadott
kenyérmező folyton termést adott;
ha felgyűjtják, ha beleszántanak,
eloltja égi könny, eső, patak
és testünk tölti mesgyeoldalát...
Ó, iskolám, drága iskolák!

Megtanultunk itt életet, halált,
a hajnal gyertyafénye így talált.
Bod Péterek kísértete lesi,

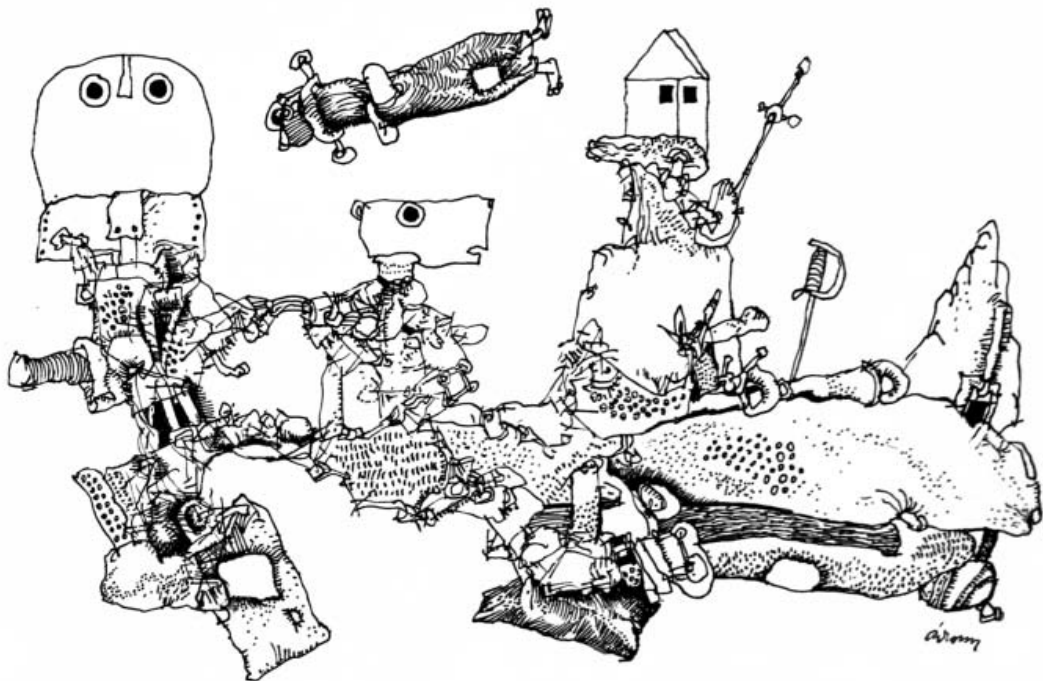
a sok Bolyai, Páriz, Kőrösi
 árnyajakával utánunk kiált:
 Ó, iskoláim, drága iskolák!

A régi erdélyi iskolák felidézése megtartó lelki erőt kínál, ilyen erőforrás az erdélyi történelem is: a megmaradás közösségi erkölcsének története. A kései versekben mind gyakrabban öltenek alakot a történelmi emlékek: a *Divina Transsylvania* című költemény nosztalgikusan idézi fel az erdélyi kultúra és lelkiség emlékeit, a *Tibeti kantáta* című költeményben az erkölcsi mintaként megidézett Kőrösi Csoma Sándor kitartásának morális példájára hivatkozik, az *Antik féltalmok* című vers-csokorban a magyar művelődés régi erdélyi otthonai (Torda, Enyed, Gyergyó, Déva) jelennek meg, és mindig újra az erdélyi történelem közösségi „példaembereinek” erkölcsi tanításai kapnak hangot, így a gályarab-prédikátorok sorsát idéző *Negyven sor a hegyről*, a Rákóczi-emigráció emlékének szentelt *Az ima elment Rodostóba*, a testőr írókra emlékező *Testőrőró*, továbbá a *Vízaknai Petőfi*, a *Wesselényi lovaglása* című versekben. Vagy éppen a kortárs irodalom és művészet mestereire emlékeztető költői vallomásokban, például a Palocsay Zsigmondnak ajánlott *Emelet*, a Majtényi Erik emlékét idéző *„Egy vers egyedül jár az utcán”*, a Szilágyi Domokos képe alá, a *Juhász Ferencnek*, a Székely János emlékének szentelt *Üvegkönyvcseppek balladája* és a Mózes Attilához szóló *Próza* című versben – ezek a költemények igazolták vagy éppen teremtették meg azt az érzelmi környezetet, amelyben a betegségekkel küzdő, halálfélelemmel viaskodó költő otthonosan érezte magát.

Az utolsó verseskötvények világa közösségi tragédiák sötét sejtelmeivel terhes, a *Bársonyok és Borgiák* című kötetben általánosságban is a tragikus élmények uralkodnak, pontosabban a humánium iránt mindig is kifejezett vágyat sötét tapasztalatok ellenpontozzák. Széles Klára monográfiája hívta fel a figyelmet arra, hogy a „bársony”, amely korábban a szerelmi érzés simogató gyengédségére utalt, mintegy megszelídíti a „Borgiák” név mögött húzódó történelmi ármányt és erőszakot: „simogató gyengédséggé lesz a gyilkos irgalmatlanság”. Mindez ellenkező értelemben is igaz lehet: a „Borgiák” név megsemmisíti azt a gyengédséget, azt a humániumot, amelyre a „bársony” szó utal. A verseskönyv ugyanis mindenekelőtt a fenyegetettség szorongató élményeit rögzíti, és ez a történelmi szorongás jelenik meg Lászlóffy Aladár kései költészetének egyik nagyhatású, tragikus, mégis a feloldást kereső költeményében: a *2000 téli fohászb*an, amely a keresztény passiók hagyományára utalva esedezik könyörületért:

Uram, ki hóval pótolod didergő testünk
 Körül a sivatagot, csakhogy lelkünk
 Jelképek díszleteiben ne szenvedjen hiányt,
 Aki jászolnak tartottad meg itt is királyi
 Jászlád, melyben példád követve kicsi
 Attilák, Áronok, Csabák jönnek világra,
 A harmadnapon való feltámadás esélye
 Nélkül, csak az olajfák hegyére hajszolva,
 Kínhalálra, vagy annak is csak a jelképére,
 Kérünk, csillapítsd vadászebed, az időt,
 Mely máris idáig kergette, hajszolta
 Bennünk a csodaszarvast: az egymást bőszen
 Váltó korok olyan idegen és ellenséges
 Hangulatú tájaira, ahol már nem kell
 Se Biblia, se fenyves, csak a számítógépek,
 Foszforló ereiből a pénz jelképe:
 A harminc vagy háromezilliárd ezüst,

Melynél még maga az örök Júdás is
Többet érne. Ezért kérünk, Uram,
Nézz utána, hová húzódtak ezek,
Miután kiűzéd őket a templomból?...

1985

A kései költészet elégikus hangokat hallatott, és ennek során a költő visszatalált a magyar elégia-költészet régi hagyományaihoz – amelyeket Arany János, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső vagy éppen Dsida Jenő verseiből ismerünk, vagyis keserves tapasztalatait és felismeréseit dallamos formában, klasszikus verstani eszközökkel öntötte formába. Lászlóffy Aladár utolsó verseskötönyveiben a kötött strófaszervezet, a dallamos intonáció, a tiszta rím, nem egyszer a költői szójáték vette át az avantgárd kifejezés korábbi szerepét, maga a beszéd mód vált poétikussá – a klasszikusok hagyománya szerint. A formahagyományokhoz történő visszatérés ugyanakkor az asszociációk szabadságára, nem egyszer a szójátékokra orientált metaforikus és lexikai kifejezőmód tette újszerűvé – a két formaképző eljárás: a klasszicista versszerkezet és a modern képalkotás igen hatékonyan egészítette ki egymást. Érdemes felhívni a figyelmet a költő nyelvi játékoságára, ez igen eredeti nyelvteremtő erőre utalt, nem csak a játékos kísérletekben, mint amilyen a *Csasztsuskák* és a *Nemzeti gyermekszoba* című verscsokrok vagy az *Ars poetica* című költemény, hanem a szójátékokra épülő „halandzsa” versben is, a *Szóról szóra* című asszociatív nyelvi játékokra gondolok: „diótörő, jégtörő, mátyás, szajkó, szakajtó, / ajtó, alszeg, felszeg, kőszeg, gernyeszeg, / egerszeg, szegecs, ripacs, forgács, / kalapács, gyár, gyáros, város, kolozsvár, / fellegvár, erős várunk, pajzs, pajzsika, páfrány, / sáfrány, sármány, sárga, sár --- sár -- / sár, sarolt, sarló, sárga, varga, varázsló, / parázsló, darázs, dara, derce, / beszterce, beszéd -----”, Végül is el kell mondanunk, hogy a kolozsvári költő életművében az utóbbi évtizedek erdélyi magyar irodalmának egy igen gazdag, sokértelmű és eredeti korpusza jött létre, ez az életmű kétségtelenül az egyetemes magyar költészet időtálló értékei közé tartozik.

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN

Szent László palástja

avagy: a Tordai Hasadéktól a Budai Hegyekig

Lászlóffy Aladár emlékére...

Lehet hogy ez az utolsó *kiáltás*
 Most zuhanna első sátrunk össze...
 Mit a nagy Poros Út e futó málhás
 Hagyott ránk e történelmi őszre

Lehet hogy épp e hétvégen fosztják ki
 László szentünk meghasadt palástját
 Kópé-nyelvet épp most sorsolják ki
 Zsebünknek mit a huzat átjárt

Tán lehetnének legvégső szemtanúi
A vonaglásnak hogy ki meddig ér el?
 Szó ha szólint mit nem lehet tanulni
 Más anyától más mellett nőtt igével...

Mert az a *más* kit hónaljunkban vélünk
 Mihozzánk nőni s táplálni ön-vérrel
 Míg Európa sírkövére hullunk
 Húsunk kihűlő rostjái sem ér el

De: néma szájjal nem lehetsz csak *vesztes*
 Ki önmagánál eggyel többet veszthet
 S mert földünk inkább *mostoha* mint szülő:
 Behantolja az utolsó keresztet

*

Lehet hogy ez a legvégső *Kiáltás*...
 A ló-legenda régtől belénk ásva...
 S bár imáinkat rázza az a málhás:
 Mi kapaszkodunk *abba* a Palástba !

(Torda–Óbuda, 2004–2016)

*

Amikor ezek a verssorok megszülettek, Lászlóffy Aladár még köztünk élt. Élt. Igaz, hol Kolozsvárt (a Tordai út közeli tuszkulánumában), hol Budapesten (a Baross utcai lakásukban). Igen, élte a maga hol magasztos, hol maga-emésztő pillanatait, napjait. Irodalomban és magánéletben egyaránt. Vitatkozott, érvelt, és önzetlenül védte – olykor mások hangjánál messzibbre hangzóan – az őszirinte értékeket felmutató, de mégis védelemre szorult íróársait. (Lenne dolga bőven ez ügyben manapság is...) És természetesen

tesen Aladárnak ajánlottam ezeket a – Tordai-hasadékkal és Budai-heggyekkel „kiáltó”, netán Őmélységük, illetve Őmagasságuk előtt panaszkodó – sorokat. Pontosabban: versváltozatokat, ugyanis két „változatban” írtam volt meg annak idején, már a magam változó hangulata miatt is... Alinak az volt „a pörgőbb”, miközben megjegyezte: „Ma-napság már a Budai-hegyek ’fürdőkádjaiban’ is Szent László palástjával törülköznek... tehát mindegy, hogy melyik változatot közlöd!” Megértettem a sejtéseit: maradtam annál a versváltozatnál, amely aztán *Az abbamaradt mondat* című verskötetembe (Írott Szó Alapítvány, Magyar Napló Kiadó, 2004) bekerült – Kő Pál csodálatos illusztrációival. A másik változat pedig ez, a mostani, a Parnasszus folyóirat különszámába ajánlott...

Hogy miért és honnan az első sor legvége? *Az utolsó kiáltás?*

1960 őszét írtunk, le s fel futkorásztunk már – másodéves magyar szakosokként – Kolozsvár főterén, az „igazságos Mátyás” szobra környékén; le és vissza a vasútállomás közeli filológia, valamint a Farkas utca végi diákbentlakás és menza között, amikor – a Cartea Rusa (Az Orosz Könyv) néven „futó” könyvesbolt bejárata előtt valaki vállon ragadott. „Csak nem a Tordai-hasadékba igyekszik, uram?!” Lászlóffy Ali volt, kezében az *Utunk* friss számával, és egy kopottas borítójú könyvfeleséggel. Látom, nem kimondottan könyv. Olvasom a borító kézzel írott szövegét: Kós Károlyék 1921-es *Kiáltó Szó* című röpiratáról van szó – 1956-os ajándék Kós Károlytól a Lászlóffyoknak. (És a könyvesbolt ajtajában mintha maga Kós Károly bácsi álldogálna...)

Lúdbőrös lett a hátam.

Egykori tordai iskolaigazgatóm, Szöllősy Ferenc történelem tanárom egyik ’56-os órája idéződött fel bennem: hóna alatt egy néprádióval lépett be az osztálytermünkbe, s hangolta át a Kossuth Rádióra, hadd legyünk mi is részesei (még a recsegő készülék jóvoltából is) a világ megújuló forgásának. „Gyermekeim – mondotta -, ma ez a történelem óra. A hangos!”

„Kiáltó szó” volt... akkor legalábbis az.

Igen, benne éltünk az erdélyi ’56 történelmi utóéletében, nyakig. Persze a magunk módján... Akkor, ott, a Mátyás-szobor mögötti padon, ahol Aladárral „kikötöttünk”, tudtam meg, hogy a bolyais tanárok és a tavaly még „menzás” kollégák közül sokan hiányoznak... Szabédi László és Csendes Zoltán tanár urak önkézzükkel vetettek véget életüknek; Páskándi Gézá, Páll Lajost és társaikat – köztük egy-két tordai tanítványt is – a Dobrudzsába igyekvő vonatok hurcolták el...

De hogyan tovább? – kérdezték 1919 után az erdélyi íróemberek, és kérdezzük ma-napság mi is, kedves Aladár.

Nem szabad megfélemedeznünk az íróember isteni adományáról, kedves Pista – támaszkodott vállamra Ali – , mármint arról, hogy a toll mellett van egy új szerszámunk: a KIÁLTÁS. A némák helyett is kikiáltható szó!

Akkor még nem tudtam, hogy a Bolyai Egyetem fura ura egy évvel ennek előtte pótvizsgára szekundázta a költő Lászlóffy Aladárt... Némaságra intve...

De arra emlékszem, hogy a könyvesbolt irányából érkező Kós Károly bácsi néma csöndben lépkedett el előttünk – integetve. Mintha gyanította volna, hogy az egyetemi irodalmi körnek, a Gaál Gábor Körnek a dirigálását pár hét múlva reám bízzák a már végzős írókollégák – Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Nagy Kálmán és társaik.

Útban a Farkas utca felé hatalmasat kiáltottam (önmagamban) – zengett is bele a sötétség...

(Budapest, 2016 márciusában)

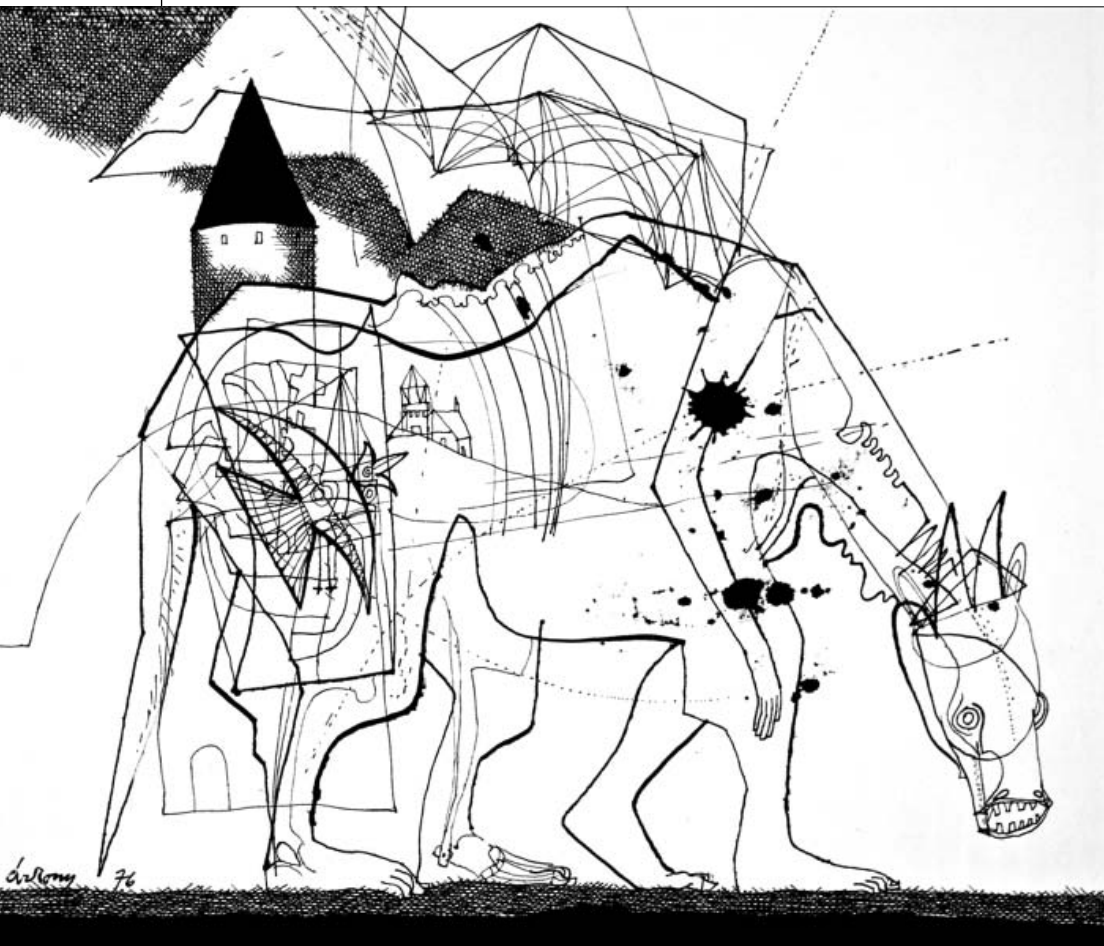
KABDEBÓ LÓRÁNT

Lászlóffy Aladár Szabó Lőrinc–monográfiájáról

Magyarországon szinte észrevétlenül jelent meg 1973-ban Kolozsvárott a Dacia Könyvkiadó Kismonográfiák sorozatában Lászlóffy Aladár *Szabó Lőrinc költői helyzetei. Vázlat egy monográfiához* című könyve. Két évvel Steinert Ágota bölcsészdoktori értekezésének (*Küzdelem a harmóniáért. Szabó Lőrinc költői világa*), három évvel az én *Szabó Lőrinc lázadó értizede* című könyvem, és nem egészen egy évvel Rába Györgynek az Akadémiai Kiadónál (Kortársaink sorozat) megjelent kismonográfiája után. Az én részmonográfiámat már ismerhette (hiszen dedikációjában ezt jelölte is: „Kabdebó Lórántnak baráti hálával azért, amivel ennek a könyvnek a megszületéséhez hozzájárult: kitűnő könyvével! Ali Kolozsvár, 1974. IX. 26.”), a többivel párhuzamosan készülhetett az ő könyve. Mondhatom: egyszerre jelentek meg a különböző műhelyek termékeként a hetvenes évek elején a kötetek, amelyek először emelték be Szabó Lőrinc költészetét a hazai (ma így mondanánk:) kánon élvonalába. A különállás hitelesíti az értékítéletet. Különböző indíttatással, más-más módszerrel, különböző alkatú írók jutottak ugyanarra a méltánylásra: az első – nem hervadó – koszorút fonták a nagy költő életművének elismeréseként.

Ali könyve (ma már ünnepélyesen és mélységes meggyőződéssel deklarálhatom: Lászlóffy Aladár alapvető számvetése) a nagy rálátások egyike az igen gazdag magyar esszéirodalomban. Mert Steinert Ágota is csak részletet adott (1932-vel, az első csúccsal, a *Té meg a világ*-gal zárva), én magam még kisebb korszakot tártam fel, Rába György pedig, bármennyire kitűnő költő is saját életműve másik felében, könyvében tudatosan vállalt irodalomtudósi érveléssel bontja ki a nagy előd pályaképét. Aladár könyve az első teljes rálátás, amely szuggesztív erővel méri fel a Szabó Lőrinc-i életmű kettősségét: a háború vérzivataráig vezető történelmi- és léttények okozta kétségbeesés ok-okozati összefüggésekbe kapaszkodó költői számbavételét és a háború után a még kétségbeesőbb valóságban vergődő költő felszabadult gyönyörködését a kétségbeesés kidalolása okán. Két költőt ír le: akiket csak az életrajzi egybeesés okán hívnak egyként Szabó Lőrincnek. Ez a szembesítés mára kaphat hangsúlyt: most értettem meg igazán könyvének akkori újdonságát. Megelőzött mindnyájunkat.

Fentebb azért hangoztattam, hogy ismerte az én első monográfia-kötetemet, mert (nem mint kedvesen írja, „hozzájárultam” könyve létrejöttéhez, hanem) most érzem, hogy írása végig polemizál az én módszeremmel. Használhatta a feltárt adatokat, de még inkább bosszanthatta az a történelmi és poétikai apparátus, amely egy bizonyos kezdethez kötötte a nagy költőt. Abból a perspektívából mutattam be Szabó Lőrincet, amelyet az 1928-as esztendővel záruló korszaka maga után hagyott volna, ha a költő véletlenül abbahagyja (volt egy év, amely ezzel a veszéllyel fenyegetett!) a versalkotást, vagy – mint Rimbaud – elmegy Afrikába fegyverkereskedőnek. Azt a poétikai helyzetet mértem fel, amely egy tehetséges pályakezdestről tett tanúbizonyosságot, és amely körülbelül a Kurt Pinthus-féle *Menschheitsdämmerung* antológia alkotóinak szintjén volt leírható. Szabó Lőrinc azzal is maradandó nyomot hagyott volna irodalmunk történetében (hiszen már megírta a *Föld, erdő, isten*, a *Kalibán!*, a *Fény; fény; fény* és *A Sátán Műremekei* verseinek első változatát), de még nem vált korszakalkotó klasszikussá.

Aladár éppen fordítva, a pályakép egészéből kiindulva kereste meg a teljes Szabó Lőrinc-i versuniverzum helyét a magyar költészet mezejében (külön figyelemre méltó az a – helyenkénti – finom összevetés, amellyel az egymást kiegészítő két óriást, József Attilát és Szabó Lőrincet elhelyezi mérőrendszerében: a zsenit és a csodát – egyiket sem sértve – hozza össze, építi bele a nagy magyar költői hagyomány folytonosságába; a József Attila-kutatók figyelmébe is ajánlom ezáltal ezt a könyvet!).

Módszere megvilágítására idézem: „Világos, ugyanis voltaképpen átmeneteiben szinte rajtafoghatatlanul megváltozó hangja, stílusa a folyamat két végén alapvetően különbözik. Mint mindig a kibontakozó igazi tehetség, a lángész: úgy változtatott helyzetet, hogy el sem mozdult, hanem az időt és teret rendezte át maga körül a költészetéből szétsugárzott, a befejezett költeményekkel önmagában mozgásba hozott energiákkal. Így lett időjárásaiból klíma, hajlamaiból jellemző gesztus; a közösségtől kapott nyelv egyszer csak az ő nyelve lett.” Mintha csak a költő 1945-ös *Naplóját* olvasnánk, vagy újságírói védőbeszédét, pedig ekkor, a hetvenes évek elején ezeket még egyikünk sem ismerhette. Pedig éppen azt a fordulatot jellemzi Lászlóffy mondata, amely a háború előtti szorongó kétségbeesést átváltja a *Tücsökzenétől* kezdődő gyönyörködő létátélésé.

A „megismételt életmű”-ről írja: talán annak reakciója, „hogy megszokta: nála szinte semmi sem véletlen”. Amikor Lászlóffy ezt a mondatot leírja, a Szabó Lőrinc-i költészetnek a világlírában való elhelyeztettségére érez rá. Ez a csapda az, amelyet ez a költészet feltör, társaival, a kései Rilkével, Yeatsszel, T. S. Eliottal és főként Ezra Pounddal

egyidőben. Az európai kauzális ok-okozati gondolkodás csődhelyzetében keresték azokat a hézagokat, amelyek elvezethettek a szenvedés euforiájához, a „tragic joy”-hoz, amikor a náciizmus és a bolsevizmus embertelen-kegyetlen ölelésében, a tömegpusztítás gépesítetttségében vergődő emberiség számára a költészet gyönyörét lettek képesek felmutatni. Az ellenállás igazi csodáját jelenítve ez által. Hogy erre Aladár ráérezett már akkor, abban a *költői* érzékenysége segíthette.

„A világ, a lét »elintézetlensége« nem igazán probléma a Földön örökké élő, de személyes életét a halandóság ritmusában felfogó, felismerő és tudomásul vevő ember (emberiség) számára. A világ elintézetlensége nem hogy nem zavarja létében, hanem segít neki, hanem tulajdonképpen eredendő oka létrejöttének, egyáltalán az élet létrejöttének. Akkor miért kovácsol oly zengő melankólia-motívumot ebből, az ilyesimből a kezdet kezdete óta, amióta csak *sapiens*, és gondolatai, eszméi nyomon követhetők? Mert ez a szertartás, játék örökös, mindig eljátszható, elővehető, előlről kezdhető bevezetője saját, külön, nagy, az emberin, a társadalmin belüli problémái boncolásának: a lét elintézetlensége a nagy, a legnagyobb rosszpélda, a megszemélyesített kozmikus analógia és magyarázat a társadalmi lét »elintézetlenségére«, amelyhez mintha

Játékos kedve nem is
akarja az alakzatok szüntelen
keverésében megtalálni
a végső kombinációt

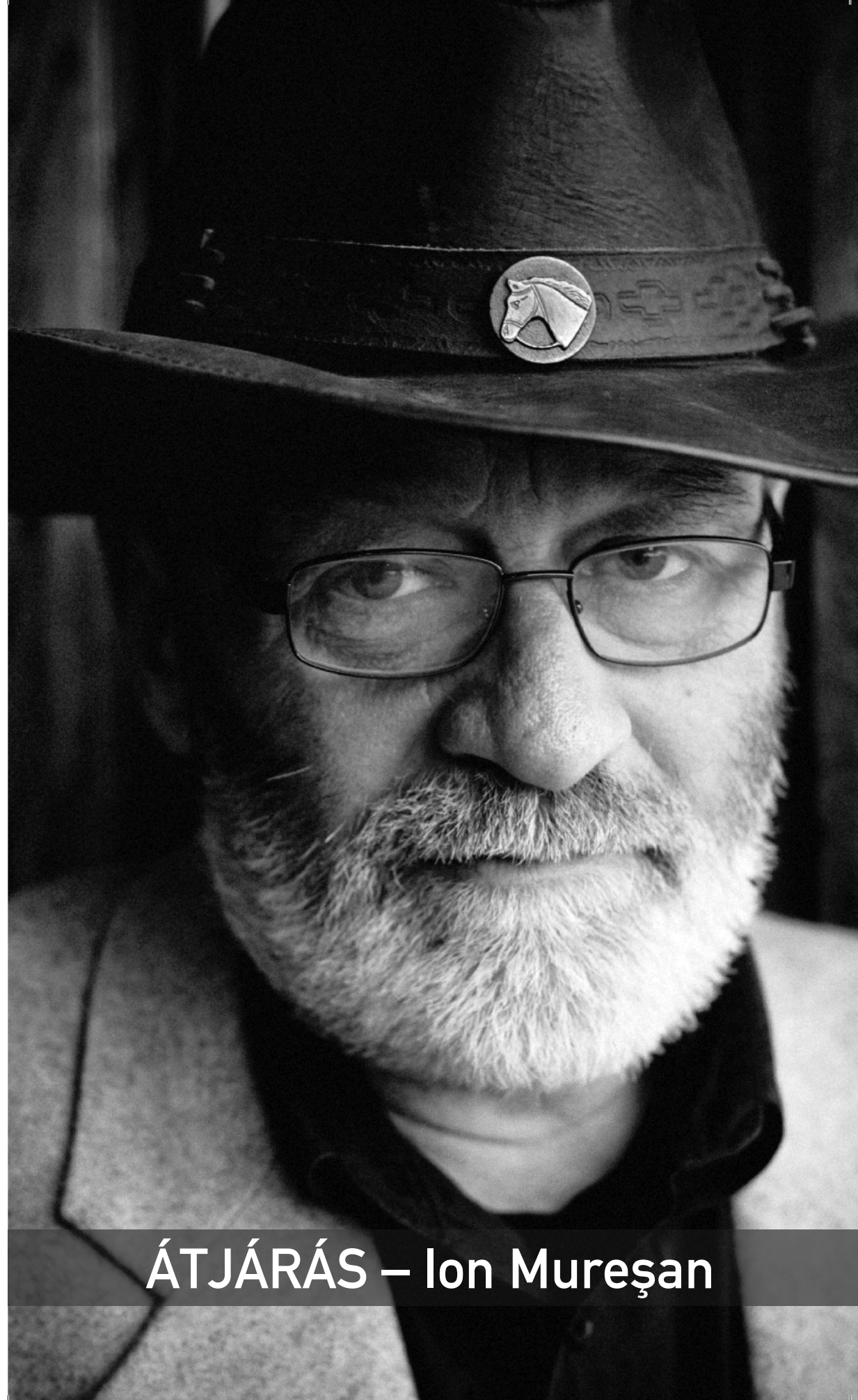
Ez és az ilyen képek, megfogalmazások, Szabó Lőrinc személyes »hozzájárulásai« az »elintézéshez«; a maguk hópehelynyi súlyával szépen szolgálják a potenciálisan lehetséges »elintézés« emberi változatát.”

Ha ezt olvasom, intem a filológust, ne okvetetlenkedjék: a költő felülkerekedett. Lászlóffy Aladár az akkor hozzáférhető *Összegyűjtött versekből* kiolvasta, amit az összes variáns ismeretében csak elismételhetünk, a költő mai értelmezői. Persze ez az olvasás könnyebben volt eredményre vezető a számára, hiszen Szabó Lőrinc *poétikailag* retusálta időnként a korábbi verseket – tematikailag ragaszkodva persze az eredeti megfogalmazásokhoz – így az összefüggések előtte egyértelműbbé válhattak, ez egyben segíthette is a pálya teljességének simább szövésű értelmezését. Közvetlenebbül láthatott rá az egészre, és biztosabb szemmel mérhette fel ennek belső poétikai mechanizmusát. Költő figyelte a költőt: „az életműben, a teljes műben él egy befejezettség eszmény, ama Legjobb Forma, mely az ő határa: végtelenségének határa, s melyet maga az alkotó is csak ritkán képes újra meg újra elérni. Ilyenkor egy pillanatra a költő mintha tudva tudná nemcsak, amit átél s megalkotott, hanem azt is, ami jön, s ezek együttes megméretésének átlényegített eredménye volna a remekmű. Mert tulajdonképpen valóban munkálnak, segítik egymást benn ott, a születés közegében a kész, a készülő s a potenciális művek. Ott legbelül, ahol ennek a belső alkotói »térnek« a neve *időpont*. S ez a válasz egyúttal a versek keletkezési sorrendjének jelentőségét illetően is: az *idő* ebben a szerepében idegtényező, a betápláltság ritkán fellépő legkedvezőbb, legteljesebb állapot, ingere. Szándékosan egyelőre épp annyira előidézhetetlen, mint például valamely makrokozmosz jelenség, ám bekövetkezése ritmusának pontos ismerete számos fontos adatot szolgáltat egy alkotó mikrokozmoszának felméréséhez. S annak, hogy »itt járt«, kiáltó bizonyítéka egy-egy újabb remekmű.” Ezáltal képződhetett meg ebben a könyvben az Egészre vágyódás látomása. Még hozzá a befutás, a zárás oldaláról figyelve vizsgálódásai során. Azt hangsúlyozza, amit Szabó Lőrinc is kifejtett *Összes versei* összeállítás után, 1943-ban. Aladár a korai versekben ekként megtalálhatta a kései versekkel összekötő tendenciákat.

Utunk-est az 1980-as években. Balról a harmadik Lászlóffy Aladár

Hangsúlyozva persze az alapvető *tematikai kettősségét* is az életműnek: a véletlent kizáró ok-okozati összefüggéseket utóbb opponáló gyönyörrelví csodateremtést. Nem ismerhette Szabó Lőrinc legtöbb kortársának, Baránszky-Jób Lászlónak írásait, nem is utal rájuk a felhasznált irodalom jegyzékében. De eljuthattak hozzá baráti szalon mondanójának lényeges elemei. Éppen a *Tücsökzene* keletkezése idején voltak mindennapos baráti közelben Szabó Lőrinc és az esztéta barát. Ha valaki leglényegét el tudta mondani a kései Szabó Lőrincből kisugárzó „tragic joy” poétikának, az Baránszky-Jób lehetett. Ha eljutottak ezek a gondolattörédek Aladárhoz, akkor azok törnek fel búvópatakszerűen esszéjében. Ha nem jutottak el, akkor – és ez a valószínűbb – csak az utókor ítéletében kapcsolódnak egymáshoz: Szabó Lőrinc poétikai üzenete és tematikai feloldáskeresése ebben a könyvben talál megértésre a költő-utód beleérző olvasási készségében.

ÁTJÁRÁS – Ion Mureșan

FARKAS JENŐ

ION MUREȘAN LÁTOMÁSAI

Néhány éve a kolozsvári egyetemen tartott író-olvasó találkozón, amikor a nálunk is ismert költőt és regényíró, Mircea Cărtărescut a közönség megtapsolta, annyit mondott: „Köszönöm, de itt van közöttünk Ion Mureșan, a legnagyobb kortárs román költő, szerintem őt illeti meg a taps.” „Muri”, ahogy barátai becézik, az elmúlt harmincöt esztendő alatt mindössze három vékony verseskötetet publikált: *Téli verseskönyv/ Cartea de iarnă*, 1981, 2013; *Az érthetetlen vers /Poemul care nu poate fi înțeles*, 1993; *Alkohol-könyv/ cartea Alcool*, 2010. Ennek ellenére a kortárs román líra egyik legeredetibb alkotójának tekintik. Életművét egy-egy angolra, franciára és németre fordított verseskötet, esszékötet (*Az elveszett könyv. A nyom poétikája/ Cartea pierdută. O poetică a urmei*, 1998), több interjú, számos cikk és a róla szóló gazdag legendárium egészíti ki. Beszélgetéseiben többször elmondta: ő nem versesköteteket ír; hanem verseket. *A tékozló fiú visszatérése* című közel négyszáz soros versciklusát, például, hat évig csiszolgatta. A Kolozs megyei Borsaujfalun született 1955-ben és a Babeș–Bolyai Egyetem történelem–filozófia szakán szerzett diplomát. Sokáig egy falusi általános iskolában tanított. 1981-ben a kolozsvári *Echinox* című, háromnyelvű (román, magyar és német) lap köré csoportosult írókkal indult. A bukaresti és jászvásári *nyolcvanas nemzedékkel* (mindannyian a nyolcvanas évek elején léptek be az irodalomba) ők képviselik a román posztmodern irányzatot. Közülük említjük Mircea Cărtărescut, Mircea Nedelciu, Traian T. Coșovei, Florin Iarut, Alexandru Mușină, Marta Petreut, Ion Bogdan Leftert, Mariana Marint, Matei Vișniec-eket és Ioan Es. Popot. A másfélszáz éves román irodalmi hagyománytól eltérően, a *nyolcvanas generáció* radikális fordulattal a francia és a német modell helyett az angolszász irodalom felé fordult. Az új irodalmi kánon középpontjába a *Beat Generation* került, Allen Ginsberg, Lawrence Ferlinghetti, William S. Burroughs és még sok más író. Ezt követően Romániában az angol nyelv néhány év alatt felváltotta a franciát, olyannyira, hogy Cannes-ban, amikor a francia televízió élőben riportot készített az Aranypálma-díjas román filmrendezővel, meg kellett várni a francia–angol tolmácsot. . . . ami két évtizeddel azelőtt szinte elképzelhetetlennek tűnt.

A *nyolcvanasok* számára a *posztmodern* a modernségtől való elhatárolódásban nyilvánul meg, a hagyományt ironikusan kezelik, műveikben eltűnnek a műfaji határok, és létrejön „vendégszövegek” és a saját szövegek közötti párbeszéd. A textualitás új esztétikai funkciót hoz létre, műveikben a szép és rút már nem ellentétes fogalmak, hanem kiegészítik egymást. Umberto Eco szerint „a szép-fogalom csupán bizonyos keretek között értelmezhető, viszont a rútság végtelen, s ezzel bonyolultabb, változatosabb és szórakoztatóbb...” (interjú, 2007). Maga Eco is jobban vonzódott a szörnyekhez, Boticelli egyik legmaradandóbb alkotása is a *Pokol térképe* címet kapta. Ion Mureșan ez utóbbiakhoz vonzódik, mert költői énje a „félelem fészke”, melyből lidércnyomásos lírai univerzum kel életre. Elmosódik a határ valós és valótlan között, ami a korai avantgárdra emlékeztet. Első kötetében a *Vers a költéményről* drámáin megszenvedett lírai dokumentum az életmű („*madárjésztő*”) megszületéséről. A szerző a költő-szerep megfogalmazására tesz kísérletet („ágy alá bújva puceváltam”) hangsúlyozottan negatív eszközökkel („*rongyok*”, „*használtcipő kupac*”), és ez a mureșani mítoszteremtés expresszionista alapmotívuma. A létrehozott szöveg láttán („*csupán képzelgek*”) a szerzőt megmagyarázhatatlan „*rémület*”

keríti hatalmába („s üvölni kezdek a félelmemtől”), melyet a „létezés érzékelésének” és a „tudat kitágulásának” foghatunk föl. Ez a korai vers már előrevetíti az életmű rétegeit: küzdelem/meghasonlás; alkotás/rettegés; felemelkedés/bukás; remény/vigasztalanság, és az ellentétpárok közötti roppant feszültséget.

Mureşan költészetét (*Az alkoholisták dala; A tékozló fiú visszatérése; Rotterdam*) hömpölygő, bizarr hangzású és látomásos képességű verssorok jellemzik. Az életműnek sajátos topográfiai középpontja a *kocsmá*. Mureşan térben és időben kitágítja a kocsmái létezést. „A kocsmá menedékhely, pogány oltár, ahol az őszinte vallomás teremti meg a bensőségességet” – vallja a költő. A kocsmában mindenki megszabadul a gátlásaitól, meggyónja bűneit és arról beszél, amiről otthon vagy máshol nem lehet. *Az Alkoholisták dala* mára már folklorizálódott, kocsmákban szavalják, a szájhagyomány része lett: „Jaj, ti szegény, jaj, ti szegény szesztestvérek, / miért nincs senkinek egy jó szava hozzátok! / De leginkább, leginkább inkább reggel kéne, / amikor dőlingélve caplattok a fal mellett...” A kocsmá hiánya szenvedést okoz a másnapos szesztestvéreknek: „kocsmá / ugrik elétek, akár egy tréfás kisnyúl, s csak áll, / csak áll ott, csak áll. / Ekkor szemetekben kigyullad a szűzies fény, / és a nagy boldogságtól kiver benneteket a veríték”. *A tékozló fiú visszatérése*ben a mennyei kocsmában, mely hasonlít a földihez, a kiválasztottak, a világirodalom jeles piásai (köztük Petri és Ady) isznak és csevegnek, szorosan együttműködve a földi kocsmázókkal.

A versek zenei szerkezetét furcsa lüktető és repetitív, monoton hangsornak tűnő ritmus alkotja, amely minden pillanatban robbanásra kész, akárcsak Ravel *Boleró*-jában: „Délég bevérzik a bíbortól a város. / Délég háromszor jön el az ősz, és háromszor lesz tavasz, / s a vándormadarak háromszor / kelnek útra melegebb vidékre, és onnan háromszor térnek vissza”. (*Az alkoholisták dala*). Gyakori a botladozó varáció („De leginkább, leginkább inkább”), az ismétlés: („Jaj, ti... jaj ti?”; „És akkor... És akkor”; „Bezzeg... Bezzeg”; „A képzelet tornácán”; „iszik... iszik. iszik...”; „piál... piál... piál...”), valamint a zenei motívumként ismétlődő verssor: „Ha verset írok” (*Költemény*); „Minden olyan szép, mintha már rég meghaltam volna”. (*Minden olyan szép*); „És a kalauz vállon veregetett, / beszéljen már halkabban, mondta”. (*Költemény*) vagy „S most elmondom a szántisza igazat” (*Rotterdam*). A *Bolerón* kívül lehet asszociálni a svéd-angol Gustav Holst *A bolygók* című nagyzenekari szvitjére, ha meg kissé rekedtes hangon morzsolgatjuk a verssorokat, Tom Waits *Bad Liver and a Broken Heart*-ja jut eszünkbe („... itt vagyok roskatagon, öszszegörnyedtem és a székenre rogytam, / Majd ez a bolond vesz néhány felest és fröccsöt a röstikben, / Az összes kalauz és hordár meg én kijövünk egy negyeddollárosból...”)

Mureşan költői univerzumának másik pillére a képesség: hol expresszionista, hol szürreális hangulatban. A falusi gyermekkor emlékei közül felsejlik egy szilvákert, a domb, a dombon egy vörös dívány, ami elindít egy-egy Magritte-ra vagy Delvaux-ra (mindenképpen németalföldire) jellemző szürrealista képsort: „A vörös dívány körül száz meg száz sárga zászló lengedez. / Fölöttük sok-sok nagy madár sötét árnya kering némán. / Minden olyan szép, mintha már rég meghaltam volna.” (*Minden olyan szép*).

A vizionárius képalkotás remekének tekinthetjük *Rotterdam* című versét, melynek címe is egy másik németalföldi festőt, Hieronymus Bosch-t idézi meg. Mindketten válságos korról, roppant változásokról szólnak, képeik, verseik a látszatreménység apokaliptikus víziója – és egyben kritikája. Ilyen *A Szent Antal megkísértése; Szénásszekér-triptichon; A gyönyörök kertje* vagy *A tékozló fiú visszatérése* vagy a *Rotterdam*. Ha valaki nem hinne e képhalmaz valóságában, a költő tanúként kiáltja világgá: „S most elmondom a szántisza igazat”; vagy „Most figyelmeztetni jöttem önöket”. Vészjós vallomás, de végülis az utasok azért „ereszkednek le az utcára ezernyi kötélén, hogy megalapítsák / a bennünk megszülető várost.”

Köszönet a költőnek a versek válogatásában nyújtott segítségéért.

Vers a költeményről

Életemben csakis rongyokat gyűjtöttem hogy madárijesztőt csináljak
 belőlük magamnak emlékszem a napokra amikor ágy alá bújva
 puceváltam
 nagy művem a használtcipő kupacot melyre vánkoscént hajtottam
 le fejem mikor bealudtam
 s most hogy készen vagyok végre mindennel éjjelente lekapcsolom
 a villanyt és csupán képzelgek

s üvöltöni kezdek a félelmetől.

Költemény

(Nichita Stănescu-nak)

Nap mint nap bővül a címlistám, kiket kell elfelejtenem.
 Nap mint nap fogyatkozik a lakások száma,
 ahol tisztességes emberként látnak vendégül.
 Bezzeg, ha mérnök lennék,
 bezzeg, ha orvos lennék,
 bezzeg, ha könyvelő lennék...!
 Meginnék legalább még egy fél vodkát.

Az alkoholisták dala

Jaj, ti szegény, jaj, ti szegény szesztestvérek,
miért nincs senkinek egy jó szava hozzátok!
De leginkább, leginkább inkább reggel kéne,
amikor dőlingélve caplattok a fal mellett,
s néha térdre rogytok, mint ügyetlen
kisiskolás betűi buknak fel az irkában.

A Maga végtelen jóságában csak Isten
tolja a kocsmát közelebb hozzátok,
mert Ő könnyen megteheti, akár a gyerek,
ki a gyufásdobozt ujjával mozdítja el.
És az utca végére érve, a sarok mögül,
hol azelőtt semmi nem volt, zsupsz! a kocsmá
ugrik elétek, akár egy tréfás kisnyúl, s csak áll,
csak áll ott, csak áll.
Ekkor szemetekben kigyullad a szűzies fény,
és a nagy boldogságtól kiver benneteket a veríték.

Délig bevérzik a bíbortól a város.
Délig háromszor jön el az ősz, és
háromszor lesz tavasz,
s a vándormadarak háromszor
kelnek útra melegebb vidékre,
és onnan háromszor térnek vissza.
Ti közben a kocsmában fecsegtok,
vég nélkül fecsegtok az életről. Az életről,
csak úgy, és még az ifjú alkoholisták is
beleszólnak mély felelősségtudattal a beszélgetésbe,
és ha megakadnak vagy dadognak
az nem azért van, mert hallatlan eszméket
akarnak közölni, hanem
mert már ilyen fiatalon fölöttébb
szívhez szóló tennivalókról nyilatkoznak.

De Isten ennél is tovább megy
a Maga végtelen jóságában.
Hirtelen lyukat üt ujjával a Mennyország
falába.
És odahívja az alkoholistákat,
kukucsáljanak csak át azon.
(Ó, ki hallott még ehhez fogható boldogságról az életében!)
S ha a remegésük miatt csupán apró
füves rétet képesek látni,
még ez is fölülmúl minden képzeletet.

Aztán egyikük feláll és
 tétován belerondít a hangulatba:
 „Oly hamar, oly hamar száll le az este,
 mikor közülünk mindenki megpihen és megbékél
 majd mindörökre!”
 Akkor egyenként felállnak az asztaltól,
 zsebkendőjükkel megtörlik nedves szájukat,
 és szégyellik magukat nagyon, nagyon.

Hideg

A képzelet tornácán olyan hideg van,
 hogy ha meglőnének egy hattyút
 egy vénember is sokáig ellakna a sebben.
 A képzelet tornácán olyan hideg van,
 hogy csak a szomszédok állnak derékig
 fűrészpörben és dalolnak,
 hogy csak a szomszédok – a zöldellő lángnyelvek.

Költemény

Nézd, ha verset írok,
 nem vagyok hasztalan, mellőzhető ember.
 Ha verset írok, nem vagyok gyámoltalan.
 Érzem, hogy alám kúszik egy kerekes-szék,
 s egyszerre enyém lesz a nikkelfehér
 négykerekű
 fogyatékoskocsi.

Tiszta ünneplőben üldögélek ilyenkor,
 ölemben a nagy csokor virág,
 meg egy vidám képű moncsiesi,
 s roppant büszkén elindulok a sarki templom
 bejárata felé.
 Az úton sokan jönnek szembe velem.
 Üdvözlétükbe szájalom vegyül.
 – Van az életnek napos oldala is – vetem oda.
 Imádkozzatok!

Költemény

Másnapos voltam és roppant szomorú.
Ilyenkor üvegbaba-törékeny az ember,
átlátszó, akár az akvárium,
melyben lelke nyomorult aranyhalként úszkál.
Kővé dermedt a levegő,
s ha ilyenkor indulsz be, a hirtelenségtől
kezed is eltörhet,
lábad is eltörhet,
s koponyád ezer szilánkra hullhat szét.
Cefetül szomorú voltam, hogy
senki sem akarta megmondani, hová megyek,
mit keresek a vonaton, így éjfél tájt.
A kalauz rámförmedt,
ha van jegyem, miért kell piszkálnom őt,
hagyjam békén, a francba már velem,
s ne nyaggassam ostoba kérdésekkel.
Földereng bennem anyám mondása:
„Fiam, mikor nem tudod, hogyan viselkedj,
sandíts másokra, és kövesd őket!”
Később kabátujjammal letöröltem az ablakot,
s bámultam kifelé a semmibe.
Az égbolt fényes volt és könnyörtelen.
A vonat vakító fehér
tündöklő rét mellett haladt,
messze mindenféle emberlakta helytől.
A rét közepén egy asszony bandukolt
a távoli domb felé.
Kietlen domb felé ballagott, meg-megállt,
s újra botladozni kezdett a hóban,
lépdelt ide-oda kanyarogva.
Fáj, hogy nem értem, mit keres
a tündöklő hófehér réten,
a hóban kanyarogva bandukolva
a távoli kietlen domb felé,
messze mindenféle emberlakta helytől!
A kalauz vállon veregetett,
beszéljen már halkabban, mondta.
Akkor mindegyre keresgéltem a fejemben
egy gondolatot, mely ki tudná tölteni
az asszony koponyáját,
hogy közös legyen az agyunk,
mint két panellakás, közös konyhával.
Akár a messzi, kietlen domb,
túl a tündöklő réten, agyam is kietlen volt,

hol egyetlen magasztos vagy hasznos
gondolatom sem születhetett.
Ekkor az asszony megállt,
a vonatot nézte, némán felém intett,
tekintetében óvatos és fásult együttérzéssel:
mit is keresnék én azon a vonaton, mely
elakadt és valahogy kanyarogva halad
a hófehér tündöklő rét mellett,
messze mindenféle emberlakta helytől?
És a kalauz vállon veregetett,
beszéljen már halkabban, mondta.

Teremtéstörténet

És akkor lőn az este.
És akkor lőn a reggel is.
De mindez régen történt.
És csak egyetlen egyszer.

A tékozló fiú visszatérése (részlet)

VII
(Látomás)

Itt lent a földi kocsmák csupán halvány árnyképei az örök égi kocsmának, melynek támfala a Mennysországi falát támasztja. A kocsmában sárga falak, keskeny füstös ablakok és felfénylő párkányok világitanak, a tetőzet részben beszakadt, a fölmeredő gerendákon kerek és aranyló darázs-fészek, kint az ablak alatt színes gazban üres üvegekkel teli ládák. A mennyezet közepéről lelóg egy sárga villanykörte, mely legyek árnyékával szórja be az asztalt, a virágmintás és csikkek-lyuggatta viaszos vászont és a csorba poharakat. A sarokban piciny kályha áll, s csupán a hideget sugarazza. Ami itt hatalmas, ott fent parányi, s akik ott isznak, mintha régi piciny ikonra festve innának. Út sincs a kocsmá előtt, csupán a mélység kútja, tele sok-sok acélgolyóval. Néha, akár csak karácsonykor, csengettyűszó hallatszik, és lovas szekér baktat el

az ablak előtt. A szekéren óriáskeblű orosz asszonyok, kezükben kulacs, s éneklük, hogy „ablak alatt hajlik az orgona.” Mögöttük ökrösszekér, nagy halom almával s dióval, előtte két gyerek mint szőnyeget gurítja az utat, majd földobja a szekérrre, s így lassan távolodnak.

Ott az ember együtt piál azzal, akit elképzelt magának. Ott együtt piálnak az elképzelt személyek azokkal, akik őket maguknak elképzelték. Ott, aki éjjel álmodik, reggel együtt iszogat azokkal, akiket álmában látott.

Együtt piál ott Baudelaire és Virgil Mazilescu, ott piál Petri György is Edgar Allan Poe-val, piál Firmin, a brit konzul és Malcolm Lowry, piál William Faulkner és Szergej Jeszenyin piál Marguerite Duras és Ady Endre piál Paul Verlaine és Hemingway piál Trauman Capote is Nichita Stănescuval piál Graham Green és Wiskey Priest, piál Scott Fitzgerald és Dick Diver, piál Tennessee Williams és Raymond Chandler, piál Dylan Thomas is Mariana Marinnal, és piál Bacovia is James Joyce-szal, piál Raszkolnyikov, Mikolka és Marmeladov s még sokan mások a kiválasztottak közül, akik agyon itták magukat a koponyánkban. S hogy az Idők Végezetéig piálhassanak, csupán nekik maradt épségben a szájuk és a tarkójuk, és a tarkóhoz tartozó két kezük. Ami testükből megmaradt aranyporrá szublimált, ami ha mozogni kezd olyan, mint alkonyatkor úszók fel-felbukkanó feje a porban. Ha felülről nézed őket, az asztalnál ülnek, s ha megpróbálsz lerajzolni a látványt, ezernyi ferde kusza vonalkát látsz, akárcsak az elsős gyerekek füzetében, ezernyi száraz gallyat magas, kiszáradt fatörzsön. De ők, ott fenn, arról fecsegnek-e, amiről itt a kocsmában mi is beszélünk, vagy talán mi vagyunk, akik ismétljük azt, amiről ők odafent beszélnek? Szerintem, mi mindannyian egyszerre s ugyanarról fecsegünk. Szerintem minket csupán egy üvegfal választ el egymástól, vastagsága mint a söröskorsó talpa. Amint beleütözköznek az üvegfalba, szavainkról leválik a hang és a jelentés. Mint az atléta, aki belép az öltözőbe, levetkőzik, és pucéron átlép a túlsó oldalra. Miután a szavak visszajönnek, polgári ruhát öltenek, belépnek a kocsmába és a koponyánkba, és vasárnapi hangulatban újra megtelik velük a szánk. Így az élők és holtak között végtelenül ismétlődnek ugyanazok az igék. Ki ne látott volna apró buborékokat a vodkás üvegek falán? Kik ők? Két világ közé szorult buborék-szavak.

Na, és mi van a boldogsággal? Az akkor következik el, amikor mind az ablakhoz lépnek, és a poharat szemük elé tartva a Földön hazáig látnak, és látják Istent is, amint elhalad méltósággal a magasban fölöttük, s mint hosszú lábú fehér golya lépked egyik kocsmá tetejéről a másikéra, egyik kocsmá kéményéről a másikéra. S lábain úgy fut fel a füst, mint a repkény a tájleírásokban.

Minden olyan szép

Fönn, ott a dombon, vörös dívány.
A vörös dívány körül száz meg száz sárga zászló lengedez.
Fölöttük sok-sok nagy madár sötét árnya kering némán.
Minden olyan szép, mintha már rég meghaltam volna.

A vörös dívány mellett kis deszkaasztal,
rajta fehér papírlap és egy kancsó kék virágokkal.
Egy nő hosszú zöld ruhában.
Ébenfa széken ül a deszkaasztal mellett.
Keze fehér és jéghideg.
Fehér és jéghideg kezével ír,
egy Mihai Eminescu-verset másol magának
nyomtatott betűkkel.
Minden olyan szép, mintha már rég meghaltam volna.

A túlsó dombon alszom a fűben, a szilvásban.
Fehér kispárnán pihen álomban elnyugodott fejem.
Késem és fejszém a párna alatt, s álomban
azt gyanítom magamról, talán megbolondultam.
Álmom szűrös drótból kerítést fon körém úgy,
hogy egyetlen állat vagy ember sem törhet rajta át.
Nincs helye se embernek, se állatnak
a másik ember vagy állat álmában,
ki a fűben, a szilvásban alszik.
Minden olyan szép, mintha már rég meghaltam volna.

Mindenben olyan szép minden.
A völgyben, a faluban a tárgyak
dőltingélnek és ringatóznak, akárha
valaki előtt tisztelegve.
Az út két szélén ezernyi apró madár
kusza és felhevült dalt csivitel.
Esteledik. Vörösen izzik a nap.
Valaki árnyéka csipketerítőként simul arcomra.
Minden olyan szép, mintha már rég meghaltam volna.

Rotterdam

„Jön a Zeppelin! Jön a hatalmas léghajó!” –
rikkancsok hada kiabálta az utcán.

„Jön a hatalmas léghajó! Jön a Zeppelin!” –
gyerek és bérkocsis kiabálta az utcán.

És mindannyian felöltöttük ünneplónket
és a tengerpartra rohantunk léghajót várni
tavaszi szívvel.

S már otthonról virágba borult lélekkel
indultunk el.

Már otthonról úgy indultunk, csodát fogunk látni.

De a Zeppelin éjszaka érkezett, vaksötétben,
s a hajnalban úgy horgonyzott fent a ritka levegőben,
mint hullámok fölé dermedt viharfelhő, melyből egy hang,
törékeny és idegen női hang ereszkedett alá
s a szürke homokdűnéből is a törékeny és idegen női hang.

Díszőrségünk tisztelgett és katonazenekarunk
eljátszotta az indulót.

De a Zeppelinből senki sem
mutakozott üdvözölni minket,
átvenni a virágjainkat, vagy legalább
felénk lobogtatni a zsebkendőjét.

S most elmondom a színtiszta igazat:
a Zeppelin gyomrából ezernyi kötél lógott
a tengerbe, ezernyi vastag hajókötél.
És napkeltekor dobpergés hallatszott,
a női hang is elhalt,
majd a Zeppelin lassan emelkedni kezdett.

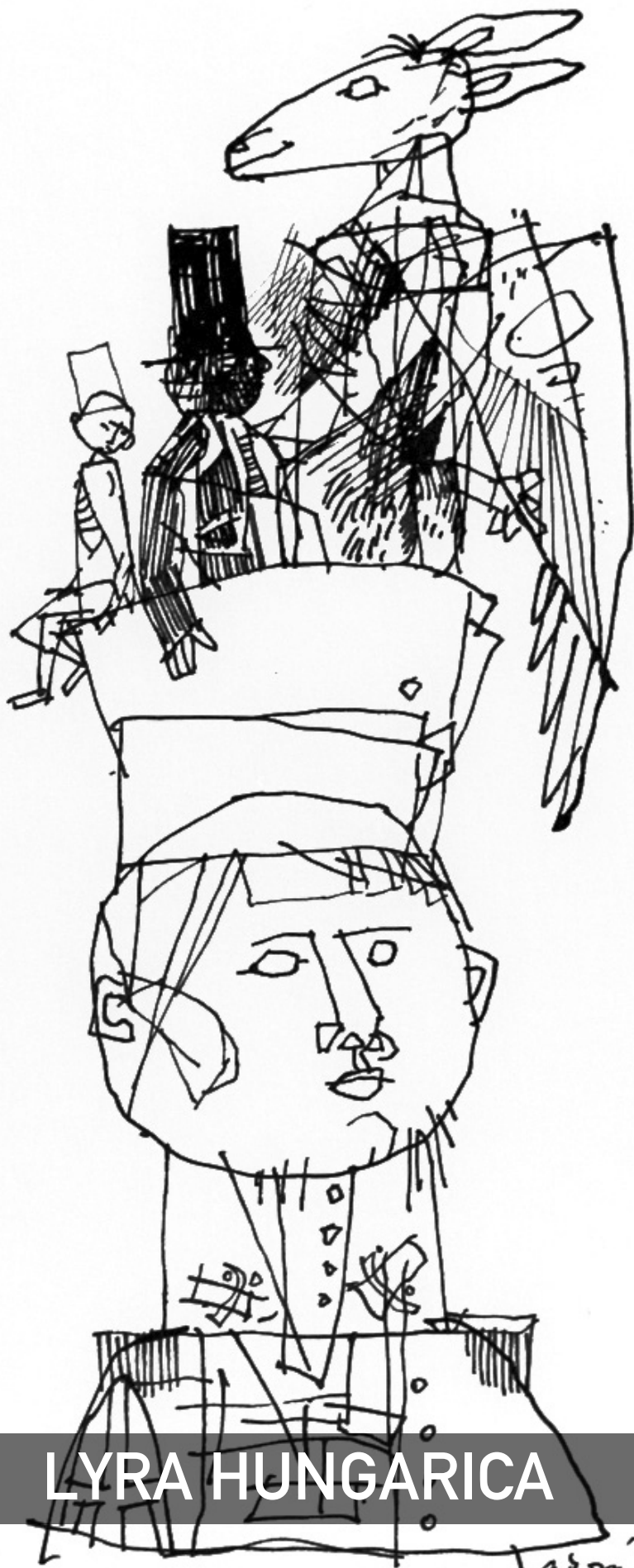
S most elmondom a színtiszta igazat:
a kötelek végén egy tengeri teknős csüngött,
a teknős fölött a kötél áthatolt egy hal testén,
a hal fölött a kötél áthatolt egy vitorláshajón,
a vitorláshajó fölött a kötél áthatolt egy teherszállító hajón,
a teherszállító hajó fölé folszögeztek egy villamost,
e fölé egy hintót,
majd a kötél áthatolt egy lovon,
a ló fölött egy kicsiny szatócsbolt állt,
benne szürke kis kereskedők
olcsó áruikkal kereskedtek,
a szatócsbolt fölött egy rendőrőrs állt,

s minden rendőr fölött egy kerékpár lebegett,
nyergében egy-egy hosszú ruhás hölgy,
fejük fölött egy-egy vörös esernyő,
s az esernyőre rátűzve egy-egy úriember,
egy-egy tiszteletreméltó polgár, és
a Zeppelin gyomra alatt a kötél áthatolt egy
szürke kalapon.

S mindez ezerrel megszorozva,
akár ezernyiszemes színes gyöngyfűzér.
Esküszöm, hogy a saját szememmel láttam!

Most figyelmeztetni jöttem önöket:
kihasználva az alkalmat, hogy bárki beléphet
egy-egy régi fényképbe,
s hogy bárki bármikor kiléphet
egy-egy régi fényképből,
és kihasználva az alkalmat, hogy itt vagyunk
és a versről beszélgetünk
és nem nézünk ki az ablakon,
hogy mind, akik a Zeppelin gyomrának foglyai voltak
épp most ereszkednek le az utcára ezernyi kötélén,
hogy megalapítsák
a bennünk megszülető várost.

Zalán Tibor és Farkas Jenő fordításai

LYRA HUNGARICA

János Csáky 1983

KISS ANNA

HOLDAK, HAVAK, MAPPÁK

(A Dativus ciklusból.)

Költözöm,

falaim konganak
a szélben,
csöndek elevenülnek,
függönyök,
könyvhalom fölött
lepkék tapsolnak a
falon,

ilyen a lepkék

első éjjele,

sinekre, kavargó
tamariszkuszokra
virrad, lengő
ajtókkal, ablakokkal.
Távolodtok kies
albérletek, szőlő édes
fürjei a tálon,
dübörögnek őszi
vagonok fejünknel,
milyen béke van
itt!, mondd, az Öv
utcán levél söpör át,
kóbor macskák várnak
csodára, nálam
felejtett kulcsaid –

télen útnak ered
muszka vonatom
Pétervárra, hónapokra,
és ittmaradsz, és
befűlsz árva
szívedbe, eltérül
holdjával a hajnali
ég, hiányodtól
fogyatkozik,

visz a lábam,

tart a kezem, villamos
 sikoltoz, halna
 utánad mindenem,
 zsadányi árkok
 füve süvöltöz,
 vágom a nyári zöldet,
 húzkodom felemás
 kiskorom lomjait,
 falnak fordult fiókok,
 nem kerül helyére
 semmi!, kútjába
 bámulok, „benne látom
 testvérkémet
 bíborba, bársonyba” –

éhségem,
 szonjúságom a
 holdban, szótáratat
 ütök fel, hogy
 velük szólj hozzám,
 mintha élnél, a kutyák is
 szűkölnék tőlem.

Nyárból,

őszből már télbe,

új hó a kavargó
 tamariszkuszokra,
 a veszteglő
 vagonok jelre várnak,
 de csak a szeles
 sarló fenn,
 nyitva az ablak, hó
 gyűlik a padlón,

hagyom, már
 hozzám tartozik,

verslapjaim,

téli feltámadásom.

Világos almák
 fagynak így vízbe,
 ahogy a test
 virul, róka-sapkám
 végei fehérén
 hátamat verik,
 mappát cipelő alakok

erednek utánam,
hát jól van!, ilyen a
rókák élete, kik
hóban hemperegnek,

hát jól van!,

lesznek évek!,

róka-fehér
villámlás a havon!,

mint fagyott
almák a vízből,

világolok.

LEPKÉK, ÁRNYAK, UTAK

(A *Dativus* ciklusból.)

Vén iskolák, a

vásott nyúgeikkel,

hol a vers rózsá- és
szőlőlugas,
bújkálnak benne,
árny-alakkal („kedv,
remények, Lillák”),
lapoznak, meghatódnak,
érzékeny felnőtt-félék,
nehéz megválni
tőlük – e pályát
mívelni, elhagyni is
meghatottság nélkül...!,

de belezúg a szél,

de visz az élet,
váltott lovaival, lepkés
falai közé, kelek, mikor
kelek, virrasztok versen,
félbehagyott levélen,
(még nem zárják az
ajtókat, nincs ki elől),
akik padlómra ülnek,
nyomatokkal,
árnyaikkal vesződnek. Az
vetül égre, falakra,
merített papírra, de
szökik nyomtatóik
hengerei közül, az
árnyak ravaszabbak,

nehéz szeretni
valakit, aki árnyakkal
vesződik, mind, mint
valami ritka svájci óra,
mibe alkotója
valamit még bezárt –
s tudja a bánat,
hogy kerülnek mindig a
közelembel, tudja a
bánat!, az élet váltott

lovai sötétek,

utakra visznek,

ki szabad, mint a
lepkék, otthon lesz a
világban is,
felbök a hülyék
orra előtt, szóljanak
bármilyen nyelven!,
mert visznek vizeken,
kihalt pusztákon át
vadidegenekkel

kik nem árulnak el,

oly régiek

nyomában járok,

hogyan felragad, suhog a
nagy madár, holdak
napokkal keverednek,
újra kelek, mikor kelek,
mint a meggytolvaj
csóka, ki rájár a tálra,
ablakomnál.

Virrasztok varráson,
versen, az ég lassan
fordul felettem, ó,
szabad évek!, lehullnak a
papírlapkék
álcázott lehallgatók
a többivel – ugyan! –
a lélegzetem túl
mi hallható még?,

csak szél,

átváltozások.

Valamit
tudnak a lepkék
gubóikon belül, mit a
papírlapke nem – s a
lepkeitatók árnyai is
másféle árnyak, mind

hozzád közeliek.

GYŐRI LÁSZLÓ
A MOLNÁR ÖSSZESÖPRI
A LISZTET

Árok

Ősi munka:
párt csalogat,
szól az unka.

Gerle

Fahangú gerle szól
az erdészeti hivatal
tetején.

Tavaszi

Féreg a füge gyökerében.

Híresség

Papírsárkány
a hír szárnyán.

Szorongás

Munkára? Írni? Maholnap
urnába, földbe pakolnak.

Altató

Alszik a csont, a csigolya,
alszik a rakpart és a víz.
Alszik a Duna mosolya,
aludj el végre hát te is.

Kupola

A kupolát lakom három napja.
Nem tudtam élni köztetek.
Fejem olyan nyugalomra hajtva,
amelyből föl nem ébredek.

Meteor

Nyugvó kő nem lehet sehol.
A csillag mit fénylik az égen,
hogya cikkan a meteor
élesen, durván a sötétben.

Bújócska

Lányok bújj, bújj, zöld ága közt,
bár leharsan, reccsen a platánhéj
alattomosan fölöttem,
bújok, te zöld, zöld levelecske,
bújok, ágacska, te zöld, zöld,
lehajlok a tar platán tövéhez –
incselegve bujdosom, élek.

Bajonett

Vágd a zsákba a bajonettet,
forduljon ki a kőre a krumpli
a tűzhely elé,
ahol combjáig föl húzva a szoknyát
lángokba szipog a lány.

Békekötés

Halottainkat egyszer kicseréljük,
visszaadjuk a temetőket,
visszaadjuk a sok-sok katonát:
menjenek békével haza.

Kollégium

Patkány hüppög a fűtőtest mögött,
akár a kisgyerek.
Két kicsi kezét összetéve
hozzánk imádkozik:
ne csavarjuk el a radiátort,
hideg van mostanában.
Kirákta szűrét a konyhalány,
az a nagy fenekű,
de valakihez tartoznia kell,
befogadtuk hát a kicsikét.
Fekete macskák barátjaként
te fölötte pártfogolod őt.
A macskákat át szoktad ugrani,
s mindenféle patkányt befogadsz.
Bögyödben volt a konyhalány,
kapóra jött az alkalom:
a kicsi patkányt föl hizlaljuk,
visszalopjuk az ablakon.

Az üldözött

Mindig a vad van elől,
mindig a vad, ami győz:
a nyúl, a szarvas, az őz,
nem, aki öl.

G. ISTVÁN LÁSZLÓ

Nekem van jegyem

Múltkor a buszon az ellenőr
arcában megnyílt egy völgytorok.
Harag volt benne és üres nyüzsgés,
mint mikor először gyászolok.
Volt jegyem, meg minden, nem számít,
a halotti áldozat
füstje kanyargott a torokban,
elszínezte a buszfalat.
Van is jegyem, megszámlálhatatlan
sok, amit nem fogok mondani,
áldozni is könnyű lehetne,
mégis visszatart valami.
A buszon rengeteg fej számít,
vizes csepp mégis mindegyik,
barlangfalon csöpögnek végig,
odalent tócsába gyűlik,
hogymennyi mindent nem vettek észre,
nem veszek rajtuk észre én sem.
Olyan a közöny, mint a higany,
szétszóródik, mire megértem.
Megértem, hogy az ellenőr
torkában a völgy zarándokút.
Harag mélyére ereszkedni,
közöny mélyére, mint a kút
szomj-húzó mélyére ereszkedni
a legkínosab feladat.
Nekem van jegyem. Leszálok.
Jelzek. Fogom a falat.

FECSKE CSABA:

Akit haláلودig szeretttél

mire ez a vers megszületett
amit oly régóta cipelek magamban
de nem adták meg magukat nekem a szavak
sírodon elhervadtak a halottak napi virágok
harmincnolcadszor hervadtak el
a fekete lemeztábla is tönkrement már amelyre
egy üveg pálinkáért festette föl nevedet
az örökkévalóság küszöbén megbotlott kontár
címfestő sajnos nem állta ki az idő próbáját a felirat
az idő nem próbálkozik csak ítél és végrehajt nem tudom
jutalmam avagy büntetésem emlékezni rád
amint kipirult arccal igyekszel
visszaráncigálni legkisebb fiadat a nemlétből
madárka csontú asszony csoda hogy el nem repültél
visszahúzott a föld mondják a férfiak irigykedtek
nagyapámra akit én nem ismertem
nem tudom hát jó férjed volt-e s vajon az Isten akit haláلودig
szeretttél és annyszor próbára tett
beváltotta-e végül a hozzá fűzött reményeket

Rossz csók

*Platón szerint a csók lélekesere, ifjú
barátom szerint nyálcsere*

nem más mint lélegzeteltérítés
szájszagú kaland melynek a rizikó
ellenére nincs hozadéka
éretlen gyümölcse ott
fonnyadozik a cserepes ajkakon
szó bennszakad hang fennakad
lehellet megszegik hogy egy klasszikust
idézzünk ha már csoda nincs csupán
melléfogás rossz légzéstechnika
mint kezdő úszó a strandon
ki nagy igyekezetében vizet nyel

FILIP TAMÁS

Nem számít

A szigetcsúcs tegnap még nyüzsgött,
mára csendes, a sátrak lebontva mind.
Innen indult vesztes csatába a király,
ki megunván, hogy álmatlan forgolódik,
nem dalost kért, nem is lányt, ki felvidítsa,
se párnásszavú papot, hogy meghallgassa
Isten igéjét, hanem filozófust, mert hiába
botladozott könyvek lépcsőin annyi
évet, nem jutott sehova.

Nem számít,
ugrasszák ki az ágyból, siessen, elég
ha egy köpenyt magára kap, nem teszem
szóvá, hogy hanyagul lép királya elé.
De hintó hozza, mert ez az utolsó pillanat,
hogy megtudjam, volt-e értelme bárminek,
amit megéltem. S hogy meglepjem szegényt,
Atyám-nak fogom szólítani, mielőtt
dermesztő válaszáért fejét veszem.

[Tüskés fákat perzsel a nyár]

Mint űrhajósok a felforrósodott
kabinban, kapkodunk levegő után,
a műszerek szerint már nem is
szabadna élnünk.

Alattunk a
város csupa mellékutcából áll,
főtere, mint egy kaszárnyaudvar,
színházai mészárszékek és kocsmák.

Csorog ránk az olvadó nap
pecsétje, a sóhaj intelemnek
hallatszik a szánkából.
Felajánlkozom a folyónak,
térdig belelépek, oly hűs, oly édes.

A nyelvem alatt olvadó kavics
végre engedi, hogy beszéljek.
Ha lenne barlang a közelben, azt
mondanám, innen indultam, a
nőnemű sziklák közül, ahol
tüskés fákat perzsel a nyár.

Látom az ősembert, aki voltam,
elejtett vadat cipel, tüzet gyújt,
imádkozik az első istenhez.
A másik, aki lehettem volna,
éhes és káromkodik, öklét rázza,
pedig istene jobban szereti
őt, mint saját magát.

BENŐ ATTILA

Haikuk

(novemberi délután)

Tépett fellegek.
Szél sodorta hordalék
ilyenkor az ég.

(sáros út)

Lábnyom-tócsában
egy égdarab. Vergődik
mint sárban a hal.

(jótékonykodás)

Kezdtől a víz
morzsát sarjad. Szálldosnak
sirályok, varjak.

(A várakozás ideje)

Árnyak völgyében
lehajló napraforgók.
Teljes a szélcsend.

(csendélet?)

Kiürült váza.
Virág-szonját az évek,
fények nem oltják.

(Folyékony tükör)

Sötét vizeken
utcai lámpák fénye:
sok elszórt érme.

(temetés után)

Hatvanhat varjú
zavartan köröz a friss
sírhalom fölött.

(arckép, negyvenévesen)

Aszály-férfikor.
A szemgödör kiszáradt.
Tények porladnak.

(Belső terem)

Csend képek nélkül:
üres kiállító tér.
Kit lapoz a szél?

(átírt haiku)

A vízcsobbanás
eloszol. A vén tó nem
a békáról szól.

ORAVECZ PÉTER

Kávészünet

hommage á Vörös István

mióta nem ismerlek
csak tudom hogy lenned kell
lenned mindenütt
azóta hivatkozom rád
kivált ha meggyőződésem
viták örvényébe húz

téged teszek felelőssé mindenért
ami megmagyarázhatatlan
és hozzád imádkozom egy sort
ha sorsjegyet kaparászok
vagy szemüvege fölül
bátorítón néz rám
Dr. König Ármin Tódor
onkológus professzor

saját jól ismert hangomon
szólsz hozzám
talán valami teszt ez
hogy gyanút fogok-e
valaki neked mutatkozik
ki árnyékok csupán

de nem az nem lehet
hiszen mióta nem ismerlek
először szólítasz meg úgy
ahogy azt ötszáz éve várom

életemben először gondolok arra
nem te vagy a mi álmunk
és reménységünk
hanem mi vagyunk a te álmod
és reménységed

látod látod
mióta nem ismersz
csak tudod hogy lennem kell
lennem mindenütt
azóta hivatkozol rám
kivált ha meggyőződésed

viták örvényébe húz
engem teszel felelőssé mindenért
ami megmagyarázhatatlan
és hozzám imádkozol egy sort
ha sorsjegyet kaparászol
vagy szemüvege fölül
bátorítón néz rád
Dr. König Ármin Tódor
onkológus professzor

saját jól ismert hangodon
szólok hozzád
nem ez nem teszt
az enyémtől megsüketülnél

higgy nekem
mióta nem ismersz
először szólítlak meg úgy
ahogy azt ötszáz éve várod

higgy nekem
bolond ki nem beszél magában
s bolond ki nem hozzám beszél

Eurynomé tánca

*„A kép nem jel, nem is tárgy;
hanem folyamat, amely rokon-
értelmű a <jelentéssel>”*

(Bódy Gábor)

Elcsíphetetlen pillanat:
szakad a rost a súly alatt.
Lélegző húst hasít a kés.
Csak lassított hullámverés.

Fékezhetetlen áramok,
következményre vár az ok.
Múlt és jövő: szorít a prés.
Csak lassított hullámverés.

Lombot ereszt egy zöld erő.
Elszárad. Aztán újránő.
Múló szeszély, mi kőbe vés.
Csak lassított hullámverés.

RÓNAI–BALÁZS ZOLTÁN

Kászida

RBZ-nek neveznek népemben és nektek is
javaslom hogy tegyétek: ez jelent engem, mint ahogy
jelent másokat Kovács, vagy Verpeléty, de
mondjátok nyugodtan saját neveitek –
mögötte ott ültök székeitekben, és ti vagytok,
míg magam, látjátok állok itt, előttetek,
ezzel is jelezve, hogy most
ti hallgattok és én pofázok,
nektek.

De itt vagyunk mind és –
szívre a kéz – ha
épp csak annyit veszünk, hogy hol,
vagy hogy hol általában,
nos egyfélék lennénk, vagyis
csak mi vagyunk, itt, nem messze onnan,
ahol a földben metró zörömböl
és nem messze a körút villamosától, ami tudjuk,
mióta Combino, már nem csak csattog, hanem
dübörög, mint ahogy semminek sem
volna szabad épp csak fél útnyira,
két háznyira és egy falnyira az ágytól,
ahol alszom, miután friss levegőnek híva
a port és füstöt, az ablakunkat kitárom,
szellőztetni elalvásunk előtt, míg egészen
hűvös nem lesz fenn, a galérián is.
Had áradjon be a kétszínű város.

Mert Budapest kétszínű, amint tudjátok:

szürke a házai homloka, szürke az aszfalt,
szürke a kék Duna, hídjai lábainak közt,
szürke szagú és szürke a hangja, az ember-
gép tömegeknek

Ám

sárga a kombínó, mint sárga irigység,
kaptuk jópénzért a menő olaszoktól
és gyanakodtunk (sőt ezt tesszük azóta),
mennyit loptak az árából, akik érték.
Engem is az himbál így nem csoda: ez csak
félíg kászida, szimplán nem vacakoltam
mértékkel, csak ahogy jött, épp belefutva,

mint véletlen a rég látottba az utcán,
mert nem köt vele össze a köznapi munka.
És ahol éppen nem lüktet sehogyan sem,
rímet a sor végére lazán odacsaptam,
nem riadozva akár kaka-gyenge, fakótól,
ebben a városban mért kellene csengjen?
Persze, talán úgy tűnik, más az igazság,
rím és ritmika már-már konzekvensen
túr itt, mint aszfaltot a mókás BobCat
(benne a gépész munkaruhája neonzöld),
megcsal a fül, mert ez vékony sztaniolmaszk,
zizzen, ahogy megrándul alatta az arcbőr
(értsd: sok az érdekes, és irigyelt dolog erre,
szürke anyánk, Budapest gondoskodik erről,
jó sokat ad munkát, szeszt és irodalmat,
kombínót, amiről már egyszer szóltam,
színházat, kórházat, bibliotékát,
embereket, hárommiliót is nappal.
Sőt... Na de gondolom, éppígy elfolytatná
estig a sort művelt körötökből bárki.
Mint ahogy azt is elég elmondani egyszer:
nyáron az ember a térképről leutazna,
tengernél, faluban, hegyi tónál inkább
lenne, fenébe a színházak, meg a bárók.)
Így indult el a költő is, vagyis én, meg
ment velem elszántan festő feleségem □
és nem fáj elhagyni az otthont, inkább
fel volt dobva a kedvünk □ könnyű
búcsút inteni úgy, hogy tudjuk, a meghitt
tárgyak, a jól belakott új lak hazavár
és nem ítél meg, tudja pedig nagyon is, hogy
hány hősín word-oldalt ölt feketére
itt ez a kéz és elme, s a vére
mindegyiküknek a város kosszíne immár.
Nos,
töletek is csak pontosan ennyit kérek,
szép szeretetben hogy megítassátok most
gyilkosotok: szolgálataim felajánlom.

CZAPÁRY VERONIKA

A zene

Milyen megnyugtató volt tegnap, mit fogunk ünnepelni
egyedül. Tudnom kéne, jó-e, hogy
mit kell csinálni pontosan.

Egy lány jön, olyan szép is lehetne a lány. Most.

Hány játék, ezt kérdeztem.
Kedvesek, újra a végtelen.
Mostanában van olyan érzésem, hogy nem tudom felfogni.
Például tegnap. A zene.

Önfeledt, lágy és arctalan. Én nem így akartam

Van időm

Én nem vagyok ám röpké fuvallat, én nem,
én határozottan megvagyok,
ha lekörözlek titeket,
pár pillanatra megvagyok, várhatom mikor jön újra vissza,
van időm, lassan elviselhetetlen, egész nap itt ülök, és várom,

várom megismerhetlent, a kimondhatatlant,
az elmondhatatlant,

új védekezési stratégiákat kell kidolgozni,
csak egyféle van, és az teljességgel lehetetlen.

Most rohanok, teljességgel belerohanok a gondolatba,
ne felejtsetek el, eltépted a fényképet, volt merszed,
ez nem elégtétel.

BENDE TAMÁS

Lövésnyomok

Ez itt bazsalikom, oregáno és kakukkfű,
a muskátlit a hét elején ültettem, nézd,
milyen szép, ha fölé hajolsz, behunyod
a szemed, és beleszagolsz a levegőbe,
olyan mintha egy alföldi faluban élnél.

Ilyeneket mondtál és kihúztad magad.
Elismerést vártál, néhány bátorító szót,
helyeselést, gratulációt, de én csak álltam ott
dermedten, mint akinek egy csúcstámadás
alatt minden végtagja elfagyott.

Néztem a gödröket a szemközti falon,
és nehéz szövetkabátokra, fémcsatos
bőröndökre gondoltam, hófedte ágak
közül előbukkanó riadt arcokra,
apró lábfejekre, ahogy épp átlépnek
egy országhatárt.

Napfogyatkozás

Meg kellene hálálni a gondoskodást.
Hogy betakarsz, ha elalszom,
hogy reggelit készítesz, ha felébredek.

Nem mondom, mert bántana,
de hogy mennyire egyedül vagyunk,
napról napra megvisel.

Ezt nem úgy értem, ahogy te,
hanem hogy egytől egyig,
mindannyian elvesztünk.

Szétszedünk és összerakunk,
ennyiből áll az életünk.
Meg kellene hálálni a figyelmet,

mert eltelnék az évszakok,
és egyszer csak alábukik az égitest,
és nem jön fel többé soha.

Majd bőgnek, vonyítanak az állatok,
lefekszenek, mintha éjszaka volna,
mint kilenevenkilenc nyarán,

a napfogyatkozáskor, és csak mi tudjuk,
hogy ez tényleg a vége, hogy most már
felesleges bármit is mondanunk.

JASSÓ JUDIT

Hüllőagy

Meg akarlak ölni vacsora
És szeretkezés után,
Alvás közben,
De nem tanította meg senki,
Hogyan téphetem fel körömmel
Hasadon a bőrt, egyáltalán
Hol húzódik a hasfal?
Mi lesz, ha nem sikerül
S valameddig még életben
Maradsz, míg a felszívódó
Tápanyagtól gőzölgő beleidet
Marcangolom,
Teli szájjal nem beszélünk,
Mit is mondhatnék neked.

Dolgok, amik

Nagyanyám egyszer azt mondta,
Ötvenhat, október huszonharmadika
Nem is volt olyan nagy ügy.

Előző este moziba mentünk nagyapáddal.

Azóta bezárták az Éva mozit,
Vagy talán a szintén zuglóí Sportba mehettek.

A múltnak hiába adsz távortartási végzést.

Visszaszámoltam,

Azon az éjjelen foganhatott anyám.

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik negyedévente

Alapító, főszerkesztő: Turczy István

Szerkesztik:
Turczy István (vers, tanulmány)
Szöllösi Mátyás (olvasószerkesztő)
Király Farkas (on-line)
Vass Tibor (képzőművészet)

Szerkesztőségi titkár: Pálos Anna
Lapterv: Takács József
Logo: Urbán Tibor
Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
Tel./fax: 25-181-63
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczy István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

Sokszorosítás: MIPRODUKT Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Megvásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu